2)

DE ANTIQVIS ROMANORVM RITIBVS.

Auctore
Ioanne Baptiſta Caſalio Romano.

ROMAE,
Ex Typographia Andreę Phæi. MDCXLIV.

Superiorum permiſſu.

Eminentiſſ.& Reuerendiſſ. D.

D. ALEXANDRO BICHIO S. R. E. CARDINALI

AMPLISSIMO.

IO: BAPTISTA CASALIVS ROMANVS. F.

Liber à me in cadente mea ætate De Veteribus Romanorum Ritibus compactus eſt; ſcio abſque fulcimento Tuo (Princeps Eminentiſsime) per ſe non poſſe ſubſiſtere: Hinc, ſicut Galliæ Reges nil vnquam magis cogitarunt glorioſius, quam ſubleuare, & à preſſuris eruere Sanctam Romanam Eccleſiam, vt de Martello, Pipino, Carolo, Ludouico Pio, & cæteris vſque in præſens Succeſſoribus narratur. Et cum Tu Comprotectionis munere de Galliæ Regno hoc, Romæ fungaris; Tu fulcimentum eris huic operi De

Veteribus Romanorum Eccleſiæ Ritibus elaborato ne cadat.

Præterea Tibi ſacra Purpura inſignito, qui Eccleſiæ quoque Gallicanæ inter primos exiſtis Antiſtites, maximè debitum eſt patrocinium huius voluminis; quod nulla ſit penitus Eccleſia poſt hanc noſtram Romanam omnium primam, cuius præclare geſtis, pugniſque cum inimicis Chriſti, victorijs, atque tropheis magis illuſtrentur ſcripta Eccleſiaſtica.

Sicuti nec alia fuit Eccleſia in qua magis viguerit, floruerítque Diuinorum Dogmatum puritas, diſciplinæ obſeruantia, Morum Cenſura, Cuſtodia Canonum, & nitor Veterum Sacrorum Rituum quam Eccleſia Gallicana: de qua inquit Hieronym. aduerſus Vigilant. Tu ſola monſtra non habuiſti, ſed viris ſemper fortiſſimis, & eloquentiſſimis abundaſti. *& Hilar. de Synod. in princ.* Tu fidei integritatem, glorioſæ conſcientiæ inconcuſſam ſtabilitatem, intemeratæ volunta-

tis

tis illæſam, imperturbatamque conſtantiam, innocentem inuiolatamque Religionem ſeruaſti, & ſanctæ, & indemutabilis perſeuerantiæ glorioſo triumpho præfulſiſti. *De qua etiam S. Greg. Magn. lib. 5. reg. ſt. Ep. 6. ad Childebertum Regem ait*. Sicuti magnę lampadis ſplendor in tetrę noctis obſcuritate fulgeſcit; ita fidei tuæ claritatem inter aliarum gentium obſcuram perfidiam rutilare, ac coruſcare. *Et alter Roman. Pontifex Gregor. Nonus. Epiſt. ad Epiſc. Rhemn. de hac ipſa ait*. Poſt Apoſtolicam ſedem eſſe quoddam totius Chriſtianitatis ſpeculum, & immotum fidei firmamentũ; vtpote, quę in feruore fidei Chriſtianæ, ac deuotione Apoſtolicæ Sedis non ſequaris alias, ſed antecedas. *Et Arnulph. Lexouienſis ad Epiſcopos Angliae de iſta ſic etiã inquit*. Sicut omnes, quos ad oppreſſionem Romanæ Sedis, rabida Tyrannici furoris prouexit

inuidia, virtus Altiſſimi manifeſta deiecit; ſic omnibus, quos deuotio GALLICANA ſuſcepit, victoriã ſemper cõtulit, & Triumphum. *Neque hanc fœtidæ Harpiæ nuper obortæ obſcurare, vel inquinare potuerunt, quin ſemper appareat candidior niue, nitidior lacte, rubicundior ebore antiquo, ſapphyro pulchrior, ſpecioſior forma præ cunctis gentibus, & multo florentior in Lilijs ſuis, quam Salomon in omni gloria ſua, firmiter innixa ſolidæ Petræ Petri, eiuſque doctrina fulſerit, vt Sole Luna.*

Tibi quoque Eminentiſſime Princeps, potiſſimum debitum eſt patrocinium huius De Veter. Eccl. & Romanor. Ritib. libelli; ſicuti Tu ſolus idoneus electus, & miſſus fuiſti a Glorioſa memoria Iuſti, & Inuictiſſimi Ludouici XIII. vt ſubleuares recentes Eccleſiæ Romanæ, totiusque Italiæ calamitates, atque remoueres turbines, & monſtra bellorum, quæ communis tenebrarum Hoſtis vndequaque commouerat, & ad hoc ipſum munus præmortuo

præ di-

prædicto Rege Ludouico XIII. confirmauit Te inuicta Pietas Regentis Reginæ.

Vellem Tulli eloquentiam mihi accommodari, vt commemorare valerem labores, vigilias, excurſiones, quæ die, noctuque obieris, media hyeme, nihil ſollicitus de pluuiis, & rigoribus niuis, conuolans ſtatim à die Tibi iniuncti muneris in Italiam è Gallia; ac dein continuo diſcurſando ad aulas ſingulorum Principum, remouendo difficultates, quæ vndequaque obijciebantur; vt tandem Tibi acclamare valeamus. Facta eſt Pax in virtute tua; *& propterea omnes exultent, & dicant;* Semper honos, nomenque tuum, laudesque manebunt, *Tibi etiam Beatus Petrus, qui in propria ſede & viuit, & præſidet; eo quod Tu Pacem Eccleſiæ ſuæ attuleris, æternam felicitatem præſtabit.*

At quoniam ſatis hæc omnia nos per Te facta nuper vidimus, vt omnium Populorum debitum eſt, Deum precari pro Regis, Reginæ, & Tui felicitate; ita

ego

ego Te valde precor, vt patrocinium huius operis, in quo Veteres Romanorum, & Eccleſiæ Ritus continentur; ſuſcipere digneris: quippe qui Galli in illorum obſeruatione potiſſimum inſiſtunt; Tua enim auctoritatè ſuffultum minimè corruet; ſed Tuo gloriæ præſidio feliciter ſtabit, & Tua luce, & ſplendore illuſtratum, in luce oculiſque omnium viuet. Vale.

INDEX
CAPITVLORVM
DE PROFANIS ROMANORVM RITIB.
Liber Secundus.

DE Gentilium Dijs, & alijs Romanorum Ritibus.

De Ethnicis ante Chriſtum natis, fuerint ne aliqui ſalui? cap.2

De Matre Deorum. cap.3

De Ioue. cap.4

De Marte, & Venere. cap.5

De Mercurio, & Mineruæ. cap.6

De Aeſculapio. cap.7

De Hercule cap.8

De Baccho, ſeu Libero cap.9

De Termino Deo cap.10

De Siluano cap.11

De Priapo cap.12

De Mutini, ſeu Priapi Idolo cap.13

De Symbolo Obſcœno. cap.14.

De Romanorum Sacrificijs cap.15

De Virginibus Veſtalibus cap.16

De Monetæ vſu cap.17

De Annulis cap.18

De Fibulis cap.19

De Pileo apud Romanos cap.20

De Teſſeris cap.21

De Ritu Nuptiarum cap.22

De Lege Connubiali cap.23

De Balneis cap.24

De Conuiuijs, ſeu Triclinijs cap.25

De Funeribus Romanorum cap.26

FINIS

S. Leo ſerm. 1. in Natali Apoſt. Petri, & Pauli.

Roma ignorans ſuæ prouectionis auctorem, cum penè omnibus dominaretur gentibus, omnium gentium ſeruiebat erroribus; & magnam videbatur aſſumpſiſſe Religionem, quia nullam reſpuebant falſitatem: vnde quanto erat per Diabolum tenacius illigata, tanto per Chriſtum eſt mirabilius abſoluta.

PAX

PAX

PARS SECVNDA.
DE
PROFANIS ROMANORVM Ritibus.

Videbimus de Priſcorum Romanorum Idololatria in genere. Deinde de aliquibus eorundem Dijs. De Sacrificijs, & Virginibus Veſtalibus: ſicuti de alijs eorumdem Ritibus, & in ſpecie de Sponſalibus, Connubijs, Balneis, Triclinijs, Funeribus, & ſimilibus.

De Gentilium Dijs, & alijs Romanorum Ritibus. Cap. I.

De Deo ſententia Philoſophorum.

POST varias Aegyptiorum ſuperſtitiones tranſiturus ad alia ſimilia Gentilitatis, de quorum Deorum cognitione ſcripturus; ante omnia recēſebo, quid de Deo veteres ſenſerint; & Thales Mileſius Deum eſse dixit, mentem cunctarum rerum ex aqua procreatricem: Aquam enim putauit initium rerum omnium: Pithagoras nil aliud credidit Deum, quam Animum per vniuerſas Mundi partes diffuſum: Cleantes, & Anaximenes Deum ſtatuerunt Aerem, eumque gigni, eſseque immenſum, & infinitum, & ſemper in motu. Sed Anaxagotas Atheos, mentem infinitam: & Xenopha-

pha-

phanes mente adiuncta omne præterea, quod eſſet infinitum, Deum eſſe putarunt: Plato cenſuit Mundum ipſum, & Cælum, & Aſtra, & Terram, & Animas eſſe Deum: & Ariſtoteles modo menti, modo ipſi Mundo, modo Cæli ardori omnem tribuit Diuinitatem, quem ſequutus eſt diſcipulus Theophraſtes: ſunt qui naturalē vim Diuina ratione præditam, & naturalem legem Deū fecerunt, vt Chryſippus, & Zeno: ſunt qui naturam ipſam Deum ſtatuerunt, vt Straton: Quin & fuerunt, qui ſint ne Dii dubitarent, ſed omnia ſua ſponte eſſe nata, omnia fortuito fieri, quæ geruntur, vt Protagoras, Diagoras, & Theodorus: Fuere Epicurei, qui eſſe quidem Deos affirmant, ſed curare quicquam negant, neque iraſci eos, neque gratia commoueri: Pauſanias meminit in Attica erectas fuiſſe Aras Incognito, & Ignoto Deo, quæ Aræ Epimenidis Vatis Cretenſis ſuaſione erectæ fuerunt. Cum enim terra Attica peſtilentia laboraret, conſultum eſt ab Athenienſibus oraculum, quibus Pythium Numen reſpondit, vrbemque, & agros expiari, oportere, non expreſſo, cui Deo ſacra eſſent facienda: Epimenides ab Athenienſibus accitus iuſſit ibi Ignoto Deo propitio immolari debere, vbi oues nigræ per agros dimiſſæ conſtitiſſent: Itaque ex eo tempore, vt ait Laertius, frequentes per agros Atticæ Aræ ſine nemine Dei videbantur: meminit de Dijs Ignotis Pauſanias, Cicero, Heſychius, & alii: meminit etiam Diuus Lucas in Actis Apoſtolorum cap. 27. ita de Paulo loquens; *Præteriens, & conſpiciens veſtros cultus inueni, & Aram, in qua erat inſcriptum Ignoto Deo.*

Fuerunt, qui dixere, non influere Deum omnimoda ſua virtute in terram; Siquidem Ariſtoteles in lib. de Mundo, ac etiam Apuleius eodem libro de Mundo ait: Quod cum Deus in ſummo culmine Cæli ſuum domicilium collocauerit, cumque natura diuina ab vno eodemque ſimplici primo vim ſuam immittat in ea, quæ

ſunt

A ſunt primo continentia ſunt, nempe in Solem, Lunam, & Cælum, omne circumagat: Ac proinde quantus eſt acceſſus ad Deum, vel abſceſſus ab eo, eius opitulationem quoque ſentiunt; Quo fit vt terra, & terrena omnia, longiſſimè à diuinitatis adminiculo infirmitate ſua deiecta, ideoque multo tumultu exagitata ſint.

Sed hæc Philoſophi opinio, quod Omnipotens, & miſericors Deus non valeat, ſeu quod indignetur extendere Diuinos influxus ad res humanas, tanquam impia, & erronea, habetur ex pſalm. 112. dum ait: *Quis ſicut Dominus Deus noſter, qui in altis habitat, & humilia reſpicit in Cælo, & in terra. Suſcitans à terra inopem, &*
B *de ſtercore erigens pauperem*; ac etiam in ſuo Cantico B. V. Mater, inquit: *Quia reſpexit humilitatem ancillæ ſuæ: quia fecit mihi magna, qui potens eſt.*

Præterea omnes prædicti auctores licet ſummo ingenio fuerint, tamen grauiſſimè hallucinati ſunt, vtpote quibus præluceret tantum naturæ quædam bonitas, non autem Chriſtiana Veritas perfecta. Lactantius tamen libro de falſa Religione ad confundendam Gentilium Idololatriam, ex opinione Poetarum, Philoſophorum, Oraculorum, & Sybillarum euincere conatur, etiam antiquiſſimis temporibus nunquam dubitatum fuiſſe, niſi à male feriatis quibuſdam vnum eſſe Deum; licet non
C intelligerent, quis nam ille eſſet, ſeu quomodo ageret. Ideoque eos excuſari non poſse, qui in Deorum numerum homines impios repoſuerint: hinc ſi bona pars Gentilium Deum ſpiritum, ac mentem vocauerint, eũque animo colendum eſse etiam libris teſtari ſint: mirũ eſt, vnde tanta Deorum multitudo inuenta ſit, hominesq. iam morte deleti diuinis honoribus affecti ſint? Equidẽ exiſtimarim errorem illum ab impoſtore Cacodæmone fuiſse inductum: nam cum ille malorum omnium auctor ſit, & parens, proculdubio, & in hanc, & multo profundiorem erroris caliginem miſerorum morta-

lium corda demerſit. A

Deificationis origo.

Referunt tamen Ethnici Scriptores iſtas hominum conſecrationes propter merita, vel virtutum, vel munerum, vel artium repertarum à Veteribus in memoriam inuentas; ſic enim Cicero de natura Deorum: *Suſcepit vita hominum, conſuetudoq; communis, vt beneficijs excellentes Viros in Cœlum tolleret:* Vnde Horatius ad Auguſtum.

Romulus, & Liber Pater, & cum Caſtore Pollux
Poſt ingentia facta, Deorum in Templa recepti.

Hinc colunt Cererem, quia prima fruges inuenit; hinc Bacchum, quia primus, vt putabatur, vites plantauit.

In libro Sapientiæ Salomonis cap. 14. ibi: *Acerbo luctu dolens Pater citò ſibi rapti filij, fecit imaginem; & illũ qui tunc quaſi homo mortuus fuerat, nunc tanquam Deum colere cœpit, & conſtituit inter ſeruos ſuos ſacra, & ſacrificia: Deinde interueniente tempore, conualeſcente iniqua conſuetudine hic error tanquam Lex cuſtoditus eſt, & Tyrannorum Imperio colebantur figmenta.* B

Lactantius lib. 1. de falſa Religione cap. 22. ſcribit, hunc ritum Deorum colendorum à Iouis immodica ſuperbia fluxiſſe; nam cum terras circumiret, morem hunc habuiſſe, vt curaret ſibi templa de Hoſpitum ſuorum nomine conſtrui; Sic erecta fuiſſe templa Ioui Atabyrio, Ioui Labradeo, Ioui Laptio, Ioui Molioni, Ioui Caſſio; C qui omnes Iouis hoſpites, eique in bello adiutores fuere.

Templa & ſimulacra Dijs quomodo decreta.

Quomodo autem Cacodæmon ſuperſtitioſam antiquitatem magis ac magis, cui non ſatis fuerat, vt hominibus Diuinitas tribueretur, niſi quoque eiſdem Templa, Simulacra, & Imagines ſtatuerentur, ludificatus eſt? certè Perſæ, & aliæ plurimæ gentes licet patrio ritu Deos colerent; eis tamen, neque templa, neque Simulacra ponebant, ſibi perſuadentes Deum vbiq. præſentem eſſe . . . *Atque ire per omnes*

Ter-

A *Terraſque, tractuſque maris, cœlumq. profundum.* Ideoque ſtultiſſimum velle eum certo loco concludere, Et quia Deum nemo vnquam vidit, ridiculum credebant, eum ſpecie figuræ humanæ repræſentare. Romani quoque pluſquam annis centum ſeptuaginta Deos ex inſtituto Numæ coluerunt ſine ſimulacris, neque fictis, neque pictis; quamuis templa eiſdem erexerint; nefas eſſe iudicantes deterioribus meliora aſſimilare. Primus autem Tarquinius Priſcus Simulacra Romæ poſuit; Quod Varro probare non potuit, dum ſcribit. *Futurum, vt ſi abſque ſimulacris Religio manſiſſet, caſtius Dij obſeruati fuiſſent.* & Seneca ſic ſcribit: *Simulacra Deo-*

B *rum venerantur, illis ſupplicant, genu poſito illa adorant, illis per totum aſſident diem, illis ſtipem iaciunt, victimas cædunt, & cum hæc tantopere ſuſpiciant, fabros, qui illa fecere, contemnunt,* & inquit Lactantius lib. 2. cap. 2. *Quod ij infecti tali perſuaſione, mentes eorum ſuccum ſtultitiæ perbiberunt.*

Nolim autem hæc de Deo, & de Sanctorum noſtrorũ imaginibus intelligi in tot Concilijs approbatis, quamuis hæretici ſæpe eas conculcauerint. Ethnici enim dæmones, & bruta animalia in ſuis ſimulacris colebant; nos autem Creatorem, & optimos, ac ſanctiſſimos Viros imaginibus ſolum repræſentatos, vt hi apud Deum pro

C nobis Patroni eſſe velint, inuocamus.

Verum quia Gentiles non omnes Deos vnius faciebant poteſtatis; hoc loco Deorum diuiſionem paucis attingamus. Diuus Auguſtinus de Ciuitate Dei. Quoſdam dicit appellatos fuiſſe Conſentes, quoſdam Selectos. his verbis. *Quis enim ferat, quod neque inter Conſentes Deos quos dicunt in conſilium Iouis adhiberi, neque inter Deos, quos Selectos vocant, felicitas conſtituta ſit?* Conſentes enim dicti quaſi in eo, quod gerendum eſt, conſentientes; appellantur etiam à Cicerone Dij maiorum gentium, quaſi inter omnes Deos principatum obtinen- *Dij Conſentes, & Selecti.*

tes ad differentiam eorum, qui minorum Gentium di- A
cuntur; & ij conſentes ſunt ſex maſculi & totidem fe-
minę ex Ennio.

Pluralitas Deorũ aliquando pro vnico Deo ſumpta ab Ethnicis.

Iuno, Veſta, Minerua, Cereſque, Diana, Venus Mars,
Mercurius, Iouis, Neptunus, Vulcanus. Apollo.

Quoniam Ethnici ſcriptores multos Ioues faciunt, multos Apollines, multos Mercurios, multas Veneres; operæ pretium facturus videor admonere omnia ſub vnius tanto perſona aliquando relata: illud namque notiſſimum eſt, Stoicos Vnum tantum Deum credidiſſe, nominaque eius variari pro actibus, & officiis: Hinc Sacrificaturam apud inferos Didonem Iouem Stygium pro Plutone nominare. B

Sacra Ioui Stygio, quæ rite incæpta parauit.

Ariſtoteles in libro de mundo. *Cum Deus vnus ſit, multa nomina habet ab effectionibus varijs.* Et Apuleius eumdem imitatus in libro de mundo. ad Fauſtum ſcribens *Vnus eſt*, inquit, *Deus, vnumque numen pluribus quidem nominibus propter ſpecierum multitudinem, quarum diuerſitate ſit multiformis; nam à Iuuando Iupiter dicitur, idem fulminator, tonitrualis, ac ſerenator* vt latè D. Auguſtinus de Ciuit. Dei lib. 4. cap. 11. Macrobius Saturnalium lib. 1. cap. 18. cum Deorum omnium nomina ad vnum vellet referre, hunc Orphei verſiculum recitat. C

Bacchus, Sol, Orcus, & Iuppiter vnus & idem.

Quod Deus vnus ſit.

Quod autem Deus vnus ſit ſolummodo, patet ex Lactantio de falſa Religione libro 1. cap. 3. Quod illa ſumma rerum poteſtas, ac Diuina Vis, ne ſemel quidem diuidi poteſt: quicquid enim capit diuiſionem, & interitum capiat neceſſe eſt; ſi autem interitus procul eſt à Deo, quia incorruptibilis eſt, & æternus, conſequens eſt, vt diuidi poteſtas æterna non poſsit; Præter ea, quando pluralitas eſſet deorum; ſequeretur, quod illi partiti inter ſe eſſent officia; vt ex illis; quilibet ſufficere omnibus

A bus nequiret; & niſi ſingularium partium poteſtas ad vnam prouidentiam referatur, non poterit ſumma illa conſtare poteſtas; vnoquoque nihil curante amplius, quam quod ad eum propriè pertineat; Et de iis vide Gyraldum Syntagma. 1.

Sciendum quoque prædictos Deos, qui in templis à Gentibus adorabantur, ibique reſponſa reddebant, non alios fuiſſe, quam Dæmones; etenim Homerus ſummum illum Iouem Dæmonibus aggregauit, ſicut & alii Poetæ, & Philoſophi, qui eoſdem modo Deos, modo Dæmones nuncupant; & illi nequiſſimi ſpiritus vbi adiurantur; ſe Demones confitentur; vbi coluntur ſe Deos mentiuntur, vt errores hominibus immittant, & auocent à veri Dei notione; Ac iidem ſunt, qui varios ſibi cultus per diuerſa Regionum condiderunt mentitis tantum aſſumptiſque nominibus, vt fallerent; & quoniam diuinitatem per ſe ipſos affectare non poterant, aſciuerunt ſibi nomina potentium Regum, ſub quorum titulis honores ſibi Deorum vindicarent: vnde facilis probatio, ex quo adſtantes Chriſti fideles Ethnicorum ſacrificiis, Idolis reſponſa dare negabant, & Deos eorum fugauerunt, ne poſſent in viſceribus Hoſtiarum futura depingere, ex Lactantio lib. 4. cap. 27. *Dÿ erāt Dæmones.*

B (margin letter beside "tiuntur")

C Eſt quoq. indubitatū Deorū eiuſmodi Cultores bonos & iuſtos eſſe nō poſſe. Quomodo enim ſanguine abſtinebunt, qui colunt Deos cruentos Martē, atq. Bellonam? quomodo autem Parētibus parcent, qui expulſorem Patris ſui Iouem? aut natis ex ſe Infantibus, qui colunt Saturnum? Quomodo pudicitiam tuebuntur, qui colunt Deam nudam, & adulteram, & quaſi apud Deos proſtitutam? Quomodo à rapinis, & fraudibus abſtinebunt, qui Mercurii furta nouerunt? quomodo libidines coercebunt, qui Iouem, Liberum, Herculem, Apollinem, ceteroſque Deos venerantur, quorum adulteria, & ſtupra in mares, & feminas non tantum Doctis *Quales Deorū cultores?*

ſunt

ſunt nota, ſed experiuntur etiam in theatris, atque cantantur, vt ſint omnibus notiora? Poſſuntne inter hæc Iuſti eſſe homines, qui etiam ſi natura ſint Boni, ab ipſis etiam Diis erudiuntur ad iniuſtitiam, & ſcelera? Lactantius lib. 5. cap. 10. A

Nec Religioſi huiuſmodi Homines habendi ſunt, cuius nomen a vinculo Pietatis eſt deductum, quod hominem ſibi Deus relegarit, & pietate cõſtrinxerit, quia nos ſeruire ei, vt Domino, & obſequi vt Patri neceſſe eſt. Superſtitioſi quidem vocabuntur; cum ſuperſtitem memoriam defunctorum colant, aut qui parentibus ſuis ſuperſtites colebant Imagines eorum domi, tanquam Deos penates: nam qui nouos ſibi ritus aſſumebant, vt B in Deorum vicem mortuos honorarent, quos ex hominibus in cælum receptos putabant; hos ſuperſtitioſos vocabant. Lactantius lib. 4. cap. 28.

At Infelices illi, nec ex ſceleribus ſuis intelligunt, quã grande malum ſit, quod colunt; quandoquidem flagitiis omnibus inquinati veniunt ad precandum, & ſe piè ſacrificare opinantur, ſi cutem lauerint, tanquam libidinem intra pectus incluſam vlli amnes abluant, aut vlla maria purificent: non retinentes memoria, quod Cicero ſuis Legibus caſtè ad ſacrificia præciperet accedere. *Pietatem inquit adhibeto, opes amoueto, qui ſecus faxit, Deus ipſe Vindex eſt.* Quanto ſatius eſt mentem potius eluere, quæ malis cupiditatibus ſordidatur, & vno virtutis, & fidei lauacro vniuerſa vitia depellere: Quod qui fecerit, quãtumlibet inquinatum, ac ſordidum corpus gerat, ſatis purus eſt. C

Perſeuerauit hæc Idololatriæ cœcitas penes homines vſquequò Chriſtus R. N. humana carne aſſumpta miſit Apoſtolos ſuos in vniuerſum mundum prædicare Euãgelium; quorum quoque diſcipuli demum ſunt proſequuti; donec Theodoſij, & Valentiniani Imperatorum iuſſu prædicta Idola, eorumque templa funditus euerſa ſunt: vnde-

A de Gentiles vbique concuſſi, atq. pro defenſione Deorũ ſuorum multos Chriſtianos occidentes; nec non Epiſcopos, inter quos Marcellum Apameæ in Syria Epiſcopũ, cum famoſiſſimum eiuſdem Ciuitatis Iouis tẽplum demoliendum curaret: cuius Martyrium deſcribit Sozomenus lib. 7. cap. 15 additque Theodoretus lib. 5. cap. 21. Dæmones eius templi ruinam impedire conantes Aqua ſigno Crucis ſanctificata fugatos fuiſſe. Cæterum, Zelus, qui tetigit Orientis Epiſcopos ſub ipſis Principibus piis Idola demoliri, æque, Occidentales impulit id ipſum præſtare, ſi quidem à Sancto Martino plurima in Gallijs diruta fuiſse Deorum templa, magnaque iſta oc-
B caſione ab illo edita fuiſse miracula, quibus Ethnici huiuſmodi demolitionibus reſiſtentes ad fidem conuerſi ſint; narrat Seuerus in vita S. Martini cap. 10. ex quibus coniecturam capere poſsumus, quid à cæteris quoq. ſanctis Epiſcopis geſtum fuerit. Quæ quidem anno 390. cœpta, ſequentibus ſine dubio agi perſeuerarunt; nullibi autem maiori ſtudio quam Romæ delubra proſtrata eſse, conſtat ex Hieronymo in proem. lib. 2. Commentar. in Epiſt. ad Galatas, & tradit Baronius dicto anno 390.

C

Ex Ethnicis ante Chriſtum natum fuerint ne aliqui ſalui? Cap. II.

DIXIMVS in antecedenti Capitulo, quod ex Philoſophis ante Chriſtum in carne natum, eorum damnatio proceſserit potiſſimum; quoniam plures Deos ipſi, non autem vnicum, & verum coluerunt; modo antequam vlterius procedamus de prædictis pſeudo Diis

Diis dicere eſt conſilium: videndum igitur nobis eſt in A
præſenti, *An ſalus ex fide in Chriſtum fuerit etiam ante
eius aduentum*. Neque eſt ambigendum, quin & aliqui
ex Ethnicis ante Chriſti aduentum æternam ſint adepti
ſalutem, quod præ cæteris oſtendit. S. Proſper lib. 2.
de Vocat. Gentium cap primo: *Adhibita eſt enim ſemper
vniuerſis hominibus quadam ſuperna menſura doctrinæ,
quæ & ſi parcioris, occultioriſque gratiæ fuit; ſuffecit tamẽ
ſicut Dominus iudicauit, quibuſdam ad remedium; omnibus
autem ad teſtimonium*. Certe enim Chriſtus ante
ſuum aduentum, vt dixi, quibuſdam etiam Ethnicis ipſam
veritatem detegere dignatus eſt; atque ad Iob reſpexiſſe
videtur. S. Auguſtinus Epiſtola 49. dum ait B
*Cum enim nonnulli commemorantur in ſanctis Hebraicis
libris iam ex tempore Abrahæ nec de ſtirpe carnis eius,
nec ex populo Iſrael, neque ex aduentitia ſocietate in Populo
Iſrael, qui tamen huius ſacramenti participes fuerũt;
cur non credamus etiam in cæteris hac atque illac gentibus
alias alios fuiſſe; quamuis eos commemoratos in eiſdem
auctoritatibus non legamus?* Quapropter auctor epiſtolæ
ad Demetriadem ſpecioſo elogio Iob appellat, *Virum
ante Euangelia Euangelicum: & Apoſtolicum ante Apoſtolica
præcepta, & diſcipulum Apoſtolorum*: quia nimirum
ea penè didiciſſet, quæ poſtmodum Apoſtoli docuerunt,
edoctus ſcilicet ab ipſo Veritatis, & Iuſtitiæ lar- C
gitore Deo. Eſt enim in confeſſo apud Catholicos, hominibus
in ſtatu naturali conſtitutis, opus fuiſſe ad ſalutem
ſpeciali aliquo Diuinæ gratiæ auxilio, quo ad fidem
in Chriſtum perducerentur, neque enim naturalem legem
ſufficere vllatenus potuiſſe; Sed neque ipſis legi
ſcriptæ traditæ Iudæis ea vis inerat; & hoc eſt, quod
Apoſtolus in epiſtola ad Romanos docet. *Non legis
opera, atque actiones, ſed fidem fuiſſe, quæ Abraham Iuſtum
effecit*; Quod idem deſcribit Sanctus Thomas in
ſua ſumma parte 3. quæſt. 60. articulo primo ibi. *Nunquã*

homines

A *homines potuerunt ſaluari ante Chriſti aduentum, niſi fierent membra Chriſti; quia, vt dicitur Act. 4. non eſt aliud nomen datum hominibus, in quo oporteat nos ſaluos fieri, ſed ante aduentum Chriſti homines Chriſto incorporabantur per fidem futuri aduentus:* nec minus perſpicuè S. Auguſtinus epiſt. 57. inquit *Sicut etiã illi, quando idem ſacramentum occultum erat, credebant Chriſti incarnationem futuram, ſic & nos credimus factam: Et à nobis autem, & ab illis futurus expectatur ad iudicium eius aduentus:* Et quamuis Iudæi loco Baptiſmi, qui hodie eſt neceſſarius, Circumciſionem haberent, ea tamen gentes non vtebantur, quibus fides abundè tunc erat.

B Diuus Thomas parte 3. quæſt. 68. art. 1. ibi. *Licet ipſum ſacramentum Baptiſmi nõ ſemper fuerit neceſſarium ad ſalutem; fides tamen, cuius Baptiſmum ſacramentum eſt, ſemper neceſſaria fuit.* Atque hoc idem de Gentibus eſſe ſtatuendum clarè euincit, quod de Chriſto aiebat Aggeus Propheta cap. 2. *Et veniet deſideratus cunctis gentibus:* ſiquidem ex Romanis, Græcis, Aegyptijs, & ſimilibus, qui Chriſtum venturum deſiderarent, fatendum eſt, & ijs aliquam de Chriſto venturo inditam fuiſſe notitiam, quoniam rei ignoratæ nullum concipere deſiderium poſſumus. Hinc Auguſtinus epiſtola 89. *Vt ſciamus etiam antiquos iuſtos, quicunque eſſe potue-*

C *runt, non niſi per eamdem fidem liberatos, per quam liberamur & nos, fidem ſcilicet Incarnationis Chriſti, quæ illis prænunciabatur, ſicut & à nobis facta annunciatur.* Sed quatenus in contrarium adducatur Lactantius di. uin. inſtit. dum voluit Pythagoram, & Platonem, qui amore indagandæ veræ ſapientiæ ad Aegyptios, & Perſas penetrarunt, ab Iudæis, penes quos ea tunc veritas erat abſtinuiſſe; *Siquidem,* inquit ille *auerſos eſſe Diuina prouidentia, ne ſcire poſſent veritatem, quia nondum fas erat alienigenis hominibus Religionem Dei veri, iuſtitiamque noteſcere:* Quoniam non vſquequaque id verum eſt,

neque enim veritatis radios ab eorum obtutibus ſubdu- A
xit Deus, qui recta incedentes ſemita, procul ab erro-
rum caligine perueſtigatum illum irent. Dixit equidem
ille Matth. 7. *Petite, & dabitur vobis, quærite, & inue-
nietis, pulſate, & aperietur vobis:* multum enim inter-
eſt, qua ratione, qua via, quibus auxilijs quæratur, quid-
ue ſit, quod potiſſimum quæritur, & inquit S. Ambro-
ſius epiſt. 10. *Qui per Dominũ quærit inuenit: Laban,
quia quærebat Idola non inuenit.* Inuenit Regina Au-
ſtri, quæ quamuis Ethnica rectæ voluntatis ductu è lon-
ginquis Regionibus veræ ſapientiæ adipiſcendæ cauſa
profecta eſt. De qua Regina S. Paulinus ſic refert epi-
ſtola prima; *Barbara natione non animo, & in aperto Pe-* B
*regrina, ſed in occulto Iudæa ſanctorum fieri Ciuis opta-
bat; vnde non ſolum cæleſti præmio Reſurrectionis beatæ,
ſed etiam poteſtate Apoſtolorum de Iudæis adulteris iudi-
candi, ipſius ore Iudicis digna cenſetur, quia Chriſtum
in Salomone mirata, verum Reginæ cæleſtis affectum in
imagine miſtica Eccleſiæ prouidentis impleuerat.* Certè
enim Chriſtus ante ſuum aduentum quibuſdam etiam
Ethnicis ipſam veritatem detegere dignatus eſt, vt de
Iob inquit Diuus Auguſtinus lib. 18. de Ciuitate Dei.
*Diuinitus prouiſum fuiſſe non dubito, vt ex hoc vno ſci-
remus etiam per alias gentes eſſe potuiſſe, qui ſecundum
Deum vixerunt, eique placuerunt pertinentes ad Hieru-* C
ſalem ſpiritualem. At de Platone, & Pythagora quis
neſcit non Dei, ſed ſuam ipſorum gloriam aucupatos, &
multis etiam culpis fuiſſe obnoxios, adeo vt alter luxui,
& libidinibus addictus, alter etiam magicas curioſitates
ſectatus fuerit.

Idquæ cauſæ fuit, cur Iuſtinus martyr in Apologia 2.
non Abrahamum ſolum, ſed & Socratem, & Heracli-
tum Chriſtianos ijs verbis appellauerit: *Chriſtum Pri-
mogenitum eſſe Dei edocti ſumus; Verbumque, ac Ratio-
nem eſſe, cuius vniuerſum humanum genus eſt particeps,*

antea

A *antea oſtendimus, & quicunque ex præſcripto rationis vixerunt, licet impij habiti ſint, quemadmodum inter Græcos Socrates, & Heraclitus, atque ijs ſimiles; inter Barbaros vero Abraham, & Ananias, & Azarias, & Miſael, & Elias, & complures alij.* Quamobrem comprobatur, quod Iuſtini mens in prædicta Apologia fuerit Dei Filium Verbum, ac Rationem rationis compotes feciſſe homines: qui verò rationis ductu vitam innocenter tranſigerent, illud conſequutos eſſe, vt Chriſtiani fierent, hoc eſt eo fidei lumine afflarentur, vt Chriſtum venturum crederent, ſiue illi ex Populo Dei peculiari fuerint, vt Abraham, alijque, ſiue ex Ethnicis, vt Socrates,
B qui ab ijſdem Ethnicis impius habitus fuit, quia nimirum Deos reſpueret, quos ipſi colebant: qua potiſſimum de cauſa mortis ſententiam ſubijt. Quamquam non ſit in hoc ambigendum multo clarius Abrahamo Chriſtum innotuiſſe, quam Socrati; quoniam ex Apoſtolo ad Epheſios 4 *Vnicuique data eſt gloria ſecundum menſuram donationis Chriſti*. Et ſi Socrates verè vllam Chriſti cognitionem habuit, habuit illam vt loquitur Iuſtinus inuolutam nimirum, & ſuboſcuram; ſed quæ eo tempore ſatis eſſe poterat ad ſalutem tribuendam.

At verò Diuus Ioannes Chryſoſtomus, homilia 38. in Math. quamuis videatur docere Dei ſolius cognitio-
C nem neceſſariam tum temporis fuiſſe, dum inquit: *Poterant enim tunc homines etiam Chriſtum non confeſſi ſaluari, non enim hoc ab illis petebatur, ſed vt Idololatria abſtinerent, vnumque ſolum Deum cognoſcerent:* Et ſubdit exemplum de Machabæis, & tribus pueris, & de alijs apud Iudæos, quos optimam vitæ rationem ſequutos, eiuſque cognitionis menſuram ſeruaſſe, dum ait: *Ad conſequendam enim ſalutem Deum ſolum noſſe, tunc ſat erat: nunc id non ſufficit, ſed & Chriſti cognitione opus eſt.* At profecto de notitia ad religionem profitendam neceſſaria loquitur Chryſoſt. nam Machabæi ipſius

quidem Chriſti venturi fidem habebant, vt ſentit Nazianzenus, forſitan & Socrates, vti Iuſtino videtur, illam tamen in adito cordis cuſtodiebant: ſiquidem fides, quæ corde concipitur, ex Apoſtolo ad Romanos 10. tanquam iuſtificationis inſtrumentum neceſſaria ſemper eſt, at non ſemper, quæ ore emittitur fidei profeſſio, ſed tum demum cum res poſtulat. At priſcis illis ante Euangelium temporibus, qui fidei profeſſionem edere adigebantur; ſat erat; ſi vnum ſe Deum credere faterentur; de Chriſto autem non opus erat quicquam proferre, nec credita ſibi ſpeciali priuilegio myſteria profanis euulgare, qui nec illa intelligere vllatenus poterant. A

Itaque cum ait Chryſoſt. ſat tunc fuiſſe ſolum Deum noſſe, nunc verò etiam Chriſti notitia opus eſſe, intelligendus eſt de perſpicua illa, & explicita notitia, quæ poſt Chriſti aduentum ad ipſius confeſſionē requiritur. Quam ob rem fatendum eſt, eos omnes, qui ſiue apud Ethnicos, ſiue apud Iudæos lumen ipſum non repulerunt, quo docentur rectam viuendi rationem, ſubſidium a ſummo Deo reportaſſe, vt Chriſtum perfectè cognoſcerent, ac demum per ipſum Chriſtum ad immortalitatis præmia peruenirent. Hinc Dionyſius Areopagita de cœleſti Hierarchia cap. 9. in fine inquit. *Omnes autem Angelos, qui ſingulis Gentibus præſint, ad illud ipſum principium, vt proprium eos, qui vltro, ac ſponte ſequantur, deducere.* B

Cum etenim intelligatur a Dionyſio Deus pro ipſo principio proprio, quæ proprietas non ad Iſraelitas ſolummodo, verum & ad Gentes pertinet, vt inquit Apoſtolus ad Romanos 3. *An Iudæorum Deus tantum? non ne & Gentium?* & nominauit ſe Chriſtus Io. 8. cum à Iudæis interrogatus; *Tu quis es?* reſpondit *principium, qui loquor vobis*. Quapropter ea Dionyſij mens fuiſſe videtur, vt Tutelares Angeli gentes præcipuè edocerent Chriſti Incarnationem; hoc enim myſterium explicitè ſaltem Doctioribus etiam ante Euangelium cre- C

dendum

A dendum erat, vt ijs ſalutis ianua pateſceret, ex Diuo Thoma 2. 2. quæſt. 2. artic. 7.

Aduertendum inſuper, quemadmodum Iudæis Prophetas ad Chriſti fidem aliqua ratione nunciandam, ita Gentibus ſuos Vates fuiſſe datos, tradit Auguſtinus epiſtola 49. ibi: *Ab initio Generis humani alias occultius, alias euidentius, ſicut congruere temporibus Diuinitus viſum eſt; nec prophetari deſtitit, nec qui in eum crederent defuerunt, ab Adam vſque Moyſem, & in ipſo populo Iſrael, qui ſpeciali quodam myſterio Gens prophetica fuit, & in alijs Gentibus antequam veniſſet in carne*. Id verò muneris præcipuè inter Gentes habuerunt Sibyllæ

B quemadmodum lib. 6. ſtromaton ſcribit Clemens Alexandrinus. Ac ſane cum libro primo idem aſſerat prolatum ab Heraclito fuiſſe, non humanitus, ſed diuinitus potius apparuiſſe Sibyllas: ſupponendum eſt ſapientem illum virum nonnulla de Chriſto ab ipſis quoque Sibyllis elicuiſſe, iiſque aſſenſum fidei præſtitiſſe: Vt propterea non immeritò Heraclitus inter eos à Iuſtino martyre collocetur, qui Chriſtianam fidem ante Chriſti aduentum aliquatenus percæperunt. Quam fidem implicitam vocat ſanctus Thomas 2. 2. quæſt. 2. art. 7. ibi: *Non fuerunt ſaluati abſque fide mediatoris; quia & ſi non habuerunt fidem explicitam in Diuina prouiden-*

C *tia, credentes Deum eſſe Liberatorem hominum ſecundum modos ſibi placitos, & ſecundum quod aliquibus veritatem cognoſcentibus ſpiritus reuelaſſet*.

Sed Heraclitus quamuis Sibyllino Vaticinio credidit, non tamen credidit Virgilius, qui Sibyllæ Cumeæ carmina tam apertè de Chriſto loquentia, & pertractauit, & aliorſum detorſit, cum verſaretur vterque in tenebris Gentilitatis: Quia nimirum vt in Pſalm. 111. *Exortum eſt in tenebris lumen rectis*; Et Heraclitus recto tramite incedebat: Per deuia Virgilius. Ille veram philoſophiam amplexatus, vnique Deo cultum exhi-

bens,

bens, & vitiorum labes fugiebat,& virtutem ſectabatur: A Hic verò Idololatriæ addictus,& à veritatis luce procul aberrans, vt propterea immunis non fuerit à maculis, exercens potiſſimum calamum commentitijs figmentis. Itaque, quod adeò perſpicuè De filio Dei vaticinata fuerat Sibylla, ridiculè Maro ad Pollionis filium tranſtulit Ecloga 4. ibi:

Iam noua progenies cœlo demittitur alto: &c.

Subſequitur modo diſcutere etiam locum Clementis Alexandrini,qui in libro ſtromatum Philoſophiam à Deo hominibus conceſſam voluit, nimirum rectè viuendi regulam, & ante Chriſti aduentum fuiſse hanc neceſsariam Gentibus ad Iuſtitiam, quemadmodum lex Hæbreos docebat,vt ijs verbis potiſſimum. Ac ſanè præter ea, quæ dicta ſunt; illud Clemens voluit, Philoſophiam quaſi viam ſtrauiſse ad iuſtificationem; cumque eſset ex Dei dono piæ,atque innocentis vitæ norma: qui amplexatus illam fuiſset, fidei lumen à clementiſſimo Iuſtitiæ largitore conſequebatur; Inde iuſtificatio; iactabant ſiquidem Iudæi adeo ſuam legem,vt Ethnicos,qui eam non reciperent,ab æternę vitę conſortio excludendos omnino crederent, quam opinionem euertere ſtudet Apoſtolus ad Romanos cap. 2. ibi: *Cum enim Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ ſunt legis, faciunt, eiuſmodi legem non habentes, ipſi ſibi ſunt lex.* C Et hæc de Gentibus ante Chriſti aduentum intelligenda eſse Theologi cenſuerunt: & ex ijs, quæ fuerit Clementis ſententia, in aperto eſt maximè ex eiuſdem ſequentibus verbis. *Præparat itaque Philoſophia, eum dirigens, qui à Chriſto perficitur.* Perſpicuè indicans non à lege naturali, non à Philoſophia, ſed ab ipſo tantummodo Chriſto perfectionem, ſiue eam iuſtificationem prouenire.

De

A

De Matre Deorum. Cap. III.

B

HAec vna : teſte Orpheo, eſt mater hominum, materque Deorum, & idem Orphæus Terram omnium matrem dixit, diuitias, & opes largientem, vel quod remedia multis non modo Pecorum, ſed & hominum, in primis puerorum morbis excogitarit. Seruius Matrem Deum appellari putat, quod ipſa ſit ex ijs Dijs, qui Cœli certas non habent ſedes, ſed vbique genera-
C tim ab omnibus coluntur. Magna Mater à Martiano cõ fingitur Grandæua, Corpulentaque Mater, quamuis fœcunda circumfuſaque partubus, tamen floridam, diſcoloremque veſtem herbida palla contexuerat, in qua totus Gemmarum, metallorumque cenſus, atque omniũ prouentus, fru umque, & ſationum larga admodum vbertate ferebantur; & idem ſubdit, quod qui Allium guſtaſſent, arcebantur procul ab huius Deæ templo.

Appellata eſt Maia, & Magna Mater, teſte Macrobio à Magnitudine, ipſam enim arbitrati ſunt tanquam Piã Matrem maxima ſua vbertate cuncta nutrire, & ſuo gremio morientia ſuſcipere. Item Bona Dea quod omnium nobis

nobis ad victum bonorum terra cauſa ſit:& Faunia,quod omnibus animantibus faueat; & Ops quod ipſius ope vita nobis conſtet: Appellata eſt Cybeles a monte Cybelo, in quo a Mente Patre Phrygiæ Rege fuerat expoſita: Dicta eſt Berecynthia,Idæa, Dyndimena, Ouid. **A**

Protinus inflexo Berecynthia tibia cornu
Flabit, & Idææ feſta Parentis erunt.

De hac eadem Plinius lib.2. ait. *Sequitur Terra, cui vni rerum naturæ partium eximiæ. Nos noſcentes excipit, natos alit, ſemel editos ſubſtinet, & ſemper nouiſſimè complexa gremio iam ab reliqua natura abdicatos, tum maxime vt Mater operiens.*

Et de Tellure Dea ſic etiam Statius in Thebaide. **B**

. . . O Hominum, Diuumque æterna Creatrix,
Quæ fluuios, ſyluaſque animarumſemina mundi
Cuncta, Prometheaſq; manus, Pyrreaque ſaxa
Gignis, & impertis, quæ prima elementa dediſti,
Mutaſtique viros, quæ Pontum ambisque vebiſque;
Te penes, & pecudum gens mitis, & ira ferarum,
Et volucrum requies, firmum, atque immobile mundi
Robur, & Occidui te velox machina cœli
Aere pendentem vacuo, te currus vterque
Circuit, o rerum media, indiuiſaque magnis
Fratribus: ergo ſimul tot gentibus alma, tot altis
Vrbibus, ac Populisſubterque, & deſuper vna **C**
Sufficis, &c.

Sanctus Auguſtinus lib. 7. de Ciuit. Dei cap.24. Tellurem eadem dictam eſſe Magnam Matrē,ait, quod Tympanum habeat ſignificari Orbem terræ: quod Turres in capite Oppida; quod ſedes figatur circa eam, cum omnia moueantur, ipſam non moueri. quod Gallos huic Deæ vt ſeruirent, fecerunt, ſignificat eos, qui ſemine indigeant,terram ſequi oportere: Habebat enim Gallos Sacerdotes à Gallo Phrygię fluuio ſic denominatos homines eniratos, qui cum furore Diuino correpti erant inſa-

A inſanientium more circumquaque curſitabant, capita aſſidua rotatione quatientes. Leonem adiungunt ſolutum, & manſuetum; vt oſtendant nullum eſſe genus terræ tam remotum, ac vehementer ferum, quod non ſubijci cuique poſſit: vel forſan alludit ad regnum; Leo namque eſt aliorum animalium Rex; & ſicuti ſubiectus eſt currui Deæ Opis, ita Principes, & Reges terræ, quãuis ſoluti ſint naturæ legibus, tamen ſecundum leges debent & ipſi viuere, nec non ab ipſa terra neceſſe habent, vt ſibi ſubminiſtrentur opes. Addit Iſidorus lib. 8. quod ſimulacrum eius cum claue fingebatur, quia tellus clauditur in hyeme, & vere aperitur, vt fruges naſcantur. Sed de ijs vide Gyraldum, Phornutum, & alios.

B Sanctus Auguſtinus lib. 7. cap. 26. de Ciuitate Dei, tractans de turpitudine ſacrorum Matris Magnæ contra omnem virorum, & mulierum verecundiam, inquit: *Vicit Matris Magnæ omnes Deos filios, non numinis magnitudo, ſed criminis*. Et latè proſequitur.

Iupiter. Cap. IV.

C IVPITER à principio Iouis appellatus eſt à Iuuando, poſtea adiuncto altero vocabulo, dictus eſt Iupiter, quaſi Iouis, ſiue Iuuans Pater, ſicuti Liber Pater, & Dis pater, Neptunus pater, Ianus pater, Mars pater, pro quo & Marſpiter dixere antiqui, vt eſt auctor Gellius cap. 12. lib. 5. & è contrario dixere Veiouem Deum, cui nulla eſſet iuuandi facultas.

Iupiter dicitur Genitor, & Rector, & eo nihil maius: Plaut. Moſt. ſcœn. 1. act. 2. ait: *Iupiter ſupremus ſummis opibus, atq. induſtrijs Me periſſe cupit*. Idem in Captiu. ſcœn. 1. act. 4. *Iupiter ſupreme ſerua me, meaſque*

auge opes. Dicitur quoque Iurantis, adiurantiſque; Plaut. Men. ſcoen.2.act.5. *Per Iouem, Deoſque omnes adiuro*. Imprecantis Plaut. Moſt. *At te Iupiter, Dijque omnes perdant*: Item bene optantis, idem in Moſt. *Ita ille faxit Iupiter*. A

Dicebatur Optimus Maximus, Cicero pro Domo ſua: *Quocirca te, Capitoline, quem propter beneficia Populus Rom. optimum, propter vim maximum appellauit.*

Fingunt Poëtæ Aquilam fulmen Ioui porrigere; quod hæc auis omnium altiſſimè ſubuolet, nec ictu fulminis lædatur. Dixere tamen veteres *Ne Iupiter quidem omnibus placet*: ideſt neque Iupiter ipſe ſiue pluat, ſiue non, vnicuique placet, Theognis in ſentent. Fuit B quoque adagium *Procul à Ioue, procul à fulmine*; nempe non eſſe cum præpotentibus agendum, qui nutu poſſint perdere, ſi quando libeat: maxime cum Regibus, atq; Tyrannis.

Sunt alia infinita, quæ dici poſſent de Ioue, de cuius cognominibus inquit Arnobius lib.7. *Tot monſtra, quot Iouis nomina*; vt eſt videre Roſinum Antiquit. Roman. lib.2. cap. 5. vbi Paralipomena. Referam ſolum, quod de illo inquit Lactantius lib.1. cap. 10. *Iupiter Deorum Pater, qui Optimus Maximus nominatur: non ne à prima ſua pueritia impius, & penè parricida deprehenditur? cum Patrem Regno expulit, ac fugauit, nec expectauit* C *mortem decrepiti ſenis cupiditate regnandi, & cum paternum regnum per vim, & arma cepiſſet, bello eſt a Titanis laceſſitus, quibus victis reliquam ſuam vitam in ſtupris, & adulterijs conſumpſit; & Regium puerum rapuit ad ſtuprum: hæc qui fecerit, viderimus, an Maximus? certe Optimus non eſt, quod nomen à Corruptoribus, Adulteris, & Inceſtuoſis abeſt.*

De

A # De Marte, & Venere. Cap. V.

CONIVNXERVNT veteres hos Deos, non quidem, quod coniuges eſſent, ſed Amaſii. Mars dictus inquit Varro, quod maribus in bello præeſt; & à Sabinis Mauors dictus, quod magna vertat, ex Seruio. Hunc Romani ſummo cultu venerati ſunt, quod exiſtimarent Parentem ipſum fuiſſe Romuli: accedentem enim Martem ad Rheam Siluiam Romuli matrem concubiturum cum ea, in nummis expreſſum videmus; ſicuti
B etiam finxerunt Romani ex Venere, & Anchiſe natum Aeneam; vnde in nummis etiam expreſſerunt Mercurium deducentem Venerem ad Anchiſem in Ida monte decumbentem, vt cum eo congrederetur.

Dictus fuit Gradiuus à gradiendo in bella vltro citroque, ſiue a vibratione haſtæ, vt inquit Feſtus. Huius templum elegans, & magnum extra Vrbem prope Portam in via Appia, quod à L. Corn. Sulla reſtitutum, ampliatumque, ac ſupra centum columnas poſitum, ferunt. Fuit aliud ſimile in Circo Flaminio, cuius meminit Corn. Nepos, ſicuti etiam in Capitolio ædes Martis fuit à Tito Tatio vota, & extructa, cuius ſimulacrum Io-
C ui Capitolino cedere noluiſſe, ab aliquibus proditur. Mars Vltor ab vlciſcendo dictus, huic templum in ſuo foro ſumptuoſiſſimũ Auguſtus extruxit Bello Philippico, quod Patris ſui vlciſcendi cauſa ſuſceperat, refert Sueton. & Ouid. lib. 5. faſt. Dionyſ. lib. 54. cuius Icones in nummis conſpiciuntur.

Refert Lactantius lib. 1. cap. 10. quod *Mars homicida, & cædis crimine ab Athenienſibus ex gratia liberatus, ne videretur nimis ferus, & immanis, adulterium cum Venere commiſit.*

Venus enim cum Marte concubuit, Sol Vulcano prodidit, ille catenas adamantinas excogitauit, quibus adulteros vinciret, illa in doli vindictam, vt videbatur, legitimam quinque Solis filias amoribus ſuccendit. De hoc adulterio. Ouid. lib. 2. de arte amandi, & lib. 4. Metamor. & lib. 1. Amorum, eleg. 1. A

Mars quoque deprenſus fabrilia vincula ſenſit.
Notior in cœlo fabula nulla fuit.

Martialis lib. 5. epigramm. 7. ad Vulcanum.

Parce Pater, ſic Lemniacis laſciua catenis
Ignoſcat coniux, & patienter ames.

Fabulæ prædictæ de Adulterio Martis, & Veneris, data fuit occaſio, ſiue quod indomita quæq. ab Amore ſuperentur; ſiue quod Martis planeta cum Venere coniunctus benigniſſimus ſit, vt Mathematici docent; vnde communi templo vtriq. Deo data Altaria. Claudianus Carm. de Magnete. B

Mauors ſanguinea, qui cuſpide verberat Vrbes,
Et Venus humanas, quæ laxat in otia curas,
Aurati delubra tenent communia templi.

Venus generationis, voluptatiſque, & formæ Dea à Gentilibus credita eſt; ideoque dicta Venus, quod per eam omnia proueniant ex Cicerone. Varro autem inquit. *Poetæ ſemen cœlo igneum cecidiſſe dicunt in mare, ac natam è ſpumis Venerem coniunctione ignis, & humoris, quam haberet vim ſignificantes.* De hac eadem vi generandi a Venere inquit Euripides apud Stobeum titulo 12. de Venere. C

Quam magna vis ſit Veneris, an non vides?
Quanta illa quoque numen extendat ſuum,
Alit illa teque, meque, & omne hominum genus;
Cerne, amet vt imbrem terra, cum ſterili ſolum
Squallore lugens poſcit humectas opes.
Rurſum amat etiam æther ipſe, Venerisq; impetu
Fœtos madoris explet in terram ſinus:

Quæ

A *Quæ fœderata mutuis amplexibus,*
Quod vbique rerum eſt proferunt, ac nutriunt
Hinc vita, viſque ſeculis mortalibus.

Plurimis cognominibus, & templis Venus honoratur, & inter hæc Calua nominatur ab euentu; ſic enim Lactantius lib. 1. cap. 10. inquit *Vrbe a Gallis occupata obſeſſi in Capitolio Romani, cum ex mulierum capillis tormenta feciſſent, ædem Veneri Caluæ conſecrarunt*, & refert etiam Vegetius lib. 4.

Erat etiam Veneris Libitinæ ærarium, quod Seruius Tullius inſtituit, in quod pro defunctis certi pretii nummi inferrentur, Dionyſ. lib. 4. in huius templo vende-
B bantur ea, quæ ad funera pertinebant, cuius rei cauſam refert Plutarch. aut eſſe hoc vnum de Numæ Regis ſapienter inſtitutis, quo diſcerent homines ab ijs rebus non abhorrere, neque pro piaculis eas ducere: Aut voluiſſe Veteres ex hac ipſa re monere caducum eſſe, quod eſſet natum: vna eademque Dea, & ortibus, & interitibus præſidente, Horat.

Magnaque pars mei vitabit Libitinam,
id eſt mortem.

Veneris Genitricis templum Iulius Cæſar potitus victoria Pharſalica inſtituit; quia ab Iulio Aeneæ filio, Veneris nepote genus ducere videri volebat, eique ſpo-
C lia de hoſtibus dicauit: in hoc collocauit Auguſtus ſtatuam aeneam Cæſari Diuo cum ſtella crinita ſupra caput ipſius fulgente, quia eiuſmodi poſt mortem eius ſtella viſa eſt, de quo meminit Dio. lib. 43. Appianus lib. 2. de Bello Ciuil.

Plato in Sympoſio, inquit duas eſſe Veneres: alteram antiquiorem, & Matre carentem Cœli filiam, quam etiam Cœleſtem cognominamus: alteram iuniorem Iouis, & Dionis filiam, quam vulgarem vocamus. Marſilius Fic. in Platon. Conuiu. orat. 2. cap. 7. ait. Venus duplex eſt: vna eſt intelligentia illa, quam in mente An-

gelica

gelica poſuimus: altera eſt vis generandi animæ mundi A tributa: vtraque ſui ſimilem comitem habet amorem, illa amore ingenito ad intelligendam Dei pulchritudinem rapitur, hæc amore ſuo ad procreandam eamdem pulcritudinem in corporibus: illa Diuinitatis fulgorem in ſe primum complectitur, deinde hunc in Venerem ſecundam traducit, hæc fulgoris illius ſcintillas in materiam mundi transfundit.

Sicuti prior amplectenda, ita poſterior fugienda, & de hac poſteriore Ficinus de vita produc. lib.2. cap.8. Venus ſenibus fugienda eſt, nam & iuuenibus detrahit vitæ plurimum, & non conſulit natis; ſed naſcituris: & etiam herbas ſtatim producto ſemine ſiccat; de qua Virgilij epigramma. B

Compedibus Venerem, vinclis conſtringe Lyæum
Ne te muneribus lædat vterque ſuis,
Vina ſitim ſedent, natis Venus alma creandis
Seruiat, hos fines tranſilijſſe nocet.

Poſt hæc ſcripta menſe Maij præterito, refoſſum fuit ex ruderibus cliui Scauri inſigne æreum ſimulacrum Veneris, quod hic effigiatum propono.

Poſita eſt illa inter duas Columbas, quas eſſe in tutela ipſius Veneris fictum putant; quia fœtui ſemper indulgent, luxuriam inter ſe excitando, inquit Apollodorus, vel ex Athæneo Columbæ in Cypro (vnde Venus magno Ioue proſata) primum repertæ; & inde in alias Regiones translatæ, refert Pierius lib.22.ca.3. C

Reperiuntur apud eandem Venerem duo Amores, quorum vnus ſpeculum, alter pharetram tenet, quæ propriè ſunt Veneris, eorumdemque Amorum ſymbola. Nec vnquam reperitur Venus ſine Amore: Duos effigiatos Amores, alterum cœleſtem, alterum vulgarem eſſe, vt Plato in ſympoſio ait. *Venus non eſt ſine Amore; & ſi vna eſſet, vnus eſſet Amor, cum vero duæ ſint Veneres,*

A *neres, duo quoque Amores ſunt*. Hinc Proclus in hymno Veneris apud Stobeum titulo 63.

Arce animam probris, & honeſti ſubijce flammas
Terrigena pellens furiatum virus Amoris.

Sub duobus prædictis Amoribus eſt Delphinus Neptuni ſymbolum, cum ille præſit Mari, Malleus Vulcani, Herculis Claua, Serpēs Aeſculapij, Fiſtula Panis, Apollinis Pharetra, Crotalum Cybelis, ſeu Bacchi, quæ, & ſimilia nō aliud indicare voluerunt, niſi eſſe Veneris, & Amoris triumphos, ac quantū illi in alios quoſcumque Deos præualeant, eoſdemque ſub iuga ſua mittant demonſtratur, inquit Proclus in Veneris hymno:

B *Omnibus hic labor eſt Veneri ſeruire parenti.*

Hinc Sophocles apud Stobeum titulo 63.

Pueri Venus, quę dicta non tantum eſt Venus,
Sed omnium vna nominum vim poſſidet,
Eademque Dis eſt, visque non ſuperabilis,
Eadem furor limphatus, eadem & merum
Amoris, eadem luctus.

At Euripides vbi ſupra,

Qui non Amoris Numen admirabile,
Supraque cunctos cœlites poſitum putat;
Aut ſtupidus ille, aut orbus experientia,
Ignorat, homini maximus quis ſit Deus.

C Sic etiam Antiphanes.

Equidem Cupido primus, & Cœleſtium,
Cunctis ſuperior, atque maioris pretij.
Nam nemo reperitur vſque adeo tenax,
Adeoq. duris, aut ſeueris moribus,
Qui non ſuorum tribuat huic partem Deo.

Sophocles ſimiliter in Phœdra,

Non in virorum ſola Amor ſe pectora,
Et fœminarum inſinuat: ipſas quin Deum
Sollicitat animas, & ferum ponti gregem,
Nec ipſe contra tendere Omnipotens Deum

Rex

Rex audet: vltro flexus Imperium ſubijt. A

At quoniam finxere Poetæ, etiam ipſos Deos hac pice pernitioſa infectos: ſi credere eſt peritis, non aliud remedium, quam fugam, proponit Ouidius 1. de Remed.

Me duce damnoſas homines compeſcite curas.

Nec quicquam pernitioſius mora, vt idem auctor ſic refert.

Sed quia delectat Veneris decerpere flores,
Dicimus aſſiduè, cras quoque fiet idem,
Interea tacitæ ſerpunt in viſcera flammæ,
Et mala radices altius arbor agit.

Et in principio fugandus amor, vt idem epiſt. 16.

Dum nouus eſt, cœpto potius pugnemus Amori, B
Flamma recens parua ſparſa recedit aqua.

Et idem lib. 1. de Remed.

Quale ſit id, quod amas, celeri circumſpice mente,
Et tua læſuro ſubtrahe colla iugo.

De Mercurio & Minerua Cap. VI.

VEteres hos coniunxere, non quidē coniugio, ſed communitate ſtudiorū. Mercurius à Latinis dictus quaſi medius currens, quod ſermo medius inter homines ſit, cuius ipſe Deus ab antiquis credebatur. Feſtus ait: Mercurium à mercibus dictum eſſe; hunc enim negociorum omnium Deum exiſtimarunt. Gloſſator in Perſium Satyr. 5. ait: *Ipſum Deum lucri dicunt; vnde, & cum ſacello pingitur, & à negociatoribus plurimum colitur.* addit Iſidor. lib. 8. cap. vlt. ethymol. *Capite canino effingi ſolitum, quod canis ſagaciſſimus ſit animaliū.* Fulgent. lib. 1. Mytholog. *Mercurium dici voluerunt, quaſi mercium curam: Pennata talaria, quod negotiantiū pedes, vbique peragendo, quaſi pennati ſint: Virgam ſerpentibus* C

pentibus

A *pentibus nexam, quod mercatoribus det aliquando Regnum, & ſceptrum, & vultus vt ſerpentium. Galero coo-perto capite pingitur, quod omne negotium ſit ſemper abſconditum.*

Quod autẽ cum ſacculo eũ depinxerant; interpretor Marſupium è Zona pendulum recondendæ pecuniæ, ſicuti etiam Sueton. in Vitell. cap. 16. *ſimul dilabentibus cunctis, Zona ſe aureorum plena circumdedit, confugitq. in cellulam Ianitoris.*

Multa munia Mercurio tribuerunt, nempe, vt Deo ſermonis; vnde Internuntius Deorum exiſtimatus, Mercatorum etiam Deus, qui pondera, menſuras, & quæſtum ex mercatura facere inſtituerit, teſte Diodoro: B Litteras, Muſicam, Paleſtram, & Geometriam inueniſſe dicitur, refert Galenus Pergamenus.

Cyllenius dictus Mercurius, inquit Feſtus, quod omnem rem ſermo ſine manibus conficiat. Camillus idem dictus ab Hetruſcis, quod eſſet Miniſter Deorũ, Camillos enim miniſtros Deorum veteres appellabant. Communis Deus vocatur Mercurius; & cum quis in itinere quippiam inueniſſet, ſolebat præfari; *Communi Mercurio, qui rei inuentæ conſcius eſt; vt qui in vijs verſetur,* etenim ſolus Mercurius naturam cœleſtium, terreſtriũ, & aeriorum habere iudicatus eſt Horat lib. 2. ode 10.

C *Tu pias lætis animas reponis*
Sedibus, virgaq. leuem coërces
Aurea turbam, ſuperis Deorum Gratus & imis.

Nihilominus Lactantius Firmianus lib. 1. cap. 10. de falſa Relig. de hoc ipſo melius ſentiens ſic ait: *Mercurius Fur, ac nebulo, quid ad famam ſui reliquit? niſi memoriam fraudum ſuarum; cœlo dignus, quia paleſtram docuit, & lyram primus inuenit.*

Cultus præcipua veneratione à Germanis antiquis Tacitus lib. 13. annal. *Victores Hermonduris diuerſam aciem Marti, ac Mercurio ſacrauere.* idem De moribus

German. *Deorum maxime Mercurium colunt, cui certis diebus, humanis quoq. hoſtijs litare fas habent.* A

Apud Græcos, & Romanos in compitis Ciuitatum ſtatuas ei erigebant. Herod. lib. 2. *Vt Mercurij ſtatuam facerent porrecto cum veretro*. Plutarch. de præcept. Reipublicæ gerendæ. *Eam ob cauſam Mercurium ſeniores ſine manibus, & pedibus rigente faſcino fingunt; eo quod omnem rem ſermone ſine manibus conficiant*. Idem apud Macrob. lib. 1. ſaturnal. cap. 19. Vocatæ ſunt hæ ſtatuæ Hermæ: eo quod Latini Mercurium ſermonis, & nunciorum Deum fecerunt. Hinc Alciatus Emblem. 98.

Vt ſphæra Fortuna, Cubo ſic inſidet Hermes,
Artibus hic varijs, caſibus illa præeſt. B
Aduerſus vim fortunæ eſt ars facta, ſed artis
Cum fortuna mala eſt, ſæpe requirit opem.

Feſtus Pomp. lib. 5. de huiuſmodi ſtatua. *Cyllenius Mercurius dictus eſt, quod omnem rem ſermone ſine manibus conficiat, quibus partibus corporis qui carent, Cyllenos vocant.*

Materia harum ſtatuarum, vel lignum, vel marmor, vt ex Iuuenale, vel Lapis vt ex Heliodoro. Scholiaſtes eiuſdem Iuuenalis ad Satyr. 8. Hermes effigies æneæ, aut marmoreæ ſine manibus, quales videmus in Circo, Hermes Athenienſes ante Ianuas pro Religione poſitos habuere. C

Plures fuere Mercurii, inter quos Triſmegiſtus ab Aegyptiis in veneratione habitus.

Mineruæ, ſicuti & Mercurio erigebatur Ara communis; immo, & vtrumque numen in eadem ſtatua, quæ ob id Hermathea dicta eſt; ac ſi dicas Mercurio Mineruam: Hanc in Academia ſuæ Villæ Tuſculanæ poſuit Cicero; vt, cũ illa omnibus omnino Gymnaſiis præeſſet, illic eloquentię parens, ac moderator doctrinæ eſſet. Turnebus lib. 8. cap. 14.

Bellis præerat Ouid. 5. Faſt. *Enſibus exertis bellica læta Dea*

A *Dea eſt.* Statius lib. 4. *Regina bellorum virago.*

Erat & Lanificiis præpoſita; Quam telam orditam eſſe, & co'oraſſe perhibent, Ouid. 6. Metamorf. fabul. prima Idem lib. 1. de Arte amandi.

Quid facis Aeacide? non ſunt tua munera lanæ?
Tu titulos alia Palladis arte pete.

Valerius Flaccus Argonaut. lib. 3.

Dat pietas auro, atq. ardentes murice veſtes,
Quas rapuit telis formoſa vocantibus Auſtris
Hypſiphile.

Oliuæ quoq. inuentricem, & fabricæ multarum artium repertricem; ideoq. illi vulgo Opifices ſupplicant.

B Præterea, quia ſapientia in capite dicitur eſſe hominis, & Minerua de capite Iouis nata fingitur, ideoq. ſenſus ſapientis, qui inuenit omnia, in capite eſt.

Minerua, vt inquit Cicero dicta eſt à minuendo, vel minando, quia prudentiæ Dea ſit, & Belli; Mineruam vult Arnobius eſſe dictam, quaſi Memineruam, quia eadem ſit, quod memoria; & ideo de Capite Iouis nata fingitur. Pallas etiam dicitur, vel à Pallante Gigante occiſo, vt ſcribit Seruius, vel quod in Pallante palude ſit orta.

Fuit à Pompeio Magno delubrum Mineruæ conſecratum confecto Bello annorum 30. de quo Plinius lib.

C 7. cap. 26. in quo fuit etiam breuiarium rerum geſtarum a Pompeio. Fuit in Vrbe Roma Mineruæ ſiue Palladis Auentinæ templum, de quo Ouid. 6. Faſt. & alii.

 A

De Aeſculapio.
Cap. VII.

B

C

AESCVLAPIVS non ſine flagitio Apollinis natus, non aliud diuinis honoribus dignum fecit, niſi quod ſanauit Hyppolitum; mortem ſane habuit celebriorem, quia à Deo meruit fulminari. Hinc ſanctus Cyprianus de Idololatriæ vanitate, ait: *Aeſculapius, vt in Deum ſurgat, fulminatur: Hercules, vt hominem exuat, oeteis ignibus concrematur*. Hunc Tarquinius de Illu-

A Illuſtribus viris ait incertis parentibus natum, expoſitũ, & à venatoribus inuentum, canino lacte nutritum, Chironi traditum didiciſſe Medicinam; fuiſſe autem Meſſenium, ſed Epidauri moratum.

Romæ coli cœpit, cum Q. Fabio, & Iunio Bruto Sceua Coss. ingens peſtilentia vrbem & agros vaſtauit: Libri Sibyllini aditi quæſitum quis nam finis? aut quod remedium eius mali à Diis daretur, inuentumque in libris Aeſculapium ab Epidauro Romam accerſendum, quod paulò poſt factum: Miſſi enim Legati Epidaurũ, & ab incolis benigniſſimè accepti, & in Templum Aeſculapii perducti; Anguem quem Epidauri pro Aeſcula-
B pio coluerant, ſponte ad Romanorum Nauem pergentem, Romam vexerunt, ibique Templo condito coluerunt; ſcribunt hiſtoriam Val. Maximus, prolixè Liuius lib. 10. & Florus in epitom. lib. 11. Ouidius lib. 13. Metamor. & alii.

Templum ei Romæ conditum in Inſula Tiberina; cuius rationem reddit Plutarchus problem. 94. quod ægroti à Medicis maximè ſubſtententur.

Refert Baronius in anno 145. & ibi Spondanus num. 6. & 7. tempore Antonini Pii, de Serpente tanquam Aeſculapio palam expoſito, & oracula eius nomine confiсta per Alexandrum ex Schola Tyanæi Magum, & in-
C cantatorem; necnon ab eodem Serpente nomine Aeſculapii facta Romæ miracula; & hæc omnes conſentiunt eiuſdem generis fuiſſe cum illis, quæ olim à Veſpaſiano, & poſtea ab Hadriano facta fuere.

Venantius Fortunatus Epiſcopus Pictauienſis, Cedrenus, Methafraſtes in Silueſtro, & alii, præter acta in aliquibus ſupradictis deprauata referunt de Dracone in ſpecu morante, & lethali alitu homines enecante, quem Sanctus Pontifex Silueſter obſignatis ianuis æreis ſigno Crucis, quibus ſpecus claudebatur, perpetuo ergaſtulo mancipariт.

Hunc

Hunc Draconem, ſeu Serpentem apud Romanos ſacroſanctum fuiſſe teſtatur Plinius lib. 29. cap. 4. quem allatum ex Epidauro tot intercurrentibus ſæculis ſuo tẽpore fuiſſe ſuperſtitem tradit; vulgoque in domibus paſtum eſſe; ac niſi incendiis ſemina eorum exuſta fuiſſent, non potuiſſent fœcunditati ſerpentis reſiſtere. A

Sanè quidem eius Colubri, quem Romani colerent, cellam fuiſſe ad extinctionem ſuperſtitionis obſignatam à Sancto Siueſtro perfacile eſt creditu; cum poſthac nulla penitus eius extet memoria; niſi quod Gentiles Deo ſuo carere nolentes, quem famе extinctum noſſent, ex ligno aliaue materia alium fabricarunt, gladium ore geſtantem, oculis rutilantibus gemmis metuendum, ac terribilem; eidemq. pariter in ſpem collocato deuotas Virgines floribus exornatas eo modo in ſacrificium offerebant, quatenus inſcias munera deferentes gradum ſcalæ, quo tegebatur fraus, contingentes, impetus venientis gladii perimeret, quod ſic manſit vſque ad Honoriũ Imperatorem; cum iterum per ſanctum Monachum impoſtura detecta, ipſoque confracto ſerpente, caruere penitus ſuperſtitionis alumni Auito Deo: rem geſtam ſanctus Proſper de prædic. par. 3. quæ accidit Romæ ſuo tempore, narrat, de qua etiam Baronius anno 324. n. 97. & ſeq. & Spondanus anno 315. n. 8. & ſeq. B C

Poſt hęc à me ſcripta, cum Dominus Octauius Tronſarellus exhibuiſſet mihi è ſuo Muſæo figuram Aeſculapii ex albo marmore cubitali, quam hic delineatam appoſui: voluit & ipſe quoque Dominus Octauius, vt eſt ipſe eruditiſſimus, & locupletiſſimus omnium antiquitatum, hæc infra notata ſupra dictam Aſculapii figuram mihi conſignare, quæ ad verbum extant tranſumpta.

Domini Octauii Tronſarelli in eiuſdem Aeſculapii figuram Enarratio.

Bonum omen: Aeſculapium Medicinæ artis parentem

A tem,ſalutiſq. datorem in medium affero. Deus hic apud Ethnicos filius Apollinis fuit,qui& Aſclepius in Homerico verſu dicitur; quẽ apud Theodoricum Cirenẽſem Acciaiolus ſic vertit. *Huic homini Pater eſt Aſclepios, arte medendi clarus:* Omnes prægrandem illi appingunt Serpentem & huiuſce rei cauſam, vt fabulosè, ita variè exponunt. Fertur quidam ex antiquis Sacerdotibus, vt ex Natali Comite Mytol. lib. 4. habemus,ſerpentem perexiguum in ouum vacuum corniculæ incluſiſſe,ceraque ſtudiosè oblitum in luto, quodã in loco occultaſſe, mox ara inſtructa populum in concionem ad eum locum aduocaſſe,cum nunciaret omnibus palam,ſe Deum B eſſe oſtenſurum. Poſt concionem incognitis quibuſdã vocibus vſus, Apollinem & Aeſculapium inuocauit, vt dexter ac felix illi Ciuitati accederet; deinde phiala aquam hauriens in profundum demerſa,ouum illud vna cœpit, quod præſentibus multis fregit, pullumque recentem ſerpentis inueniens, cunctos homines in admirationem rei induxit.Poſtea vero ſerpentem inſignis magnitudinis paucis diebus elapſis in loco ſuboſcuro oſtẽdens artificiosè ſe mouentem, illud ita creuiſse aiebat, ac Deum eſse Aeſculapium Apollinis filium. Hic Apius ab initio dictus eſt,verum quia Aſclen quemdam Epidauri Tyrannum ſanauit ,vtroque nomine coniuncto C Aeſculapius; & ab Homero, vt ſupra memini, Aſclepius appellatus eſt.Inde verò ſerpentes in eius tutela crediti ſunt: eò interim virtus Aeſculapij proceſſit, vt mortuos in lucem reddere poſse crederetur. Glaucus interim Minois Cretæ Regis filius, cum murem inſequeretur,in dolium mellis cecidit, atque ibi ſuffocatus eſt; hunc vbi Pater Minos quæreret, neq. vſpiam inueniret, Aeſculapium precatus, vt filium in lucem redderet, vitæq. reſtitueret, cumque hoc illi fortè impoſſibile videretur,& hoc tam ingens opus aggredi renueret, à Minoe tandem carcere detentus,ſpeluncíſq. abditus,& vi coactus fuit.

fuit. Hic dum maximo agitabatur dolore, nec vlla eſ- A
ſet fugæ ratio, forte accidit, vt ſerpentem ante pedes ſe ſe conglobantem viderit; & forte ſuæ vitæ inſidiantem nouerit; hic baculo, quo cogitabundus innixus erat, ſerpentem enecauit, tum alter ſerpens ad mortuum ſocium illico accedens, herbam quandam attulit, qua tacta ſerpens ille reuixit. Hanc herbam ſtatim Aeſculapius Glauco impoſuit; & ita Regis filiũ in vitam reuocauit. Hinc mos fuit Aeſculapio baculum geſtandi, cui ſerpens intortis ſpiris circumuolutus eſset, vt in plurimis huiuſce Dei ſimulacris videre eſt; Verum vt in Pierio lib. 16. Hieroglyph. cap. 1. habemus, ipſe dicit fuiſse ſtatuas Aeſculapii, per cuius non baculum, ſed crura, & genua B
ſerpens flexuoſis voluminibus præſertim Romæ implicaretur, ſalubritatiſque Deus hoc inſigni decoratus eſset: Serpens enim quid eſt aliud, niſi ingẽti numiſmatum teſtimonio Salutis ſymbolum, & Hieroglyphica nota: nam multa in humanum genus remedia ex ſerpentibus procedunt. Iſigonus apud Indos memorat, Cirnos centenis quadragenis annis viuere, quia viperinis carnibus aluntur; & Tertullianus inquit, tantam ineſse Ceruo viuacitatem quippe, quod ipſe ætatis ſuæ arbiter ſerpente paſtus, veneno augeſcit in iuuentutem.

Dextera Poculum tenet Aeſculapius; ſic & Salus pateram porrigit: medicamentorum enim potionibus C
diluuntur morbi, infectiſque membris ægritudo abſtergitur, & corporis vigor renouatur, pharmaciſque vita conbibitur.

Porrò ad pedes huius numinis bene ſe ſe habet Aquila, & ægrotantium Deum comitatur; nam ipſa erga filios, ſi quando illis ægrotare contingat, magnæ ſedulitatis officio vtitur, & cum ob ſtomachi debilitatem cibum concoquere nequeant, illa ſanguinem è præda exuctum, oreque hauſtum ſuo in os pullorum immittit, leuique ac digeſto facilè recreat cibo, qui fracti morbo difficillimum

A mum concoquere non valerent. Aquila magno aciei acumine oculos fixè in Solem erigit, luciſq. æternæ radios haurit. Non tangitur fulmine, & quod templis non parcit, Aquilas veretur. Pauciſſimis morbis obnoxia eſt. Quinimo *animalium eſt valentiſſima*, vt inquit Aldrouand. lib. 1. Ornithol. De Aquila pag. 17. omniumque pręterea auium (reiecto exploſoque fabuloſo Fœnice, quem ſexcentos & ſexaginta annos viuere vulgus nugatur) viuaciſſimam eſſe perſpectum eſt; mortiſq. laruas ac territamenta adeo abhorrens, vt nec ipſa cadauerum exanima corpora tangat, vt pag. 34. & 40. idem Aldrou. lib. 1. Ornithol. aſſerit. Immo ipſe Aqui-

B læ conſpectus ſalutem nobis auſpicatur: Nam Deiotaro regi omnia ferè auguria captanti, cum Aquila viſa fuit, continuit ſe ab eo tecto, quod ſequenti nocte concidiſſe refert Valer. Max. lib. 1. cap. 4. de Ominibus, & ita ſalutis nunciam periclitanti ſe fecit. Sic apud Plutarchum in Paralell. Helenam iã iam ſacrificandam Aquila ſingulari beneficio à morte ſubripuit; pariq;modo Valeria Luparia virgo ſacrificio ſortè deſtinata ab hac aue liberatur, Ab eaq agricola præſeruatur apud Aelianũ lib. 17. cap. 37. & non minus memorabili exemplo apud eundem lib. 12. cap. 21. ab Aquila infans, cui nomen poſtea Tilgamus impoſitum fuit, ſeruatus eſt. Quin & ipſa, quam-

C quam mortua, in vſum medicinæ ſe valdè parat, vt latè habet idem Aldrouand. lib. primo Ornithol. pag. 75. ſi fortè mori eam dicimus, de qua pſalm. 102. habemus *Renouabitur vt Aquila iuuentus tua.* quæ verba D. Hieron. ità dilucidat. *Aquilam, vbi ſenuerit, pennis ſupra modum grauari, ideoque fontem ab ea quæri, cuius aſpergine pennas egerat, quibus leuata calorem intra ſe colligit, ſanarique tum primum oculos, mox ab immerſatione in iuuentutem redire.* & S. Auguſt. eodem in loco *impulſam natura vi collidere roſtrum ad petram, cuius attritu excuſſa ea parte, qua redundabat, ad cibum redire, atq. ita ex eo ſenio reparari, vt omnino iuueneſcere videa-*

tur. Huius autem Aquilæ imago à dextero Aeſculapii A
latere iure, hoc eſt fœliciter, poſita eſt. Xenophon. ita
de Cyro Perſarum Rege lib. 2. de Pedia Cyri *Aquila
dextera apparens, itineris dux facta, Deos, Heroaſque pre-
cati terram colentes Perſidem, vt ſe propitij iuuarent, ac
mites, ita fines ſuperarunt.* & de eodē paulo vlterius hæc
habet. *Aquila autem volans dextra leporem deſpiciens in
fugientem irruit, & percuſſit; Augurium igitur Cyrus
cum cæpiſſet, lætatus eſt, tum Iouem regem adorauit, di-
xitque ad præſentes. Venatio quidem pulchra eſt futura.*

In ſiniſtra autem Aeſculapii parte, Arietis caput fle-
xis cornibus inſculptum eſt, & aptè quidem Aries Aeſ-
culapio apponitur Symbolum conſeruatricis naturæ: Vn B
de in nūmo Gallieni Imperatoris Aries impreſſus cerni-
tur, addita inſcriptione *Ioui Conſeruatori*; & in altero
Saloninæ nummo Aries habetur cum his notis, *Ammoni
Conſeruatori*, Ammon autem in Lybia erat Iuppiter arie-
tinis cornibus, qui laboranti, & ſitienti exercitui ame-
niſſimo fonte robur, & ſalutem attulit & (vt habemus in
Laberio) quemadmodum Latini Iouem, ſic Aegyptii
Ammonem ſalutis Deum agnouerunt, coluerūtque;
vnde apud eoſdem Aegyptios in more poſitum fuit;
cum ſe quiſque inuicem compellebat, Ammonis nomi-
ne ſalutem auſpicari. Sic & Aeſculapio ſalutis Deo A-
ries intortis cornibus merito apponitur. *Arietinæ* C
*quippe carnis & iuniores minus humidi, minuſq. viſco-
ſi ſunt, & caro Arietum Agninæ, & Ouillæ præfertur; ſi
benè concoquantur laudabilem, & copioſum ſanguinem
generant, maxime caſtratorum; eſt enim calida, & hu-
mida temperatè, & eandem ob cauſam boni ſaporis.* Bel-
lonius lib. 3. Obſeru. 46. & ſic ægrotantium ſaluti ma-
ximè conſulit. Addam etiam Arietis ſignum in cœlo
expellendis malorum affectibus ineunte vere ab omni-
bus obſeruandum. Albumanſor in ſuo introductorio lib.
2. cap. 5. *Calidum inquit temperatum eſt principium ge-
nerationis, & motus animatorum; frigidum autem con-*

A *tra principium corruptionis,& diminutionis rerum; idcirco iuſtè ab Ariete ſumpſit Zodiacus principium; cum enim Sol Arietem perambulat, accedit tempus temperatè calidum,& incipiunt res generari, augumentari, & renouari.* Ouidius primo faſtorum.

Omnia tunc florent, tunc eſt noua temporis ætas.
Et noua de grauido palmite gemma tumet.

Sic in noſtro Aeſculapio ſalutis Deo perſpicimus prægrandem ſerpentem, qui illi membra circumligat; ſiniſtra baculum,dextera poculum tenet,à dextra Aquilam, à ſiniſtra Arietis Caput exculptum habet; & non tam ægris, quàm eruditis ſe doctum oſtendit.

B

De Hercule. Cap. VIII.

Herculem Iouis, & Alcmenæ aiunt fuiſſe filiū, qui ob fortitudinem, & gloriam Ethnicis creditus eſt inter Deos relatus: quamuis Cicero libro tertio de Natura Deorum ſex memoret fuiſſe Hercules,tamen prædicto ex Alcmena, & Ioue
C aliorum res præclare geſtas communiter aſcribunt. Herodotus inquit, Herculem vnum ex duodecim Diis Aegyptiorum fuiſſe, Græcoſque ab Aegyptiis hoc nomen mutuatos, indidiſſe filio Amphitrionis. Quo factum eſt, vt licet plurimi fuerint Hercules,qui variis tēporibus floruerunt omnes heroica virtute, rerumque geſtarum magnitudine inſignes; tamen huic vni reliquorum omnium labores, & res ſtrenuè geſtæ tribuuntur, vt eſt videre apud Diodorum Siculum,& alios.

Lactantius Firmianus lib,1. cap. 9. De falſa Religio-

ne inquit de prædicto Hercule, qui ob virtutem clariſ- A ſimus inter Deos habetur: Non ne orbem terræ, quem peragraſſe,& expurgaſſe narratur, ſtupris, libidinibus, adulteriis inquinauit? Nec mirum cum adulterio eſſet genitus Alcmenæ. Quid tandem in eo potuit eſſe diuini, qui ſuis ipſe vitiis mancipatus, & mares, & fœminas contra omnes leges infamia,dedecore, flagitio affecit? ſed nec illa quæ geſſit mirabilia talia iudicanda ſunt, vt virtutibus diuinis tribuenda videantur: ſi Leonem, aprumque ſuperauit, ſi aues ſagittis deiecit, ſi equos feroces cum Dominis interemit,& ſimilia: opera ſunt hæc fortis viri, hominis tamen, & hæc quæ vicit fragilia, & mortalia fuere. At animam vincere, iracundiam cohibere fortiſſimi eſt, quæ ille nec fecit vnquam, nec potuit: ex quo fit, vt ille ſolus Vir fortis debeat iudicari, qui temperans eſt, & moderatus, & iuſtus. Nam illud quidem nemo negabit, Herculem non tantũ Euriſtheo ſeruiſſe Regi,ſed etiam impudicæ mulieri Omphalæ,quæ illum veſtibus ſuis indutum ſedere ad pedes ſuos iubebat, penſa facientem: deteſtabilis turpitudo, ſed tanti erat voluptas. Nauigauit ergo cum Argonotautis, expugnauitque Troiã, ira percitus in Laomedontẽ ob negatam ſibi pro filiæ ſalute mercedem. Idem furore, & inſania percitus vxorem ſuam cum liberis interemit: Hunc homines Deũ putant, ſed Philoctetes eius hæres C non putauit, qui faces ſuppoſuit arſuro, qui artus eius & neruos cremari, & diſſolui vidit, qui oſſa eius, cineres in Oeta monte ſepeliuit, pro quo munere ſagittas eius accepit.

Sed quamuis Lactantius Herculem laſciuientem ſupponat, vt diximus nihilominus, quoniam ex mea antiqua metalli figura eumdem Herculem hic effigiatũ propoſui, qui ſiniſtra clauam erectam tenet, dextera verò pudenda comprimit: quaſi hoc nobis velit indicare, quod ipſemet dum ſiniſtra manu clauam erectam tenẽs fortia heroice gerit; dextera tamen, vt quid difficilius

A venereos appetitus cohibeat, ac refrænet. Pierius Valerianus hieroglyphicorum lib. 34. cap. 30. inquit cum Aegyptij ſacerdotes genitale viri manu cohibitum pingebant, hominis continentiam eo geſtu deſcribebant; hinc illud Virgilij ex Lactantio.

Vina ſitim ſedent, natis Venus alma creandis
Seruiat, hos fines tranſiliſſe nocet.

Hinc aliqui in hoc fortes fuere, qui potius excaſtrari voluerint, quam illicito coitu contaminari; de cuius facti fide quære Cyprianū, & Origenē. Præcipuum autem illud in Chriſtianorum inſtitutis præceptum ponit Euſebius, *Ventrem, quæque ſub ventre ſunt, coërcenda eſſe*.

B Sane Anacharſis Scytha, vt refert Laertius in eius vita, conuiuio acceptus apud Solonem, ita mox decubuit compoſitus, vt vna manu pudenda, altera vero os obſignaret, palma ad id appreſſa, daturus quippe per huiuſmodi geſtum continentiæ, atque ſilentij monumenta: eam vero toto vitæ tempore continentiam à delicijs omnibus alienam ſequutus eſt Anacharſis: quare ſtatuis eius inſcriptum erat, *Linguam, ventrem, mentulam compeſce*: nam ille nimirum ante omnes probus eſt, qui tribus his ſibi egregiè temperarit. Neque paruam huius continentiæ laudem meruiſſe videtur Alexander Macedo, cui adhuc iuueni, cum puella, noctis bona

C parte peracta deducta eſſet, vt cum eo dormiret, quærenti Regi tarditatis cauſam, reſpondit illa, expectaſſe ſe, donec maritus cubitum iret: commotus Alexander miniſtros acriter obiurgauit inquiens, *Reducite hanc; parum enim abfuit, quin veſtra culpa factus fuerim adulter*. Qui & captiuas Darij puellas quanta integritate ſeruauerit, ignorat nemo: exempla hæc adoleſcens ætate feruidus, delicijs affluens, adulatoribus vndique circumſeptus, ſponte præſtitit, vt nos qui monitis dubio procul ſanctioribus eruditi ſumus, aliquando cogeret erubeſcere.

 A

De Baccho, ſeu Libero.
Cap. IX.

LIBERI cognomentum Baccho impoſitum, quod Vindex, & aſſertor Libertatis, & à Ciuitatibus erecta illi in foro ſtatua colebatur; is enim liberas fecit Beotiæ Ciuitates; & primus triumphauit Scoliaſt. Iuuenalis ad ſatyr. 14.

Inter Deos antiquorum nullus eſt, quem tam diuerſis nominibus antiquitas inſignierit: vnde magnam partem eorundem cognominum complexus eſt Ouid. 4. B
Metamor. his verbis.

Thuraq. dant, Bacchumq. vocant, Bromiumq. Lyeumq.
Ignigenamq. ſatumq. iterum, ſolumq. Bimatrem
Additur his Nyſeus, indetonſusq. Thyoneus,
Et cum Lenæo genialis conſitor vuæ,
Nycteliuſq; parens, Eleleuſq. & Iacchus, & Euan,
Et quæ præterea per Graias plurima gentes
Nomina Liber habes.

Auſon. Epigramm, 28. & 29. & Elias Vinetus eleganter ibidem.

Orgya me Bacchum vocant.
Oſyrim Aegyptus putat. C
Myſtæ Phanacem nominant.
Dionyſion Indi exiſtimant.
Romana ſacra liberum.
Arabica gens Adoneum,
Lucaniacus Pentheum.

Receptius tamen illi erat in ſacris Euius Virg. 7. Aenid.

Euoe Bacche fremens.

& Sidon. Apoll. Carm. 22.

Forte ſagittiferas Euan populatus Amyclas.

Vitifer, ſeu vini inuentor Abbas Vſpergenſis in Cronico, *Hoc tempore Dionyſius, qui & Liber Pater vitem*

dicitur

A *dicitur oſtendiſſe hoſpiti ſuo in Attica terra:* Tibull. lib. 2. eleg. 3.

At tu Bacche tener iucunda conſitor vuæ,
Tu quoq. deuotos Bacche relinque lacus.

Lactantius Firmianus lib. 1. de falſ. Relig. cap. 10. refert Liberum Patrem in ſenatu Deorum ſummæ fuiſſe auctoritatis; quia præter Iouem ſolus omnium triumphauit, exercitum duxit, Indos debellauit; ſed inuictus ille Imperator Maximus ob amorem, & libidinem turpiſſimè victus eſt: nactus enim Diam, nactus eſt impudicam mulierem in littore, atque illam Patris proditricem, fratris interemptricem, ab alio relictam, & repu-
B diatam, in coniugium ſibi vendicauit, & Liberam fecit, & cum ea pariter aſcendit in Coelum. Neminem credo audiuiſſe vnquam obſcœnitatem ſimilem, quam de hoc non dicam Deo; ſed infami & ſpurciſſimo monſtro refert Arnobius circa medium 5. libri aduerſus Gentes ad quem remitto Lectorem, ne caſtas illius aures offendam.

Depingebatur Bacchus, refert Iul. Hygin. fabul. 225. *Pectore nudo, muliebri, capite cornuto, vitibuſque coronato, Tigridi inequitans, manu dextera racemum protendebat, ſiniſtra poculum,* vt etiam ſcribit Phornutus de Nat. Deorum.

C Poculum illud è cornu Bouis. Nonius Dionyſiacon lib. 12. *Et poculum curuum habuit bouis cornu,* Arnob. lib. 5. ad finem *Mercurius Pinnatus, Aeſculapius baculo Ceres Mammis cum grandibus, at in Liberi dextera pendens potorius cantharus.*

Tigridem ei ſacrauit, quod feraciſſima quæque pectora vino domentur. Martialis lib. 8. Epigr. 26. Ouid. 1. Amor eleg. 2. & Silius Italicus lib. 17. belli Punic.

Qualis odoratis deſcendens Liber ab Indis
Egit pampineos frenata Tigride currus,

& Claudian. de 4. Honorii conſulatu,

Irent blandæ ſub vincula Tigres.

Thyrſum

Thyrſum autem in eius ſacrificiis receptum; ideſt Haſtam hedera inuolutam, quam exercitus eius in India ad decipiendos rudes Indorum animos, belloque indomitos geſtauit. Virg. 6. æneid. Tacitus. 11. annal. de Agrippina loquens *Ipſa crine fluxo thyrſum quatiens.* A

Sacra eius, ſeu myſteria nocturna erant, & facibus accenſis per vrbem diſcurrebant, crateres vino plenos ſtatuentes, neque quicquid turpitudinis, ſcelerumque vino, & nocte ſuadentibus omittebatur D. Auguſt. de Ciuit. Dei lib. 18. cap. 13, & Prudentius lib. 1. in Symmachum.

Quod & ebria iam tunc
Ante oculos Regis Satyrorum inſania fecit; B
Et feciſſe reor ſtimulis furialibus actas
Mænadas inflāmante mero, in ſcelus omne rotatas.

Veteres, vt oſtenderent quantum Bacchi, Priapiq. Numina inter ſe conſentiant, immò potius vnum amborum eſſe numen; in Bacchanalibus ex collo membri virilis figuram ſuſpenſam geſtabant: hanc phallum appellabant ex ficulneo ligno dolatum; ſed apud Suidam legitur ex Corio rubro, hanc imaginem olim impreſſam fuiſſe, quam inter Coxas ſuſpendebant, per Vrbem diſcurſantes, cum Bacchanalia celebrarent. Cartarius de Diis antiquorum, vbi de Baccho & Priapo fol. mihi. 295. C

In Ciſtis ſacra hæc condita erant, & ſingulis tribus annis excitabantur magno totius Græciæ concurſu Seneca in Hercul e Oetæo act. 2. in Choro.

Nos Cadmæis orgya ferre
Tecum ſolita condita Ciſtis,
Cum iam pulſo ſidere brumæ
Tertia Soles euocat æſtas.

n quem locum multa congeſſit Antonius de Rio.

Ineunte igitur Vere Orgya celebrata noctu vnde & Bacchus Nyctelius dictus; Seruius ad verſic. 302. Aeneid *Liberi ſacra tertio quoque anno innouabantur:* *ſane*

A *ſane ſciendum Orgya apud Græcos dici ſacra omnia, ſicut apud Latinos Ceremoniæ dicuntur; ſed iam abuſiuè Sacra Liberi Orgya vocantur, vel a furore, vel a motibus nocturnis, quod nocte celebrarentur: vnde & ipſa ſacra Nyctelia dicebantur, quæ Populus excluſit cauſa turpitudinis.* hinc Ouid. lib. 1. de Arte Amandi.

Nycteliumq. Patrem, nocturnaq; ſacra precare;
Ne iubeant capiti vina nocere tuo.

Lubet referre in propoſito ad cognitionem Antiquitatis extare hic in Agro Romano extra Portam Cœlimontanã, ſeu Lateranenſẽ Rudera quamuis à terra eleuata; tamen ab eadem terra deſuper obruta, inſtar parui Collis, ac etiam intus vacua ex fictili lapide ſatis eleB
ganter conſtructa, & adhuc bene ſeruata ſub dominio Illuſtriſſ. & Reuerendiſſ. D. M. Antonij Cuccini Epiſc. Anglon..antiquitatũ, ac diuerſarum ſcientiarum, eruditiſſimi; Ad locum prædictum memini cum ego adduxiſſem fel. record. Cardinalem à Balneo vna cum Claudio Mounetерio Antiquario Emin. Cardinalis F. Barbarini; & cum ibi eſſet ſermo inter illos de prædicto loco. dixerunt indubitanter, quod propter obſcuritatem, ac etiam ſubtus terram tantam ædificii molem ad aliud non fuiſſe exſtructam, quam vt in ea præfata
C Orgya, ſeu ſacrificia in honorem Bacchi, ſeu Deorum Infernalium celebrarentur.

Hinc ſummo iure Bacchus, quamuis inter Deos Conſentes ab omnibus cultus, tamen Scythæ non admiſerunt Dionyſiaca ſacra. Quod *nefas ducerent Deum colere, qui ad inſaniam adigeret.* Herodot. lib. 4. Roma etiam eiectus teſtimonio Tertulliani in Apologetico cap. 6. *Etiam circa Deos veſtros; quæ perfectè decreuerunt Patres veſtri, idem vos obſequentiſſimi reſcidiſtis: Liberum Patrem cum Myſteriis Conſules, Senatus auctoritate, non modo Vrbe, ſed vniuerſa Italia eliminarunt.* Quæ ille hauſit à Cicerone 2. de legibus. *Quia ergo aget Iacchus, Eumolpidæque noſtri, & auguſta illa My-*

ſteria, ſiquidem ſacra nocturna tollimus? non enim populo Romano, ſed omnibus bonis, firmiſque Populis leges damus. A

Eſſet hic etiam habendus ſermo, quales Baccho fuerint Comites, ſeu Miniſtri; nempe Sileni, Satyri, Bacchæ, Lenæ, Thiye, Mimallones, Naides, Tytiri, Nymphæ; ſed de iis omnibus, & aliis ſimilibus vide Roſinum antiquitatum Romanarum lib. 2. cap. 11. & alios.

De Termino.
Cap. X.

B

NVMA Pompilius Romanorum Rex, cum publicū agrum Populi Romani, & Priuatum certis limitibus, terminiſque definiuiſſet, Sacellum erexiſſe Termino Deo traditur in Colle Tarpeio, cui animatum nihil ſacrificaretur, ſed Liba tantum, pultes, & frugum primitiæ Dionyſius Alicarn. lib. 2. Quod ſi quis occuluiſſet, aut tranſtuliſſet ſacrum, eum eſſe Dei Legereum ſtatuit, itaut volenti eum occidere tanquam ſacrilegium, & ſecuritas adeſſet, & pollutionis expiatio: Saxum verò fuit hic Deus, vnde & termini agrorum publicorum, & priuatorum tales fuerunt, licet, & poſtea ſtipes, & arbor, & tegula etiam pro termino poſita. C

D. Auguſt. lib. 4. de Ciuitate Dei, cap. 23. recitat fabulam, cum Rex, inquit Tarquinius Priſcus Capitolium fabricare vellet, eumque locum, qui ei dignior, aptiorque videbatur a Dijs alienis cerneret præoccupatum, non audens aliquid facere contra eorum arbitrium, & credens eos tanto numini, ſuoque Principi voluntate ceſſuros, quia multi erant illic, vbi Capitolium eſt, per augurium quæſiuit, vtrum cedere vellent Ioui, ac locum illum concedere? omnes ceſſerunt præter Martem, Iuuentam, & Terminum, atque ideo Capitolium

SACRVM SANCTO SILVANO. AVG VOTO SVSC EX VI

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE III NAPOLI

A pitolium ſic conſtructum eſt, vt iſti quoque intus eſſent. Mars autem cedere noluit, nam bellorum viribus dominturi erant Romani totum terrarum orbem, & ſpolia hoſtium in Martis honorem relaturi: Terminus vero, & Iuuentas cedere noluerunt, quod Romani in omen traxere, fore vt nunquam termini vrbis mouerentur, nec vnquam iuuenilis vigor deeſſet. De Roma Martialium bellorum triumphatrice, hæc Virgil. lib. 6.

Super & Garamantas, & Indos

Proferet Imperium

Et de termino, & iuuenta:

Imperium ſine fine dedit.

Facto Iouis templo, foramen fuit relictum in tecto ſu-
B pra ipſum Terminum, Vt libero Cœlo terminus frueretur. Sed de ijs, & alijs, vide Gyraldum de Dijs Gentium, ſyntagm. 1. fol. 43. & ſyntagm. 17. fol. 527. ac etiam Roſinum antiquit. Roman. lib. 2. cap. 20. vbi Paralipomena.

De Siluano.
Cap. XI.

C ATTVLIMVS hic tabulam effigiatam ex lapide albo duorum circiter palmorum, tum latitudinis, tum altitudinis, quam ego in meo Muſæo libens detineo, Siluanum repræſentat, cui à priſcis illis hunc fuiſſe pro voto dicatum conſtat ex eiuſdem litteris in calce.

De hoc ipſomet Marmore meo meminit Grutherus in ſuis inſcriptionibus his verbis.

A

Stat hic Siluanus inter Quercum, & Palmam, altera manu falcem putatoriam habens, altera ramum, cuius extremo neſcio, an Nux Pinea emineat.

A dextris, ad altare tibicen canit adſtantibus duobus alijs.

A ſiniſtris, duo item adſtant, quorum hic neſcio, quid vaſculi vtraque manu capiti impoſitum ſuſtentat: ille Porcam ducit ad tergum vittatam.

Subſcribitur. B

SACRVM. SANCTO. SILVANO. AVG. VOTO. SVSC. EX. VISV.

Reuerendiſsimus Iacobus Philippus Tomaſinus Epiſcopus Aemonienſis in eruditiſsimo ſuo opere de Donarijs hunc ipſum meum Siluanum concinne delineatum repræſentauit, & elogium de eo doctè compoſuit.

Siluani à ſiluis, vbi verſabantur, denominati ſunt. C
Siluanus Cypariſſum puerum amaſse perhibetur: Puer hic Cypariſsus manſuetiſsimam Ceruam habebat, quam cum Siluanus ignarus occidiſset, puer eſt dolore extinctus, quem Deus amator in Cupreſsum arborem eius nominis vertit. Et eam pro ſolatio portaſse dicitur: hinc Poeta in Georg.

Et teneram ab radice ferens Siluane Cupreſſum.

Vnde Siluanus in meo marmore habet Cupreſsum in manibus, & à dextra illius extat Cerua.

Hanc ita fabulam Seruius in Georgicis. In Aeneide vero ſuper hos verſus.

Siluano

A *Siluano fama eſt veteres ſacraſſe Pelaſgos*
Aruorum, Pecorumque Deo, lucumque, diemque

Sic ſcribit: Publica Cœremoniarum opinio hoc habet, Pecorum, & agrorum Deum eſſe Siluanum, &c. Eſt apud Aelianum de Hiſtor. animalium, Cratin Sybaritan concubuiſſe cum Capra, & inde natum puerum, qui Caprina haberet crura, & humanam faciem, qui fuerit in Deorum numerum relatus, & Siluanus Deus appellatus; Scribit de eodem Syluano D. Auguſt. lib. 6. & lib. 15. de Ciuit. Dei.

Hunc Agricolæ, vt aruorum, & finium Dominum colebant; Ciues vt Matronalis pudicitiæ inſidiatorem, B omnes vero vt coniugij conſeruatorem. Et latè Gyraldus in hiſtoria Deorum, ſyntagm. 15. Plura mihi eſſent dicenda, quæ ob reuerentiam prædicti Reuerendiſſimi Tomaſini, qui doctiſſimè ſcripſit in meam figuram, miſſa facio.

Mos fuit apud antiquos Siluano apponere titulum Sancti; ita vt illi peculiaris ſit, & Aldus Manutius Pauli filius in ſua Orthographia quatuor recenſeat Syluani inſcriptiones hoc titulo Sancti inſignitas, quorum poſtrema mentionem facit Agricolæ Dei.

SILVANO SANCTO
C SACRVM
M. FL. VALENS
MIL. COH. X. PR.
7. AGRICOL. VOT.
S. L. M.

cioè, ſoluit lubens merito.

De

A

De Priapo.
Cap. XII.

PRIAPVS Deus eſt naturalis membri, & ſobolis, ac prolis. Diodorus Priapum Græci, Hircum Aegyptij propter eam corporis partem, a qua ſit omnium ortus, inter Deos retuliſſe traduntur: Vel quia dictum animal poſt ſeptimum diem ab ortu ad Coitum ſit idoneus, ad quem ſemper ſit paratus; Cartarius de Dijs antiquorum, vbi de Baccho, & Priapo in fine fol. mihi 297. B

Refert Seruius, quod Priapus fuit è Ciuitate Lampſaco Helleſponti, è qua pulſus propter Virilis membri magnitudinem, poſtea in Deorum numerum receptus, meruit numen eſſe Hortorum, Virg. 4. Georg.

Et Cuſtos furum, atque auium cum falce ſaligna
Helleſpontiaci ſeruet tutela Priapi.

De hoc etiam Horatius.

Nam fures dextra coercet,
Obſcænoque ruber porrectus ba Inguine Palus.

Phallus, ac etiam Ithyphallus vocatur, & Veretrum ſignificat, quæ è collo propendebant. Dio in ſacris Aegyptiorum pudendum Oſirid is Phallum vocauit; Et in eius memoriam cubitales ſtatuæ factæ eodem nomine dicebantur, quæ præcinente tybia circumferebantur; Item ponebatur Ithyphallus in hortis propter generationem, vbertatemque eorum; ijs enim præeſſe dicitur propter fœcunditatem, cuius ipſe ſymbolum putabatur. De quibus Gyraldus in hiſtoria Deorum de Priapo, ſyntagm. 8. Cartarius vbi ſupra. Hinc Columella in Carmine de Hortis. C

. . . Sed truncum falce dolatum
Arboris antiquæ numen venerare Ithyphalli,

Horatius

A Horatius in ſermone de Priapo.

Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum,
Cum faber incertus ſcamnum faceret, ne Priapum,
Maluit eſſe Deum: Deus inde ego furum, auiumq;
Maxima formido: Nam fures dextra coercet,
Obſcœnoque ruber porrectus ab inguine palus.
Aſt importunas volucres in vertice arundo
Terret fixa, vetatque nouis conſidere in hortis.

Phornutus Priapum Deum deſcribit; & quid membri pudendi magnitudo ſignificet? & cur ſinum habeat omni genere fructuum refertum? cur Horti, & Vineæ Cuſtos? quid falx in dextera? quæ omnia naturæ totius

B conuenire oſtendit.

C

Ego penes me habeo ſimulacrum Priapi antiquiſſimum ex lapide albo: complectitur vtraque manu in ſinu magnam copiam fructuum, immaniſſimum habet veretrum, vt inquit Virgil. in Copa.

Eſt tuguri Cuſtos armatus falce ſaligne,
Sed non & vaſto eſt inguine terribilis.

Quod

Quod autem eſt animaduerſione dignum induitur veſtimentis hodie monachorum nempe Scapulari, Cucullo ſeu caputio, & patientia vt aiunt, ac etiam caput raſum inſtar coronæ, ſeu tonſuræ. A

Voluerunt aliqui hoc meum ſimulacrum effictum ab hæreticis in deriſum Anacoretarum Eccleſiæ primitiuæ: ſed magis probabile eſt; quod cum Priapus ſit Hortorum Deus, & ſoleat effigiari habitu Agricolarum, & ruſticorum, vt ait Tibullus.

Agricolam proximus ante Deum.

Gyraldus d. ſyntagma 8. vbi plura in propoſito.

At cum primi Anacoretæ intenderint aſsumere habitum viliſſimorum hominum, vt ſunt ruſtici, & Agricolę: B propterea hoc veſtimenti genus inter alia maximè abiectum, deſpiciendumque ſumpſerunt: ſiquidem Columella de re ruſtica deſcribens habitum Ruſticorum, ſeu Agricolarum ſic ait. *Cultam, veſtitamque familiam magis vtiliter, quam delicatè habeat, munitam diligenter vento, pluuiaque, quæ cuncta prohibentur pellibus manicatis, centonibus confectis, & Sagis, aut Cucullis:* ſimiliter Iuuenalis *Contentuſque illic Veneto, duroque Cucullo.* Ita quoque ſanctus Præcurſor Ioannes indutus veſtimento ex pilis Camelorum Zona cinctus pellicea, & cibans ſe locuſtis, & melle ſilueſtri: Matth. 3. Marc. 1. Eiuſmodi porrò vitæ genere iecisſe eum monaſticæ vitæ fundamenta, vt poſt Chryſoſtomum, & C Hieronymum tradit Baronius ann. 31. & ibidem Spondanus num. 6. Et Caſsianus de inſtitutis Cœnobitarum lib. 1. cap. 3. deſcribens ſingula monachorum veſtimenta ſic ait: *Operimenta, quæ corpus operiant tantum, non quod amictus gloria blandiantur: ita vtilia, vt nulla coloris, vel habitus nouitate inter cæteros huius propoſiti viros habeantur inſignia: ita ſtudioſis accurationibus aliena; vt nullis rurſum ſint affectatis per incuriam ſordibus decolora; Poſtremo ſic ab huius mundi ſeparentur ornatu, vt cultui ſeruorum Dei in omnibus communi aperſeuerent.*

De

A

De Mutini, ſeu Priapi Idolo. Cap. XIII.

NVNC referam de Idolo Mutini, ſeu Priapi reperto, vt eſt traditio, in Monte Viminali ex ruderibus cuiuſdam templi Gentilitatis, quod ſicuti credo fore offendiculum ingenuis, & caſtis viris; ita ſpero auctoritate ſanctiſſimorum, & eruditiſſimorum virorum poſse per illud confundi vanam ſuperſtitionem Gentilium, & obſcœnam Idololatriam Hebræorum.

B Apud Clariſsimos Viros Dominos de Gottifredis, quorum magna eſt eruditio antiquitatum, ac copia veterum Numiſmatum raro ſimilis apud alios, extat hic Romæ ſingulare Idolũ ex marmore albo altitudinis triũ circiter palmorum; Repræſentat membrum Virile erectum iunctis pedibus; vt mos fuit apud Ethnicos illud effigiare; a tergo huius Idoli eſt aliud quoque membrum virile erectum, ſed hoc paruum non amplius parui digiti, & ſupra hoc virile membrum paruum inſidet puella nuda, quæ propria pudenda ſuper paruum apponit.

C Supponitur communiter apud eruditos viros, quod antequam ſponſæ iungerentur viris, inuiſerent templum Mutini, ſeu Priapi; & apponerent propria pudenda ſupra hoc Idolum magnum, ſicuti expreſsum eſt in altero paruo Idolo à tergo.

Hoc nobis expreſsè demonſtratur authoritate Arnobii lib. 4. aduerſus Gentes ibi: *Etiam ne Mutinus, cuius immanibus pudendis, horrentique faſcino veſtras inequitare Matronas, & auſpicabile ducitis, & optatis.* Lactantius Firmianus de falſa Religione, lib. 1. cap. 20. *& Mutinus, in cuius ſinu pudendo Nubentes reſident, vt illarum pudicitiam prior Deus delibaſſe videatur.*

D. Auguſtinus de Ciuitate Dei, lib. 6. cap. 9. *Sed quid hoc dicam, cum ibi ſit & Priapus nimium maſculus, ſuper cuius immaniſſimum, & turpiſſimum faſcinum ſedere noua nupta iubebatur more honeſtiſſimo, & religioſiſſimo matronarum*. Et idem S. Auguſtinus lib. 7. cap. 24. ad finem eodem tract. de Ciuitate Dei. A

Et hoc idem referunt Cartarius de Diis antiquorum, vbi de Baccho, & Priapo fol. mihi 296. ac etiam Briſſonius de Ritu nupt. pag. penult. & Roſinus antiquitat. lib. 5. cap. 37. col. finali.

Nec multum ab ijs abhorrebit, quod ſcribitur in propoſito de Hæbreorum Idololatria; & videtur hoc idem innuere Textus in ſacra Scriptura, 3 Reg. c. 15. vbi habemus Macham Matrē ab Aſſa filio amotā, ne eſſet Princeps in ſacris Priapi, cuius etiam ſpecum ſubuerterit, & confregerit ſimulacrum turpiſſimum, coram quo obſcœna quæque impudentiſſimè exercebantur. B

Præterea Card. Bellarminus in pſalmo 105. num. 28. ſuper illa verba: *Initiati ſunt Beelphegor:* refert hiſtoriam lib. Numeri, cap. 25. quod filij Iſrael decepti a filiabus Mohab, cæperunt fornicari cum eis, & colere Idolum earum dictum Beelphegor, ex quo iratus Deus iuſſit ſuſpendi in patibulis omnes Principes Populi.

Io: Lorina Societat. Ieſu, in d. lib. Numeri, cap. 25. num. 3. fol. mihi 948. ſuper illa verba: *Initiatus eſt Iſrael Beelphegor*, ſecundum expoſitionem Rabinorum, inquit, quod filiæ Iſrael coibant quotidiè cum ſimulacro obſcœniſſimo in virilis mēbri ſimilitudinem efficto: Ad quod aduerte verbum illud, Initiari, quod iuxta verſionem Latinam idē eſt, ac ſacrificare ex Tertulliano in Apolog. cap. 16. ibi: *Atque ita inde præſumptum, nos quoque eidem ſimulacro initiari*. & Minutius Fœlix in Octauio; *Illum iam velim conuenire, qui Initiari nos dicis de cœde Infantis, & ſanguine*. C

Circa figuram puellæ nudæ; quæ inſidet prædicto membro virili paruo, dignum notatu eſt, quod Cingu-

lum

A lum pectori eiuſdem appoſitum; nominabatur Ceſtus ſine diphtongo, quod ſumitur pro Cingulo, & Zona Virginea, quam maritus prima nocte diſſoluebat; vnde Cingulum Veneris, quo ipſa Martem, & Iuno Iouem conciliabat. Martialis epigramm. 13. lib. 6.

Vt Martis reuocetur Amor, ſummique Tonantis,
A te Iuno petit Ceſton & ipſa Venus.

Vnde Ceſtum Veneris habere dicuntur, qui nouis modis quemlibet in Amorem ſui pelliciunt. Item Ceſtus dicitur communiter Cingulum Sponſæ, quæ legitimè Matrimonium contrahebat, aliter tale coniugium nominabatur Inceſtus, cui cingulum illud iuſtarum Nup-
B tiarum non adhibetur, Papinianus in l. ſi adulterium, ff. ad l. Iuliam de adult.

De Symbolo Obſcœno. Cap. XIV.

OCCASIONE prædictorum exponam quoque, quid velit denotare Symbolum, ſeu ſignum obſcœnum, nempe duo membra virilia inter ſe decuſſata: etenim cum annis præteritis eſſem in Regno Gal-
C liæ in Comitatu fel. record. Eminentiſſimi Cardinalis à Balneo apud Regem Chriſtianiſsimũ tunc Nuntij, & tranſitum fecerimus per ciuitatem Nemauſi in Narbonenſi prouincia, ibique admiraremur præclara antiquorum Romanorũ ædificia, in quorũ marmoribus ſæpius obſcœnũ ſymbolũ forma litteræ, X, effigiatum extabat ſcalptum; Reuerſus ego in Italiam cum diuertiſſem in prouinciam Latij apud Reuerendiſſimum Alexandrum Vitricium Antiſtitem Ciuitatis Alatrinæ, & cum ſit in omnibus ſcientijs ille verſatus, & maximè in eruditionibus antiquitatum, oſtendit mihi fortalitium antiquiſſimum ex marmoribus non vſitatæ magnitudinis, & in

prædictis per multas vices ſimiliter ſcalpta prædicta, A eadem ſymbola, ſeu ſigna, vt in Ciuitate Nemauſi, & cum varius inter nos fuiſſet ſermo de explicatione eorumdem; accidit, quod ijs diebus fuit mihi dono datus liber tunc elaboratus, & in lucem proditus ab eruditiſſimo Domino Gabrieli Naudeo Pariſienſi modo à Secretis, & Bibliothecario Eminentiſſimi Cardinalis Mazzarini, ex quo intellectum prædictorum percæpi: ſiquidem de ſtudio Militari tractans lib. 2. cap. 12. pag. 743. refert ex Herodot lib. 2. quod Rex Seſoſtres in Vrbibus, quas nullo negotio cæpiſſet, muliebria genitalia inſcalpere ſolitus, vt virilia in ijs, in quibus ſibi cum viris rem fuiſſe exiſtimabat. Harum rerum imaginem B Pierius Valerianus lib. 34. cap. 21. in fruſto antiqui marmoris forma acuminata, hieroglyphiciſque referta ponit, & exponit: ibi enim viſitur Mutinus humanus medio poſitus loco; in ſuperiori parte habet Aquilam, & Arcum; in inferiori Cultrum, & Fulmen, ſymbola omnia fortitudinis, & ſtrenuitatis; in vltima vero marmoris parte ſcalpta eſt fœminea vulua, quæ cum ſit ſubiecta narratis hieroglyphicis membri virilis, nil aliud innuunt, niſi fortitudinem præeſse inertiæ: vnde in eius extremitate, ſed fortè ab ipſo Valeriano appoſitum eſt dictum.

Vicit armis ſtrenuos, vicit fama inertes. C

Et ſic ipſe dicit, vbi in Columnis, & Obeliſcis virilia pudenda conſpexeris, bellicoſos, ſtrenuos, & magnanimos viros ſuperatos intelligas. Et Artemidorus de ſomniorum interpretatione, cap. 47. ſcribit pudendum ſimile eſse robori, & corporis virilitati, quia & ipſum horum cauſa exiſtit: quapropter etiam Virilitas à quibuſdam appellatur. Et ſic communiter, Virile accipitur pro forti, & magnanimo, & minimè effœminato. Terentius in Phorm. *Animo virili, præſentique vt ſis para.* Cicero 1. offici. *Quod enim viriliter, animoque magno fit, id dignum viro, & decorum videtur*; ex quibus

bus

A bus facile inferri potuit fortalitia prædicta tum Alatri, tum Nemauſi expugnatu difficillima fuiſſe.

De Romanorum Ethnicorum Sacrificijs. Cap. XV.

VT aliquid de ſacrificijs, quæ à ſuperſtitioſa Romanorum Gentilitate peragebantur dicamus, non erit abſonum aliquid prius recenſere de nomine, & origine eorundem. Deinde de Ritibus. Tertio de Vaſis, B quæ inſeruiebant. Et demum de perſonis, quæ miniſtrabant.

Sacrificium inquit Iſidorus eſt victima, & quæcumque in ara cremantur, ſeu ponuntur: Victima vero, vt idem ait, ſunt ſacrificia, quæ poſt victoriam deuictis hoſtibus immolabantur; ſic dictæ, quod vi ictus percuſſæ caderent, ſeu quod vinctæ ad aras ducerentur. Hoſtias vero dictas ab antiquo verbo Hoſtio, quod ferio ſignificat. Ouid.

Hoſtibus à victis Hoſtia nomen habet.

Cœterum ſacrificia hac ratione peragebantur, cum ſacerdos victimam ad aram adduxiſſet, ſtans aram manu præhẽdebat, & preces fundebat primum Iano, & C Veſtæ, quæ in ſacris præcipua Numina erant, vt per illos aditus ad cœteros pateret. Aduocabatur Iuppiter Pater Optimus Maximus; & omnes cœteri Patres nominabantur; Deinde ne quid præteriretur, aut præpoſterè recitaretur, erant cuſtodes dati, qui attenderent ſedulò, alium fauere linguis, & tybicinem canere, ne quid infauſtum exaudiretur: ſacrum ab Immolatione ſacerdos inchoabat, fruges, aut molam ſalſam in caput Victimæ deponebat addito thure maſculo: vocabatur Immolatio, quaſi Molæ in caput victimæ collocatio; deinde vinum ſimpulo leuiter delibabat; & idem poſtea aſpergebat,

pergebat, ac in ignẽ proijciebat; tandẽ Victimam Dijs oblatã iubebat iugulare Miniſtros, qui Victimarij, Popæ, & Agones nuncupabantur; reliqui admotis vaſculis cruorẽ excipiebãt, victimã excoriabãt, abluebãt, & ignẽ accẽdebant: mox Aruſpex, Flamẽ, & ſacerdos viſcera rimabatur, attentèque explorabant an perlitandum foret, & ex omni membro, ſeu viſcere, Miniſtri partes deciſas farina farris inuoluebant, quas ſacerdos aris impoſitas foculo accenſo comburebat: vbi quod Dijs tributum erat conflagraſſet, ad epulas ipſi, & conuiuia conuertebantur. Inter veſcendum Dijs laudes canebant, & pedibus pſallebant, & pulſatis cymbalis Choreas agebant. Atque hæc de ſacrificijs in genere refert Roſinus antiquitat. Roman. lib. 3. cap. 33. A B

Vſus autem Libationum in quocunque ſacrorum genere fuit frequentiſſimus. Libare etenim eſt aliquid leuiter deguſtare, quamuis aliqui putent hoc verbum dici à Libero Patre, qui primus tam vini, quam Libationum exiſtimetur inuentor, vt voluit Ouidius 3. Faſtorum.

Nomine ab auctoris ducunt Libamina nomen,
Libaque quod ſanctis pars detur inde focis.

Nullum itaque ſacrum fuit, cui vinum non adeſſet, & vino Genio ſupplicabatur, ait Perſius. *Funde merum Genio.* Et Horat. 3. Carmin. C

Cras Genium mero Curabis, & Porco bimeſtri.

Et idem in epiſt.

Floribus, & vino Genium memorem breuis horæ.

Vocabatur hic ritus vinum deguſtandi Libatio, vt expreſsum habemus in Deuteron. cap. 32. *De quorum victimis comedebant adipes, & bibebant vinum Libaminũ.* Et Chriſtus R. N. in nocte ante ſuam Paſsionem vinum in ſanguinem cum tranſubſtantiaſſet, ex eo ipſe guſtauit, & ſtatim diſcipulis præbuit dicens: *Diuidite inter vos, & bibite ex eo omnes*: vt ſacrificii rationem habuiſſe in ſacra illa inſtitutione probaretur.

A Facta Libatione vinum aſpergebatur, hinc 4. Aeneid. in ſacris Didonis.

Ipſa tenens dextra Pateram pulcherrima Dido
Candentis Vaccæ media inter cornua fudit.

Et Ouid. 1. faſt. Vitem commiſeratur à capro corroſam, atque in illum aſsurgens Poeta ait.

Rode Caper vitem, tamen hinc cum ſtabis ad aram,
In tua quod ſpargi cornua poſſit, erit.

Fundebatur pariter vinum foculo iam accenſo, Virgil. Georgic. 4.

Ter liquido ardentem perfudit nectare flammam,
Ter flamma ad ſummum tecti ſubiecta relucet.

B Et Ouidius lib. 5. Triſt. eleg 6.

Da mihi thura puer, pingues facientia flammas,
Quodque pio fuſum ſtridat in igne merum.

Mactata hoſtia, membraque flammis impoſita in Deorum honorem cremanda vino ſimiliter tam exta, quam etiam femora aris impoſita perfundebantur, Homer. in Odiſſ. *Super autem femora vinum libauit.* & Macrob. lib. 7. ait: *Pari modo poſt ſolitos victus liborum, & pultium, hoſtiarumque cæſarum, quo putrefiat facilius, & percoquatur cibus, frequentiſſimo irrigan iſe vino.*

Thuris, & vini meminit, Ouidius ſcribens ad Acontium.

C *Flaua ſalutatis thura, merumque damus.*

Ac etiam vna cum frugibus in igne vina immiſſa, refert idem Ouid. 2. faſt.

Inde vbi ter fruges medios immiſit in ignes,
Porrigit inciſos filia parua focos,
Vina tenent alij, libantur ſingula flammis;
Spectant, & linguis candida turba fauet.

Quod vero ad numerum determinatum libabatur, & in ſacrificijs natalitiis toties vinum in altari ſuper ignem effundebatur, quot fuiſſent anni illius, pro quo ſacrum fiebat; Ouid. 3. Triſt. eleg. 13.

Fumida

Fumida cingatur florentibus ara coronis A
Micaque ſolemni thuris in igne ſonet?
Libaque dem pro te, genitale notantia tempus,
Concipiamque bonas ore fauente preces?

Habebant pro his Libationibus hæc ſignata verba.

MACTVS. HOC. VINO. INFERIO. ESTO.

Inferium vinum dictum, ne omne vinum in cellis reli-gione obligatum videretur.

Vinum etiam ſanguine commiſcebant, ac eiſdem aram deturpabant, ait Herodianus lib. 5. referens de Heliogabalo, quamobrem Statius lib. 6. Thebaid. ait.

Spumanteſque mero pateræ verguntur, & atri
Sanguinis, & rapti gratiſsima Cymbia lactis. B

Et nunquam Libationibus in Ethnicorum ſacris finem fuiſſe irridens Arnobius lib. 6. ait. *Non cæſorum ſanguinem animalium domus, non thura, non fruges ſalſas, non denique vinum liquens paterarum infuſionibus inferimus.* Nam ſanguis vino admixtus facilius diluitur, magiſque aptus ad effuſiones, & aſperſiones redditur.

Ethnici, qui ſacros ritus ab inſtitutis Moſaycis ſuffurari non ſunt veriti; ſiquidem hæc eadem libamina habuiſſe Hebræos, pluribus in locis aperiunt nobis ſacræ paginæ: & præter libationem, ſeu prægustationem, quæ præcedebat ſacrificium, de qua diximus ſupra ex cap. 32. Deuter. *Et bibebant vinum Libaminum*, erat C quoque altera Libatio per effuſionem ſuper Victimas, de qua habetur in Numeris, cap. 15. cum ſit ibi lex generalis pro omni ſacrificio his verbis: *Et vinum ad liba fundenda eiuſdem menſuræ dabit in holocauſtum, ſiue in victimam;* quod etiam cap. 28. repetitur: *Libamenta autem vini, quæ per ſingulas fundenda ſunt victimas, iſta erunt.* Dicebantur autem libamenta tam prægustationes, quàm effuſiones, quoniam vno eodemque vino vtraque libamenta fiebant.

Quod verò attinet ad Vaſa, quæ ſacrificiis inſeruiebant, cuius fuerint formæ, ſatis difficile eſt illa inueſti-

gare,

A gare, niſi de iis ex nummis, lapidibus, & veterum monumentis lumen recipiamus.

Verum quia in plurimis marmoribus antiquitatis expreſſum habemus Vas, ſeu Vrceolum hic præſignatum, & hunc fuiſſe Præfericulum ab Ethnicis ſic nominatum, aliqui cenſuerunt. Sed ab hoc intellectu remouet nos Feſtus Pauli, dum ait: *Præfericulum vas æneum ſine anſa patens, ſummum velut peluis, quo in Sa-*
B *crificio Opis Conſiuæ vtebantur.* Quod penitus cõtrarium eſt Iconi præſignatæ; ſi quidem vas illud [illegible] anſa effectum viſitur, ac etiam ſummitas Vaſis non patens, ſed ſatis arcta.

Et cum de prædicta Scriptorum diſcordantia eſſet mihi ſermo cum Clariſſimo Viro Domino Franciſco Angelono Numiſmatum, & totius antiquitatum ſuppellectilis eruditiſſimo; exhibuit ille mihi ex ſuo Muſæo Vas æneũ in ſummitate patens, cui ſupernè ineſt infixus diſcus concauus, ex metallo magni ponderis, vt ignem ſuper illud appoſitum fuiſſe ſatis probabile ſit in ſacrorum
C vſum, ſicuti in Aedibus Dominorum de Matthæis hic Romæ videmus antiquum marmor, in quo ſcalptus eſt ſacerdos ſimile Vas habens in manibus, ſupra quod ignis ardet, & hunc fuiſſe antiquum Præfericulum ad ſacrificia ſupponit Dominus Angelonus, cui ego facilè ſubſcriberem.

Niſi forte velimus dicere, Præfericulum fuiſſe Lucernam inſtar cymbæ potoriæ, ſeu Nucis Amygdalinæ; in qua ellychnium in medio ſtatui poſſit: cum vtraque extremitate ſit anguſta, in acutum tantiſper deſinens; cuius medium latius ſeſe aperit: illiuſque formam ex antiquis marmoribus hic effigiandam curaui; Quod ipſe quoque

Apuleius loquens de Antiſtite Sacrificiorum Iſidis, explicuit. 11. Metamorſ. his verbis. *Quorum primus Lucernam præmicantem claro porrigebat lumine, non noſtris conſimile, quæ veſpertinas illuminant epulas: ſed aureũ Cymbium in medio ſui patore flammulam ſuſcitans largiorem.* A

etenim prædictæ Cymbæ, ſeu lucernæ optimè quadrare videtur diffinitio Præfericuli, de qua Feſtus, nẽpè quod ſit vas æneum ſine anſa patens veluti peluis, quo in ſacrificio vtebantur. B

Verum præter iſtud Præfericulum excogitare oportet, qua forma eſſent alia ſacrificiorũ vaſa; Nimirum in quibus vinum prægustabatur ante ſacrificium, & aliud quo illud inter victimæ cornua effundebatur, ſicut & in aram, in ignem & per totum ſacrificium.

Vſos ſiquidem fuiſſe veteres in Libationibus ſacrificiorum Simpulo, ſiue Simpuuio, quod in prægustationibus minutatim, & parum ex eo vini ſumerent ſacrificantes; & propterea Simpulum hoc vas appellatum, de quo M. Varro: *Quod vinum dabãt, vt minutatim funderent, à Guttis Guttum appellarunt; & quo ſumebant minutatim à ſumendo ſimpulum nominauere: hinc in ſacrificijs remanſit Guttum, & Simpulum.* C Feſtus quoque Pauli de Simpulo dixit: *Vas paruum non diſſimile cyatho, quo vinũ in ſacrificijs libabatur, vnde & mulieres rebus diuinis deditæ ſimpulatrices dicuntur*, ac etiam de iiſdem Simpulis loquitur Plinius lib. 35. cap. 12. his verbis: *In ſacris non murrhinis, chriſtallinisve ſed fictilibus prælibabatur innocentius.* Loquitur enim ille de veteri Romanorum ſimplicitate, & paupertate, ex Apuleio Apol. 1. his verbis: *Paupertas Populo Romano Imperium à primordio fundauit, proque eo in hodiernum*

Dijs

A *Dijs immortalibus ſimpulo, & catino fictili ſacrificat.* Huius vaſis inuentum tradidit Numa primus, poſt Romulum, Deorum cultu ſummè laudatus, cuius religionem irridens Iuuenalis Sat. 6. dicebat:

Simpuuium ridere Numæ, nigrumque catinum,

Simpuli forma ex communi conſenſu interpretum, tam Latinorum, quàm Rabinorum per medias quaſdã fiſtulas ſignificari dicitur, quod nimirum vſus gratia medias fiſtulas dictione illa vaſa haberent non ſolum à tergo, vbi manubrio ſatis longo fulciuntur vno altero maius, quod veluti quoddam canale excauatum habẽt; ſed etiam in anteriori parte, vnde liquor deguſtabatur,

B medio canale vas excauatur ad vinum fundendum, deguſtandum, atque libandum; ſicque extra protenditur, vt ori cum adiungitur vini tantillum, exorbere liceat, quod conſtat ex eius forma hic appoſita, deſumpta ex antiquis lapidibus, ac etiam ex nummis, quorum hic vnum delineandum curauimus figura Claudii Imperatoris cum toga, & capite cooperto, vt mos erat ſacrificantium, habentis dexterâ manu ſimpulum, ac ſi vellet incipere ſacrificium, & de hoc numiſmate Dominus Franciſcus Angelonus antiquitatum reſtaurator in ſua Hiſtoria Auguſta in Claudio num. 13.

C

Simpuli autem materiam diximus ſupra fuiſſe fictilē, A

nēpe Luto Samio, quod eſt ex Inſula Samo, & de hac eadem materia in rubeum colorem vertente, plurima ego ſeruo vaſa etiam ad veterum ſacrificia, quod autem in talē vſum inſeruiſſet Samium Lutum, Plautus in Captiuis ſcœn. 2. *Ad rem Diuinam, quibus opus eſt, Samijs vaſis* B
& Cicero 6. pro Repub. vt citat Nonius *Munera Pontiſicum Dijs immortalibus grata ſine Samio.*

Quamuis verbum Libare labijs leuiter deguſtare ſignificet, denotabat etiam effundere, ſiquidem vino vtrumque fiebat; etenim vbi accubuiſſent ad menſam conuiuantes, aliquid Poculi Deorum in honorem, vel in terram, vel in ignem effuſum fuiſſe legimus, vt apud Virgil. in 5. Aeneid.

Dixit, & in menſa laticum libauit honores.

Et alibi:

In menſam læti libant, Diuoſque precantur.

Vel etiam in mari ſi nauigarent. C

Stans Procul in puppi pateram tenet, extaque ſalſos
Porrigit in fluctus, ac vina liquentia fundit.

Hæc autem vaſcula ſacrificiorum, quibus vinum etiam ſanguine mixtum fundebatur in aris, ſiue ſolo, Pateræ dicebātur à potando, vt dicit Varro lib. 4. de lingua Latina his verbis: *Præterea in poculis erant Pateræ; eo quod pateant Latinè ita dicta; fuiſſe etiam nunc in publico conuiuio antiquitatis retinendæ cauſa, cum magiſtri fiunt, potio circumfertur, & in ſacrificando Deis, hoc poculo Magiſtratus dat Deo vinum, & ſanguinem.* inde Ouid. 4. faſt. inquit:

Cumq.

A *Cumque meri patera thuris acerra fuit,*
& idem Metamorph. lib. 15.

Vinaque dat pateris, macta taramque bidentum.

Quæ vaſa labra minus extenſa habebant, quorumq. vſum etiam in ſacris ad vina fundenda Patellæ dicebantur ex Varrone loco citato ſic ait: *Patina à patulo dixerunt, quod libarent in cœnis patellas.* cuiuſmodi patinæ, ſeu pateræ cum manubrio, quam ego inter mea cimelia ſeruo, hic delineatam appoſui, quamuis aliæ quoque eſſent pateræ abſque manubrio, vt in hac effigiata ex ære figura, quam habeo cum aliis plurimis huiuſmodi.

B

C

Fuere quoque alia vaſa in ſacrificiis ad effundendum vinum, vel ſanguinem, ex quibus Guttus, vt inquit Varro lib. 4. de ling. Latina. *Quo vinũ dabãt, & cũ minutatim funderent à Guttis Guttum appellarunt.* & paulò poſt. *In ſacri-*

ſacrificijs remanſit Guttum, & Simpulum. Illud vero A
inter Guttum, & ſimpulum diſcrimen in ipſis altaribus
erat, quod ad libandum vinum Simpulum deſeruiebat;
Guttus vero ad idem fundendum in ſacris habebatur;
Et de iis Guttis ex luto Samio ex meo muſæo hic for-
mam delineatam appoſui.

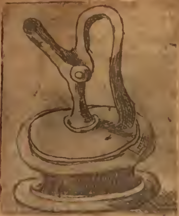
Ex quibus Guttis, quoniam aliqui, vt in ſupra effigia-
to ſchemate, vnde effundebant vinum & liquorem, Leo-
nis caput effigiatum habebant, Leunculos propterea ap-
pellatos; & ſic forſan intelligitur ſacer textus primo Pa-
ralipom. cap 28. num. 17. his verbis. *Adfuſcinulas quoq.*
& phialas & thuribula ex auro puriſſimo, & Leunculos au
reos pro qualitate menſuræ pondus diſtribuit in Leuncu. B
lum & Leunculum; ſimiliter & in Leonis argenteos di-
uerſum argenti pondus ſeparauit. vt ſenſus ſit, quod Da-
uid vnicuiq; Crateri tam argenteo quam aureo pondus
tam auri quam argenti præſcripſerit; & ita intellexit Fr.
Fortunatus Sacchus De Sacris Eleocriſmatibus myto-
the. 2. Cap. 44.

Erant propterea alia multa inſtru-
mentorum genera, quæ ſacrificiis in-
ſeruiebant, nempe ſecuris ſeu Seceſ-
pita, qua Victima erat ferienda.

Vas aureum, argenteum, ſeu
æreum Luſtrali continendæ, quæ in C
ſacrificia, & in circumſtantes expian
dis criminibus ſpargebatur (vt in hac
appoſita figura ex æneo vaſe anti-
quiſſimo in meo muſæo) quemadmo
dum nos Chriſtiani Aqua benedicta
ad eluendas leues animi ſordes, lo-
cumque contagio malignorum Spi-
rituum purgandum; & in ſacris tum frequenter, tum
efficaciter vtimur; Ethnicis autem ſuperſtitio inanis &
ineffieax fuit, ſicut & ceteræ religionis obſeruantiæ.

Habebant quoq. Ethnici in Sacrificiis Aſperſorium
ſeu

ineſſicax fuit, ſicut & ceteræ religionis obſeruantiæ.

Habebant quoq. Ethnici in Sacrificiis Aſperſorium

ſeu

pag. 159.
cap. 15.

A ſeu Aſpergillum, quo aquam Luſtralem aſpergebant.

Erat acerra, vbi ſeruabantur Aromata, quibus abſtergebatur fetor carnium, quæ immolabantur.

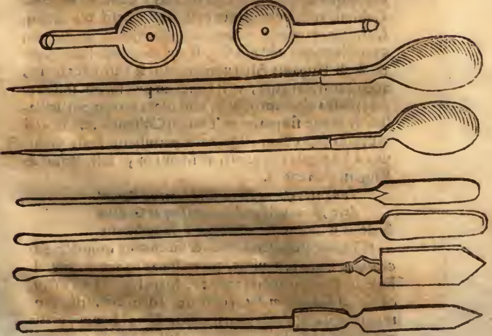
Pileus quoque flaminis & Mitra ſummi Sacerdotis.

Aderant etiam Tripodes diuerſimodè elaborati, ſuper quos accenſo igne Sacrificia celebrabantur; vt in hac appoſita figura, quorum prior flexilis extat in muſæo celeberrimo Domini Franciſci Gualdi Nobilis Ariminenſis Equitis S. Stephani; alii vero duo extant in altero inſigni muſæo Domini Franciſci Angeloni Antiquitatum reſtauratoris, de prædictis loquitur Virg.

Troiugena interpres Diuum, qui numina Phœbi,
Qui tripodas, Clarij lauros, qui ſidera ſentis.

B loquitur etiam Dionyſ. de arte Rhetor. cap. 1. de Panegyr. & Pauſan. lib. 8. & 9.

Fuerant quoque inſtrumenta quædam, quibus viſce-

ra animalium Aruſpices, & Sacerdotes rimabantur. A & explorabant; de quibus antiquiſſimis in meo muſæo ex ære & ferro, hic delineatis eſt videre.

Fuerunt præterea varia vaſa, quibus Popæ, & Victimarij vtebantur ad excipiendum ſanguinem ex mactatis victimis, vt in figuris appoſitis.

Inter cætera Sacrificiorum genera apud Ethnicos Romanos fuit ſatis frequens, quod *Suouetaurila* nominarunt, toties fieri ſolitum, quoties Milites recenſebantur & exercitus Luſtratio fiebat, docet Liuius lib. 7. quod in Columna Traiani bis etiam expreſſum apparet, cum expeditio Belli Dacij ibidem repræſentetur. B

Demum dicturus de Perſonis, quæ Sacrificio adſiſtebant; erant Primo Sacerdotes Laureati, ritu Gabino ſuccincti, hymnos, lætumque Choro Pœana canentes, preceſque aliquot ſacrificio dicatas: Cinctus autem Gabinus veſtimenti genus erat, quo ſacerdotes cuiuſq. Dei, ritus, & templi vtebantur, quale Camiſium lineum, candidum, quo nũc nos Chriſtiani vtimur ab Italis Cotta, & ab Hiſpanis Alua nominatum; & cum eſſet latum, adeoque oblongum, vt diſcinctum per ſolum traheretur; poſtea cinctum pendentem ſupra cingulum faciebat vndique ſinum, vt in Troiani Columna adhuc etiã videmus expreſſum; Qui ritus perhibetur fuiſſe Gabinus a Romanis vſurpatus, vt Liuius in 5. hiſt. Rom. & C Virg. in 7. Aeneid.

Inſignis reſerat ſtridentia limina Conſul,
Ipſe Quirinali trabea, cinctuque Gabino

& de iis Biondus lib. 1. Romæ Triumphantis.

Adſtabat Popa ſeminudus & ſuccinctus miniſter Sacrorum, lauro redimitus, qui victimas habebat, aris alligabat, feriebatque, vt refert Propert. lib. 4. *Succinctiq. calent ad noua ſacra Popæ*; quorum etiam meminit Suetonius in Caligula, & Spartianus in Geta. Limus, veſtis qua Popæ vtebantur victimas confecturi, ab vmbilico

pag. 160.
cap. 15.

A ad medias vſque tibias deſcendens, vt illorum pudenda tegerentur, habens in extremo ſui purpuram limam, ideſt flexuoſam, vnde & nomen accepit: nam limum obliquum dicimus; huius generis veſtis meminit Virg. in 12. Aeneid. *Velati limo, & verbena tempora victi.* vbi Seruius.

Victimarius Sacerdotum miniſter, qui victimas ligabat, deducebat, aquam, & molam parabat, & reliqua, quæ ad ſacrificia erant neceſſaria, vt Valer. Max. lib. 1. cap. 1. & Liuius lib. 40. meminerunt.

Erat præterea Puer ingenuus Vitta tẽpora redimitus Camillus dictus, Pontificis Maximi Sacrificio mini-
B ſtrans, vrceolũ dextera ferens; ex quo vinum, vel liquorẽ in Pateram Sacrificantis infundat: antiqui namque Camillos, & Camillas vocabant miniſtros, & miniſtras impuberes Sacrificiis inſeruientes; Romulus enim inſtituit, vt qui ſine liberis eſſent, gratiſſimos ſibi ex omnibus ſingulos pueros, & puellas ex ſingulis curiis eligerent, qui ad pubertatem vſque miniſtrarent, puellę verò quoad eſſent nubiles. More ex Græcia translato; coronis autem interim dum ſacrificarent, vel vittis eſſent redimiti; Camilliq. eiuſmodi pueri ingenui vocarentur, cuius rei auctore ſunt Dionyſius Halicarn. lib. 2. & Sext. Pompeius. Panuinus de faſtis & in 2. de Rep.

C Summus Sacerdos, & hic potiſſimum erat Imperator, veſte linea candida indutus vſque ad talos demiſſa velato capite (ne quicquam videret, aut audiret inter Sacrificandum triſte, vel indecens,) ſuper ara lapidea in vſum ſacrificandi conſtructa, igne ſuperaccenſo, flores Odores, & præcoces fructus, myrrham, caſiam, thus, & crocum Dijs adolet; è patera vinum, vel liquorem alium ſuperinfundens, aut certè ſanguinem mactatæ victimæ, quod Cicero in Paradoxis, & Macrob. in Saturn. prodidere.

Tibicines interim, dum Sacrificium perficitur, tubis clangebant: tuba autem inſtrumentum eſt ex ære, vel

argento cauum, & rectum, cuius ſonitus in caſtris, & A
prælijs, & ſacris etiam maxime in vſu erat. Tuba autem
quæ directa eſt ita appellatur, ſicut Buccina, quæ in ſe-
met ipſam æreo circulo flectitur.

Enarratio figurę Sacrificij.

DVm hæc ſcriberē, Clariſſimus Eques D. Caſſianus à Puteo vir inter cætera animi, inſignisq. nobilitatis ornamenta, cum ditiſſimæ, & lectiſſimæ Bibliothecæ, tum ſelectiſſimi antiquitatum muſæi, & ſingulari quadam, ad B eruditos demerendos, benefica ſuauitate conditus; ipſe inquam mihi dono dedit figuram antiquiſſimi marmoris, quam hic delineandam curaui: Solemne ſacrificium repræſentat, in quo primum tres deferunt Caniſtrum ad panes, & carnes, ſeu alia ſacrificij neceſſaria: ſequuntur quatuor Tibicines coronati; ſicuti & alij quinque iuuenes cū galeis & ſcutis: præterea ſex alij iuuenes ſeu Camilli ſacrificio miniſtrantes ſatis concinne induti ferentes duo magna candelabra ad ſuffumigandum odoramenta ſacrificij: ſubſequuntur alij duo, quorum alter iuuenis diſtentis buccis geminam tibiam inflat; alter autem grandioris ætatis plectrum ſonat, ne quid infauſtum C in ſacrificio exaudiretur: ſunt præterea alij tres, qui arborem, ſeu longum lignum portant: ſubſequuntur alij duo ſenes cum faſcibus, & ſecuribus: Tres autem adſiſtūt Popæ, quorum vnus cum acerra defert ollam magnam ad coquendas carnes ſacrificii, & alij duo tenent Bouem mactandum; ex his vnus fert ſupra caput ciſtam repletam cultris ad ſacrificium neceſſariis: demum extat ſacerdos capite cooperto ſupra flexilem tripodem ſacrificans.

Crederē hoc ſacrificium pro ſolutione voti peractum a Conſule reuerſo è bello hoſtibus deuictis; nam præter habi-

A habitum conſularem ipſius ſacrificantis, vt in numiſmatibus etiam ſacrificantium Imperatorum videmus, adſunt Lictores cum faſcibus, & ſecuribus: Quod autem ſacrificium ſit pro voto ſoluendo è conſequuta victoria, patet; quod ferè omnes adſtantes ſunt Coronati; ſicuti, quod plures milites cum galeis, & ſcutis interueniunt; ac etiam plerique omnes cum calceamentis militaribus, & ſimilibus.

Cui autem Deo fiat ſacrificium, ſi diuinari fas eſt, crederem forſan Apollini, cùm plectrum præcedat ſacrificium; ac etiam quod ſupra tripodē illud peragatur, quæ duo propriè Apollini dicata ſunt.

B Remanet ſola difficultas de longo illo ligno, quod etiam antecedit ſacrificium, & in hoc ego hæreo, niſi velimus forſan aſſe rere hoc ſymbolum, ſeu indicium eſſe vi expugnatæ Vrbis ligno oblongo inſtar Arietis, vt videtur annuere Salmaſius in ſuis Notis Aelii Spartiani ad vitam Antonini Caracallæ nu. 15. pag. 166. Lignum à prædictis delatum ſignificare materiam ad bellicas machinas allatum, quamuis idem Salmaſius videatur poſtea firmare, quod illi dictum lignum ferentes Dendrophori nominentur, & in honorem Bacchi, & Siluani id faciant; quod non omnino tutum, nec ego illi adſcriberem, quoniam auctoritates, quas ille adducit Artemido

C ri, Virgilii & ſimilium, loquuntur, quod Dendrophori in ſacrificiis Bacchi, & Siluani ferrent ramuſculos Hederæ, ſeu vitium: At lignum noſtri ſacrificii eſt ſatis grādeà tribus viris delatum, quod nil commune habet cum prædictis ramuſculis: ac etiam noſtrum ſacrificium apparet ſolēne eſſe ſecundum morem Romanorum, nec in eo minimum indicium conſtare de ritibus Bacchi, aut de hoſtiis Siluani.

 A

De Virginibus Veſtalibus. Cap. XVI.

VEſtales dicebantur, quæ ſacra curarent, & ignem ſacrum: eſt enim Veſtæ nomen, ab Hebraico vocabulo *Haes* deductum; quod ignem ſignificat, vt ſentit Beroſus lib. de Cognominibus: *Eſtam, ideſt ignem poſt mortem cognominarunt: quia ipſa Regina ſacrorum fuerat, & puellas docuerat ſempiternum ignem ſacrorum inextinctum ſeruare.* B

Virginem dicebant Veſtam, quia incorruptus ignis eſt, & nullius rei generationem in ſe admittit; quam ob rem à Virginibus ignis iſte ſumma religione, atque cultu cuſtodiebatur, vt etiam refert Ouid. 6. faſtor.

Nec tu aliud Veſtam, quam puram intellige flammam,
Nataque de flamma corpora nulla vides.
Iure igitur virgo, quæ ſemina nulla remittit,
Nec capit, & comites virginitatis habet,

Inſtituta Veſtales.

De prima apud Romanos inſtitutione non admodũ inter Scriptores conuenit: Troia ſiquidem ſacrum hunc ignem aduectum cum Palladio, Diiſque penatibus arbitrabantur Romani Aeneæ pietate, quod etiam Virgil. in 2. Aeneid. inſinuat Hectore Aeneam in ſomniis admonente, vt vna cum Penatibus ſacrum hunc ignem aſportaret, quò nouæ ſibi ſedes quærendæ, ac figendæ forent; vbi ſic ait: C

Sacra, ſuoſq. tibi commendat Troia Penates,
Hos cape ſarorum comites, his mœnia quære;
Magna pererrato ſtatues quæ denique ponto.
Sic ait, & manibus vittas, Veſtamque potentem,
Aeternumq. adytis effert penetralibus ignem.

Aeneas ſiquidem, poſtquam Veſtæ ſacra cum Penatibus, & Palladio ex vrbe Troia in Latium tulit, condito

Lauinio

A Lauinio, Veſtæ ibi ædẽ ſacrauit, cui deinde etiam Aſcanius condita Alba longa templum in Monte Albano extruxit: tum vero Rhea Silua Romuli Mater a Numitore Patruo Veſtalis Virgo creata fuit, quam ob rem in penetralibus Veſtæ ea omnia cum ſacro igne aſſeruabantur. Plutarch. in Camillo, Strabo lib. 6. Alex. ab Alexand. lib. 5, cap. 12.

In penetralibus, ſacroque receſſu templi Veſtalis, veluti in ſanctiori aditu, ſolis Veſtalibus, Pontificique introire fas erat: Pontifici, inquam, non Maximo, ſed Pontifici Veſtali, de quo Symmach. lib. 2. Ep. 36. & Guth. lib. 1. de Vet. Iur. Pontific. cap. 5.

B Non ſolum Lanuuinm, Albam, & Romam Veſtales habuere, verum, & Tibur, ac alias Regiones, meminit etiam Guth. dicto cap. 5.

A Numa autem Romæ inſtitutas fuiſſe Veſtales, teſtis eſt Dionyſ. Alicarnaſ. his verbis. *Romulus nullas Virgines Veſtæ ſacerdotes inſtituit, memor fortaſſe materni dedecoris, quæ inter illius miniſteria virginitatem amiſerat: haud quaquam idoneus futurus iuxta leges patrias, ſi quam fraudaſſe pudorem deprehendiſſet, ne ſibimet refricaret probrum domeſticum.* Hæc ille; quem ſequuti, dicemus, à Numa Pompilio primum Romæ inſtitutas. Quod earum officium, quæue dignitas foret, e-C undem Dionyſium audiamus ſic loquentem. *Quinto loco erant Virgines ignis ſacri cuſtodes, quas illi a ſua Dea Veſtales nominant, cui Rex hic primum templum ſacrauit, & cultrices Virgines.* & paulo poſt. *Virgines quæ Deæ ſacris operabantur, quatuor erant ab initio, & ius optandi eas penes Reges eſſe Numa voluit; poſtea propter ſacrificiorum multitudinem ad ſenarium numerum auctæ a Tarquinio Priſco; hodieque permanent degentes in Deæ fano, à cuius aditu nemo arcetur interdiu, ſed pernoctare intus fas eſt viro nemini: Has per XXX. annos manere puras à nuptijs neceſſe eſt, ſacrario ſeruientes; & primo decennio rationem ſacrorum eas oportebat diſcere,*

ſecunda

ſecundo exercere, tertio docere alias: Poſt exactum annum trigeſimum nihil vetabat eas poſitis coronis, reliquiſque inſignibus ſacerdotij, cui vellent nubere. fecerunt id paucæ aliquot, ſed parum læto vitæ exitu, & ominoſo apud cæteros. Hactenus Dionyſius.

Nuptæ Quod autem poſt trigeſimum annum nil vetabat Veſtales nubere, D. Ambroſ. lib. 1. de Virginibus ait. *Quis mihi prætendit Veſtæ Virgines, & Palladis ſacerdotes? qualis eſt iſta non morum pudicitia, ſed annorum, quæ non perpetuitate, ſed ætate præſcribitur? petulantior eſt talis integritas, cuius corruptela ſenior ſeruatur ætati. Ipſi docent Virgines ſuas non debere perſeuerare, nec poſſe, qui Virginitati finem dederunt. Qualis autem eſt Religio, vbi pudicæ adoleſcentes iubentur eſſe impudicæ anus? ſed nec illa pudica eſt, quæ lege tenetur, & illa impudica, quæ lege dimittitur. O Myſteria, ò mores, vbi neceſſitas imponitur caſtitati, auctoritas libidini datur.* A B

Ignis Perpetuus, æternuſq. ignis in templo Veſtæ, tamquam Imperij certiſſimum pignus aſſeruabatur. Val. Max. lib. 5. cap. 4. tit. 6 Liuius prima Decad. lib. 5. ait. *Quid de æternis Veſtæ ignibus, ſignoque, quod Imperij pignus, cuſtodia eius templi tenetur.* idem Decad. 3. lib. 6 *Veſtæ ædem petitam, & æternos ignes.* Hunc ignem Veſtales cuſtodiebant, de quibus Ouid. eleg. 2. lib. 4. triſt. *caſtos Perpetua ſeruant virginitate focos*, Nec illum in altaribus, ſed ſuſpenſum in vaſculis quibuſdam fictilibus refert Val. Max. lib. 4. cap. 4. in fin. *Namque per Romuli caſam, perque veteris Capitolij humilia tecta, & æternos Veſtæ focos, fictilibus etiam num vaſis contentos iuro.* Tantum fiduciæ in hoc igne erat, vt oportuerit eum numquam extingui. Ouid. 6. faſt. *Ignis inextinctus templo celatur in illo.* & numquam ſine prodigio credebatur extingui, quod contigit ante initia bellorum ciuilium, motaque inter Cæſarem, & Pompeium arma, præter hiſtoricos, Lucanus lib. 1. C

Veſtali

A *Veſtali raptus ab ara*
Ignis, & oſtendens confectos flamma Latinos
Scinditur in partes, geminoque cacumine ſurgit.
Quod vbi contigerat, Virgo, cuius incuria id eueniſſet, à Pontifice ſeuerè plectebatur. Val. Max. lib. 1. cap. 1. tit. 7. *Licinio Pontifici Maximo Virgo Veſtalis, quia quadam nocte parum diligens æterni ignis cuſtos fuiſſet, digna viſa eſt, quæ flagro admoneretur*: Atque etiam ſi non fuiſſet extinctus, accedebatur tamen quot annis Calendis Martiis, & renouabatur Ignis, quem aſſeruabant in aperto non autem ſub tecto, oſtendit Ianus Parrhaſius, Epiſt 57. & Ouid. 3 faſt

B *Adde quod arcana fieri nouus ignis in æde*
Dicitur, & vires flamma refecta capit.
& Manilius lib. 4. aſtronomicorum.
Veſta tuos, Capricorne, foues penetralibus ignes.

Veſtales, cum atrio excedebant, matronarum cuſtodiæ mandabantur Plinius Iun. Ep. 19 lib. 7. *Angit me Fanniæ valetudo, contraxit hanc, dum aſſidet Iuniæ Virgini Veſtali, ſponte primum; deinde etiam ex auctoritate Pontificum; nam Virgines cum vi morbi atrio Veſtæ coguntur excedere, matronarum curæ, cuſtodiæque mandantur, quo munere Fannia, dum ſedulo fungitur, hoc diſcrimine implicata eſt.* Quod etiam animaduertit Cœ- *Atrio excedi- tes.*
C lius Rhodig antiquar. lectionum lib. 15. cap. 14.

Magna erat penes Virgines Veſtales auctoritas. Sueton. in Vitell. cap. 16. ait. *Suaſit Senatui, vt legatos cum Virginibus Veſtalibus mitterent, Pacem aut certè tempus ad conſultandum petituros.* adde et Vibidiæ Veſtalis precibus Meſſalinam tentaſſe veniam à Claudio Principe marito conſequi; vt refert Tacitus. 11. annal. ſimiliter Cicero orat. 2. Agrar. ait. *Si quicquam deliquero, nullæ ſunt Virgines, quæ me a vobis deprecentur.* *Aucto- ritas.*

Teſtamenta penes eas erant aſſeruata Sueton. in Cæſare cap. 83. ait. *Teſtamentum, cuius aperitur, recitaturque in Antonij domo, quod idibus Septembribus proxi- mis* *Teſta- menta.*

mis in Lauicano ſuo fecerat, demandaueratque Virgini A
Veſtali Maximæ: vbi notandnm vnam inter eas au-
ctoritate præcipuam, quæ Maxima dicebatur, vt etiam
Sueton. in Domitiano Cap. 3. *Corneliam Virginem maximam vocat.* Sed nemo melius prærogatiuas ex-
preſſit quam Seneca lib. 6. Controuerſ. 8. *Tibi Veſtali virginis magiſtratus faſces ſuos ſubmittunt, tibi Conſules, Prætoreſque via cedunt, nunquid exigua mercede virgo es? Sacerdos raro iuret, nec vnquam niſi per Veſtam ſuam moriar, nunquid de nuptijs appellata es?* Item Carpen-
tis, ſeu pilentis, vt alias matronarum vectas, ex Sueton.
in Tiberio cap. 2.

Honores Honores redditi illis fuerunt, vt etiam viuo Patre B
teſtamentū condere, ac cætera gerere ſine Curatore
poſſent, quemadmodum & trium filiorum Matres; Vt
cum faſcibus, ſi prodirent, deducerentur; & ſi caſu in
quemquam incidiſſent, qui ad mortem duceretur, ne-
cari eum non licebat; verum deierare Virginem opor-
tebat, ſe forte non autem dedita opera, & de induſtria
obuiam factam, referunt Plutarc. & Plinius.

Ornatus Ornatus, ſeu veſtitus earum Suffibulum appellabatur.
Feſt. Pomp. lib. 17. ait: *Suffibulum veſtimentum albū, prætextum, quadrangulum, oblongum, quod in capite Veſtales virgines ſacrificantes habebant; idque fibula comprehendebatur.* Vittas capitis ornamenta, vt aliæ ma- C
tronæ geſtabant. D. Ambroſ. ad Valentinianum. *Vix ſeptem Veſtales capiuntur puellæ, en totus numerus, quem infula vittati capitis &c.* Ouid. 3. faſtor. *Decidit ante ſacros lanea vitta focos*, & 3. faſtorum: *Nullaque dicetur vittas temeraſſe Sacerdos.* Nec Veſtales modo Vittas,
ſed etiam aliæ ſacerdotes. Tacitus 1. Annal. *Sacerdos apud aram Vbiorum ruperat vittas.*

pæna inceſtus Sed, vt magnus eis honor eſt habitus; ita & delin-
quentes grauiſſimis afficiebantur ſupplicijs, Vetus Sco-
liaſt Iuuenal. ad Satyr. 4. *Hæc virginibus Veſtæ pæna fuit decreta, ſi vitiatæ fuiſſent, viuæ in parietibus ſtruebantur,*

bantur,

A *bantur, aut ſub terra obruebantur.* Plinius lib. 4. Ep. 11. *Fremebat Domitianus, æſtuabatque ingenti inuidia deſtitutus, nam cum Corneliam Maximillam Veſtalem defodere viuam concupiſſet, vt qui illuſtrari ſaculum ſuum huiuſmodi exemplo arbitraretur, Pontificis maximi iure, ſeu potius immanitate Tiranni, licentia Domini, reliquos Pontifices non in Regiam, ſed in Albanam ſuam conuocauit.* & Symmachus Ep. 120. lib. 9. reſcribit, quod incœſtum Primogeniæ Veſtalis apud Albã legibus vſq; ad eum diem conſideratis ſeueriſſimè vlciſcatur: Quod vſque adeo obſeruatum, vt in Annalibus pro prodigio Veſtalis dannatio notetur, Euſebii Chronicon Olympia-
B de. 73. de Minutia Veſtali: Ratio prædictæ pœnæ, quod terra huiuſmodi libidinoſa corpora purgari credecentur, ex Clement. Alexand. pædog. 3. & vt ignis nil patitur impuri; ita Virgines iſtæ omni corporei contagii labe carere debent. Propert. eleg. 4. lib. 4.

Et ſatis vna mala potuit mors eſſe puellæ,
Quæ voluit flammas fallere Veſta tuas.

tradit Feſtus, iniuſtum fuiſſe eas cremare. vel quod mortuos tantum cremen t, vel quod corpus ſummis conſecratum cæremoniis interficere, at manus adferre ſacræ mulieri, nefas cenſeretur; ipsãq. vltro mori volentes infra terram demittant in extructum ad hoc domicilium.

C Refert Plutarchus, quod iuxta portam Collinam ſit tumulus, ſeu agger in eo domus ſubterranea nõ magna, in qua ex ſuperiori parte deſcenſus, in eaq. lectus conſtratus, lucerna ardens, paucæque eorum, quæ ad vitam fouendam ſunt neceſſaria, primitiæ reponuntur, vt panis, aqua, lac in vaſculo, & oleum, tamquam nefas putent fore ſi corpus ſummis conſecratum cæremoniis fame pereat: tum illam, quæ ſupplicio eſt afficienda, lecticæ impoſitam extra opertam, loriſque reuinctam; ita vt nec vox exaudiri poſſit, per forum vehunt; ei omnes via decedunt taciti, neque horribilius vllum ſpectaculum, aut dies, quam Vrbs agat triſtiorem: vbi ad locum lecti-

ca peruenit, vincula Lictores ſoluunt, ac Princeps ſacro- A
rum quædam ſecreto comprecatus, obuelatam educit, & in ſcalis deorſum in domum deferentibus conſtituit; ita ipſe cum reliquis ſacerdotibus reuertitur: poſtquam damnata deſcendit, ſurſum gradus attrahunt, multaque ſupernè terra ingeſta domus occulitur, & complanatur.

Capiebatur Veſtalis

Virgo Veſtalis capi ſolita fuit, inquit Agellius; de quo ritu aliud non extat, niſi quod fertur, quæ capta prima eſt, à Numa Rege eſſe captam; at lege Papia cauetur, vt Pontificis maximi arbitratu Virgines a Populo viginti legantur, ſortitioq. ex eo numero fiat, vt eã poſt Pontifex Max. capiat, eaque Veſtæ fiat; ſed ea ſortitio ex lege Papia, non omnino neceſſaria poſtea fuit; nam B
ſi quis honeſto loco natus adiiſſet Pontificem, atque attuliſſet ad Sacerdotium filiam ſuam, cuius ratio ſecundum ritus Religionis haberi potuiſſet, gratia Papiæ legis per Senatum fiebat: capi autem Virgo propterea dici videtur, quia Pontifex Maximus manu prehenſa ab eo parente, in cuius poteſtate eſt, veluti bello capta abducebatur; vt in libro Fabii Pictoris, & Amata inter capiẽdum a Pontifice Maximo appellabatur: quoniam quæ prima capta fuit, hoc fuiſſe nomine traditum eſt: hactenus Agellius.

De alimentis e muneribus

Alebantur Veſtales ſumptibus publicis: Durauit autẽ earum Sacerdotium vſque ad Theodoſii Senioris Imp. C
tempora, quo regnante vna cum aliis ſacerdotiis, nequicquam reclamante Senatu, omnimodo eſt ſublatum, vt ex Epiſtolis Symmachi, & D. Ambroſii reſponſionibus manifeſtum eſt, & refert Roſinus antiq. Rom. lib. 2. vbi ad cap. 12. Paralip. ac idem Roſinus lib. 3. cap. 19.

Symmachus etenim ſcribens Valentiniano, Theodoſio, & Arcadio Auggg. conqueritur acriter de ſublatis muneribus in Veſtalium fauorem a Chriſtianis miniſtris vt in Epiſt. 54. lib. 10. his verbis. *Veſtalium Virginum prærogatiua detracta eſt? ſub largiſſimis Imperatoribus denegatur, quod parciſſimi perſtiterunt. Honor ſolus eſt*

in

A *in illo velut ſtipendio Caſtitatis; vt vittæ earum capiti decus faciant, ita inſigne ducitur ſacrificii vacare muneribus &c. ſi quidē ſaluti publicæ dicata virginitas creſcit merito, cum caret præmio. Abſint ab ærarij veſtri puritate iſta compendia. Fiſcus bonorum Principum non ſacerdotum damnis, ſed hoſtium ſpoliis augeatur, Capiunt legata Liberti, Seruis teſtamentorum iuſta commoda non negantur: tantum Nobiles Virgines, & fatalium ſacrorum Miniſtri excluduntur prædiis hæreditate quaſitis? Quid iuuat ſaluti publicæ caſtum corpus dicare, & Imperii æternitatem cœleſtibus fulcire præſidiis? armis veſtris, aquilis veſtris amicas applicare virtutes? pro omnibus efficacia*
B *cia vota ſuſcipere? ex huiuſmodi facinoribus orta ſunt cuncta Romani generis incommoda. Honorauerat lex parentum Veſtales virgines, & miniſtros Deorum victu modico, iuſtisque priuilegiis: ſtetit muneris huius integritas vſque ad degeneres trapezitas, qui mercedem vilium baiulorum ſacra caſtitatis alimenta verterunt, ſequuta eſt hoc factum fames publica, & ſpem prouinciarum omnium meſſis ægra decepit. Non ſunt hæc vitia terrarum; nihil imputamus aſtris; nec rubigo ſegetibus abſuit, nec auena fruges necauit. Sacrilegio annus exaruit: neceſſe fuit perire omnibus, quod Religioni negabatur. Commendabat enim terrarum prouentus victus Antiſtitum, &*
C *remedium magis, quam largitas erat. Dicet aliquis ſumptum publicum denegatum alienæ religionis impendijs. Abſit à bonis Principibus iſta ſententia, vt quod de communi quibuſdam tributum eſt, in iure fiſci eſſe videatur. Omnia regitis, ſi ſuum cuique ſeruatis, pluſque apud vos iuſtitia, quam licentia valet. Faueant clementiæ veſtræ ſectarum omnium arcana præſidia, & hæc maximè, quæ maiores veſtros aliquando iuuerunt, vos defendant, à nobis colantur.*

Relationi præfatæ Symmachi Vrbis Præfecti D. Ambroſius libertate magna reſpondet, validiſſimisque rationibus euertit, vt in epiſt. 12. lib. 2. maximè his verbis.

bis Habeant Veſtales virgines immunitatẽ ſuã. Dicãt hoc, qui neſciũt credere, quod poſſit eſſe gratuita virginitas: prouocent lucris, qui diffidũt virtutibus. Quot tamẽ illis virgines præmia promiſſa fecerunt? vix ſeptem Veſtales capiuntur puellæ, en totus numerus, quem infulæ vittati capitis, purpuratarum veſtium murices, pompa lecticæ miniſtrorum circumfuſa comitatu, priuilegia maxima, lucra ingentia, præſcripta denique pudicitiæ tempora coegerunt. Attollant mentis, & corporis oculos, videant plebem pudoris, populum integritatis, concilium Virginitatis. Non vittæ capiti decus, ſed ignobile velamen vſu nobile caſtitatis: non exquiſita, ſed abdicata lenocinia pulchritudinis: non illa purpurarum inſignia, non luxus deliciarum, ſed vſus ieiuniorum: non priuilegia, non lucra: omnia poſtremo talia, vt reuocari ſtudia putes, dum exercentur officia. Vſuis caſtitas cumulatur diſpendijs: non eſt Virginitas, quæ pretio emitur: non eſt integritas, quæcunque tanquam in auctione nummario ad tempus ſollicitatur compendio. Prima Caſtitatis victoria eſt facultatum cupiditates vincere: quia lucri ſtudium tentamentum pudoris eſt. Ponamus tamen ſubſidia largitatum conferenda Virginibus. Quæ Chriſtianis munera redundabunt? quod tantas opes ſufficiet ærarium? Aut ſi arbitrantur ſolis Veſtalibus conferendũ, non pudet, vt qui totũ ſibi ſub Imperatoribus Gentilibus vendicarunt, iidem ſub Principibus Chriſtianis nõ putent nobis ſortem debere eſſe communem. Hæc, & alia Sanctus Ambroſius.

A B C

Et hinc agnoſcamus, quã diſpar ſit vitæ conditio illarũ Veſtalium, quæ honoribus, diuitiis, & omni delitiarum genere affluebãt, à noſtris ſacratis Virginibus Chriſtianis, quæ ſpretis diuitiis, & omni fœminarum cultu; paupertate, vigiliis, ieiuniis, & abſtinentiis ſummo Deo ſeruant veram mentis, & corporis Virginitatem.

A

De Monetę Vſu.
Cap. XVII.

ANTIQVITVS emptiones, ac venditiones rerum non nummo, aut moneta, ſed rerum commutatione tantum agebantur, vt in Geneſi cap. 21. quod cum diſſenſio eſſet inter Paſtores Abrahami, & Abimelech de puteo effoſſo a ſeruis Abraham, inquit textus. *Tulit itaq. Abraham oues, & boues, & dedit Abimelech:* & hoc non alia cauſa, niſi pro emptione loci, in quo
B ſerui illi puteum effoderunt; neque longo poſt tempore apud Romanos, neque apud alias Nationes æris, aut argenti ſignati vſum fuiſſe affirmant communiter ſcriptores; quamobrem rerum commutatione mercimonium exercere, neceſſariaque inuicem recipere conſueuiſſe homines, teſtatur Alexander ab Alexandro lib. 4. Genial. dierum cap. 15. nec non in priori illo ſæculo bobus, pecudibus, ferro, ære, auro, & argento rudi, atque inculto, & aliis huiuſmodi res coemere conſueuiſſe comperimus ex vſu Romanorum, & Maſſilienſium in Africa teſtatur prædictus Alexander ab Alexandro, & tradit Homerus 7. Iliad. in Troiana obſidione Græcos
C non aliis profecto nummis vinum emiſſe; cômeatumq. reliquum, quam ære, ferro, pellibus, bobus, & ſimilibus ex hoſtium præda.

Dedit Iaſonides ducere vini mille lagenas;
Hinc vinum emebant comati Achiui,
Alij quidem ære, alii autem ardenti ferro;
Alij autem pellibus, alij autem ipſis bobus,
Alij autem captiuis rebus, poſuerunt conuiuium abundans.

Quamuis pellium, boumque numiſmata intellexiſſe forſan Homerum ſuaderi poſſet; ſiquidem ex moneta, quæ Bouem ſculptum habebat, atque Bouis vocabulo ap-

appellabatur apud Athenienſes fuiſſet commercium, vt A
inde etiam emanarit vetus prouerbium. *Bouem habet in ore*, pro homine pecunia corrupto, teſtatur Pollux lib. 9. cap. 6. dicens. *Vetus autem erat Athenienſibus Numiſma, Bos appellatum, eo quod Bouem inſculptum haberet.* Non immerito igitur aliquis ſuſpicari poteſt, Homerum omnia Numiſmatum genera, quibus in caſtris negotia agebantur, voluiſſe recenſeri auro, argento, ære, ferro, atque nomine Boum, & pellium; ac propterea, nequaquam animalia ipſa, ſed monetas in ſupra allatis carminibus indicaſſe.

Fuiſſe propterea notiſſimum vſum pecuniarum ſacræ teſtantur litteræ in Geneſi cap. 23. vbi Abraham em- B
pturus argento agrum, ad vſum Sepulchri in funere Sarræ vxoris his verbis. *Quod cum audiſſet Abraham, appendit pecuniam, quam Ephron poſtulauerat audientibus filijs Heth quadringentos ſiclos probatæ monetæ publicæ.* Qui locus, quamuis abſque dubio de moneta appenſa ſit intelligendus ex illo verbo Appendit, non propterea negatur numerata quoque pecunia conſueuiſſe veteres negocia agere: Sacra enim oracula noſtra non ſolum appenſam, ſed etiam numeratam in ſolutionibus pecuniam tradunt. *Quadringentorum ſiclorum numero Abraham, ab Ephrone agrũ ad Sepulchri ius emiſſe ſcribunt.* quæ tamen ſolutio pretii pondere, nume- C
roque retinuiſſe rationem lance probatur.

Ac etiam in cap. 3. Eſteris Aman volens Populum Iudæorum perdere, ſic Aſſuerum alloquitur. *Si tibi placet decerne, vt pereat, & decem milia talentorum appendam Arcarijs gazæ tuæ.* ſic pariter lib. 1. Eſdræ cap. 8. dicitur de ſacerdotali ærario, quod ab Eſdra Sacerdotibus cuſtodiæ cauſa traditum fuerat. *Et appendi in manibus eorum argenti talenta ſexcenta, quinquagenta, & vaſa argentea centum, auri centum talenta.* ſi igitur pecuniæ, dum appendebantur, nequaquam numerarentur, ſed rudi maſſa conſignaretur valor illius, dicendum

eſt

A eſt ſacris oraculis appenſum argentum ad pondus
ſexcentorum quinquaginta talentorum: ſic etiam apud
Eſter dixiſſet Aman, ſe publico ærario præſtiturum ar-
genti maſſam ad pondus talentorum decem milia, non
verò decem milia talenta ſe appenſurum Arcario regio: *Appēſio*
Quibus liquido conſtat Veterum conſuetudinem fuiſſe *& nume*
non ſolum pecuniam appendere, ſed etiam numerare. *rata pe-*
Quod quidem apertè confimat, id quod de ære graui *cunia.*
Romanorum tradiderunt ſcriptores, de quo ita Feſtus
Pauli Diaconi. *Graue æs dictum, à pondere: quia deni*
aſſes, ſinguli pondo libra, efficiebant denarium ab hoc ipſo
numero dictum; ſed Bello Punico Populus Romanus preſ-
B *ſus ære alieno, ex ſingulis aſſibus librariјs, ſenos fecit: qui*
tantumdem valerent. Dicebatur igitur æs graue a pon-
dere monetæ, quod ſinguli aſſes, quorum decem effi-
ciebant denarium, maximi eſſent ponderis, vnius nimi-
rum libræ: non tamen decem æris rudis libræ denarium
conſtituebant, niſi decem aſſes numerarentur, quorum
ſinguli libram æris haberent.

Eandem pecuniam, quæ numerabatur apud veteres,
eandem etiam appendi, vt nihil in ea fraudis committe-
retur, iam vidimus: Verum, quia hæc numeratio, atque
appenſio fieri potuiſſet metallorum fruſtulis, quæ nullo
eſſent percuſſa ſigno, propterea huiuſmodi ſignatæ mo-
C netæ initia breuiter hic cognoſcamus.

Ab exordio Romanæ Reipublicæ vſum fuiſſe in ne-
gotiationibus ſolum coriis Boum nummorum loco vol-
uit Alexander ab Alexandro lib. 4. cap. 15. & cum eo
alii eo argumento vſi, quod Numa Pompilius Scorteos
aſſes in congiariũ Populo dediſſe, velit Plutarch. in Nu-
ma; ſicuti quoque Lacedæmonios aliquando Scorteo
Numiſmate vſos tradit Stobęus Serm. 42. dicens. *Pe-*
cuniæ ſtudio Spartanum vacare turpè dicitur; Numiſma-
te vtuntur Scorteo: Aurum, Argentum, vt apud quempiã
deprehendi capitale eſt. Similiter Seneca lib. 5. de Be-
nef. cap. 13. inquit, *Aes alienum habere dicitur, & qui*

aureos

aureos debet, & qui Corium forma publica percaſſum, quale apud Lacedæmonios fuit, quod vſum numeratæ pecuniæ præſtat. A Quibus teſtimoniis prius ex Coriis Boum nummos publico ſigno cuſos fuiſse probabile eſt; quamuis alii velint vſum fuiſse pecuniæ ex dictis Coriis ſolum in defectum æris, argenti, non apud veteres tantum, ſed noſtris quoque temporibus ſcorteis quoque nummis ſtipendia milites meruiſse, quod tamen non tollit vſum præcedentis ſignatæ monetæ aureæ, argenteæ, vel æreæ: ea etenim conditione ex coriis animalium cuſi aliquando aſses fuere, vt ii poſtmodum publico ſigno ad valorem æris, vel argenti redderentur: & cum primum ceſsaſset defectus æris, vel argenti, ceſsauerit quoque B omnino dictus vſus monetæ cuſæ ex Corio Boum.

Signati nummi inuẽtor

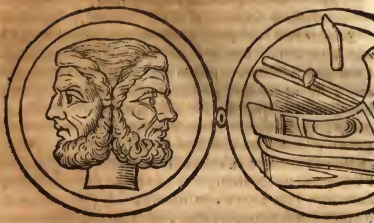
Aeris igitur primo ſignati inuentum Iano plurimi aſcribunt. Lactantius Firmianus lib. 1. de falſa Relig. cap. 13. inquit, quod ſenex Saturnus à iuuene Ioue filio victus, & ſpoliatus Imperio fugit expulſus, & in Italiam nauigio venit, cum erraſſet diu, ſicut refert Ouidius in lib. Faſtorum.

Cauſa ratis ſupereſt, Tuſcum rate venit ad amnem
Ante pererrato falcifer orbe Deus.

Hunc errantem, atque inopem Ianus excepit, cuius rei argumenta ſunt Nummi veteres ſatis frequentes, in quibus cum duplici fronte Ianus, in altera parte Nauis, de C quibus aliqui penes me, quorum vnum hic delineatum appoſui.

Hoc idem refert Macrobius lib. 1. Saturn. cap. 7. aſſerens in honorem Saturni Nummum primum in vſum. *Hic igitur Ianus cum Saturnum claſſe peruectum excepiſſet hoſpitio; & ab eo edoctus peritiam ruris, ferum illum & rudem ante fruges cognitas victum in melius redigiſſet, regni eum ſocietate munerauit. cum primus, quoque æra ſignaret, ſeruauit in hoc Saturni reuerẽtiam, vt quoniam ille naui fuerat aduectus, ex vna quidem parte ſui capitis effigies, ex altera vero Nauis exprimeretur, quo Saturni memo-*

A

B

memoria in poſteros propagaretur; ſicuti & idem Ouid. Poeta ſubiecit.

At bona poſteritas puppim formauit in are,
Hoſpitis aduentum teſtificata Dei.

Omnes ergo non tantum Poetæ, ſed hiſtoriarum quoque Scriptores hominem fuiſſe Saturnum conſentiunt, qui res eius in Italia geſtas memorię prodiderunt, Græci Diodorus, & Trallus: Latini Nepos, Caſſius, & Varro; nam cum agreſti quodam modo in Italia vita du-

C ceretur.

Is genus indocile, ac diſperſum montibus altis
Compoſuit, legesque dedit: Latiumque vocari
Maluit, his quoniam tutus latuiſſet in oris.

Quamuis alij velint, prædictum Ianum fuiſſe eundem, ac Noë, & Saturnum ipſum, quem etiam tradunt ad Latiū appuliſſe, & à filio Iaphet hac in Regione regnante, hoſpitio exceptum; illius igitur memoria, vt ſeruaretur, qui anteriora Diluuii, poſterioraque viderat, arcaque fabricata humanum genus à Diluuio redemerat, nummos cuſos credunt; licet Ouid. lib. 1. faſt. Biceps caput Iani ad anni exordia referat, eoque nomine Ianuarium

menſem appellari credat, dicens: A

Iane biceps, anni tacitè labentis origo,
Solus de ſuperis, qui tua terga vides.

Argenteum nummum primo ſignatum apud Romanos dicunt aliqui Seruio Cæpione, & Gn. Sempronio Coss. poſt Attilium Regulum: At vero Plinius lib. 33. cap. 3. ſignatum eſſe argentum anno Vrbis 585. Q. Fabio Conſule, quinque annis ante primum bellum Punicum; quidem ante victum Pirrhum regem argento ſignato nequaquam vſos Romanos, ſcribit Plinius loco citato; Qui tamen ex auro primus monetam ſignauerit Plinius ibidem ignotum putat, apud Romanos tamẽ nõ ante ſignatum aurum, quam anno ſexageſimo ſecundo poſt nummum argenteum, qui annus reſpondet vigeſimo tertio Principatus Hircani in Iudæa, quando nimirum Romani Numidas ſubiecerunt. B

Apud Iſraelitas multo ante ſane monetam ſignatam ſacra Oracula tradunt, quam Romanum Imperium initium habuiſſet; quinimo Cain primus Adæ filius, cum peſſimum vitæ genus geſſiſſet, ex auro primum denariũ ſignauit ex Ioſepho tradit Polidorus Virg. De Rerum Inuentor. lib. 2. cap. 22. ac etiam monetæ vſum extitiſſe conſtat apud eumdem Ioſephum lib. 3. antiquitatum cap. 2 in quo, dum Iſraelitarum Duce Ioſue, & Amalecitarum pugnam deſcribit, de qua in Exod. cap. 17. legitur relatio prædæ. *Multum enim argenti, & auri in caſtris fuit repertum, & vaſa ærea coquinaria, & eſcaria, magnus etiam pecuniæ ſignatæ numerus.* Sicli argentei etiam meminit ſacer textus in morte Sarai vxoris Abrahæ, vidimus ſupra in cap. Geneſ. 23. quibus in locis præclarè oſtenditur nomine Sicli non rudes metalli fruſtulos, ſed monetam ſignatam ſigno publico intelligendam fore: ſed & adhuc aurei ſicli ſignati habemus vſum in ſacris litteris de ſeruo illo, qui ab Abrahã in Meſopotamiam abiit, vt filio Iſaaco quæreret vxorẽ, dedit Rebeccæ. *Inaures aureas appendentes ſiclos duos,* C

& ar-

A *& armillas totidem pondo ſiclorum decem* . quod intelligendum, vt ſicli nomine ſignatam monetam accipiamus, aliàs enim inſolens eſſet, quod delicata puella decem auri libras circa manus, & brachia ornatus gratia deferre voluiſſet. Et in 1. Paralipomenon cap. 21. *Dedit ergo Dauid Ornan pro loco, ſiclos auri iuſtiſſimi pōderis ſexcentos*; Siquidem ſolutiones debitorum non ſolum pondere, ſed etiam monetæ ſignatæ numero determinabantur.

Ferreæ monetæ apud Romanos, Græcos, & cæteras nationes vſus erat, & hic erat nummus paruus, teſte Polluce lib. 9. cap. 6. dum ait. *Byzantinorum autem num-*
B *mus ferreus, erat ſic appellatus: Ferreum autem numiſma paruum erat, ita, vt loco dicendi Eme mihi tria ærea, diceretur, Eme mihi tria ferrea*; Quemadmodum de Lacedæmoniis idem Pollux. *Ferrea quoque moneta idem Lacedæmonij vtuntur ingentis magnitudinis, ſed minimi valoris*; ac etiam apud Hebræos dicitur cap. 17. lib. 1. Regum. *Ferrum lanceæ Gigantis Goliath fuiſſe ponderis ſexcentorum ſiclorum ferri*; quod, vtique de valore ferreæ monetæ intelligitur, non autem de pondere, cum impoſſibile fuiſſet, vt tantum ponderis haberet ferrum illud, quantum habebant ſexcentæ libræ rudis ferri.

C

De Annulis. Cap XVIII.

ANNVLORVM vſum in magna vetuſtate fuiſſe arguunt Sacræ Literæ. Geneſ. cap. 21. in quibus Ioſeph annulo Regio donatur. Prometheū tradunt fabulæ primum digito adaptaſſe circulum ferreum incluſo lapide, qua conſuetudine homines vſi Annulos habere coeperunt. Argumento ſunt Gemmę annullares, quæ copia ſui ipſam propemodum infinitam nummorum veterum vim exæquant.

Materies annullorum.

Materies Annullorum fuit aurum; argentum, æs, fer-

rum cum gemmis incluſis: Contra vero multi nullas admittunt gemmas, auroque ipſo ſignãt: Gemmas vitreas in vulgi annulis notauit Plinius lib. 35. n. 6. cuiuſmodi habeo ego aliquas penes me ſatis antiquas. A

Pythagoræ Præceptum. Inter Pythagoræ præcepta, quæ Symbola appellantur, memoriæ proditum eſt, nequis annulum Dei imagine inſignitum geſtaret, quod Pythagoræ effatum à Clemente Alexandrino lib. 5. Stromatum, quaſi præceptum, aut conſilium fuiſſe expoſitũ, quod à Moſe iuſſũ fuerat, ne qua ſcilicet Imago adoranda effingeretur, quoniam Dei Maieſtas, quæ intelligentia tantum percipitur, vilipendi cenſetur, cum in materia colitur, eaque magis, quæ in annulo geſtatur, ſiquidem contemptum B parit, quæ in promptu eſt videndi conſuetudo: Nec multum Iamblicus diſcrepat, vbi ſingillatim Symbola exponit lib. 2. ad Symbol. 24. At vero lib. 1. De Vita Pythagoræ ait, vetitum huiuſmodi geſtamen, ne cui fortè in locum immundum Sacram Imaginem deferre contingeret. Quod didiciſſe Iamblicus ex quodam more temporibus Tiberii Cæſaris, vt refert Sueton. in eius Vita cap. 58. Cum Reus maieſtatis poſtulabatur, quicũque effigiem Imperatoris annulo impreſſam, Latrinæ, aut Lupanari intuliſset.

Illud certè Pythagoræ documentum, neque Græcis probatum fuit, neq. Romanis; Innumeras enim C annulorum Gemmas hodie videre eſt, in quibus Deorũ imagines, aliaue Ethnicæ ſuperſtitionis Symbola veteres exculpſerunt.

Imagines in annulis Frequenter etiam annuli, proferunt vultus Principũ, & clarorum virorum. Plinius Iun. lib. 10. Epiſt. 16 Gemmam commemorat habentem Imaginem Pacori Regis, & Sueton. in Auguſt. cap. 1. & in Tiberio ca. 58. & Valer. Maxim lib. 3. cap. 5. rem ſatis confirmant. Sapientiæ quoq. ſectatores Hæreſum ſuarum magiſtros in annulis palam habebant. Cicero lib. 5. de finibus in princ. ait, *Nec tamen Epicuri licet obliuiſci; cuius imaginem*

non

A *non modo in tabulis noſtri familiares, ſed etiam in poculis, & in Annulis habent*. Geſtabant quoque in annulis Imagines amicorum, Ouid. eleg. 6. lib. 1. triſtium. & ego ſane domi ſeruo gemmis inciſos Socratem, Platonem, & ſimiles Philoſophos; ſicuti etiam Magnum Alexandrum, & alios Reges.

Sane Idolorum facies in his frequentiſſimæ ſunt; item per Zodiacum decurrentia, ſicuti Catamitos, & Meretriculas ſub argumento Venerum, & Cupidinũ cœlatos arbitror; vt etiam penes me Imagines Iouis, Martis, Mercurii, Solis, Fortunæ, Serapidis, Cereris, Romæ Schemate Militari gemellorum altricis, & alia multa,
B præſertim Aegyptiorum deliria.

Neque vero vſum Annulorum repudiarunt Chriſtiani, ſiue quia hortatus nos eſt Apoſtolus Coloſſ. 3. *Vt quicquid agimus, in nomine Dei agamus*; ac propterea ſacris Symbolis manus ſuas operum effectrices exornatas geſtabant; ſiue, vt per illas, quas geſtamus gemmas in digitis, excitetur memoria ad rerum Diuinarum meditationem: adeo vt ex iis opere pretium arbitratus ſit Clemens Alexand. Pedag. lib. 3. cap. 11. præſcribere aliquem terminum, intra quem contineretur hæc licentia promiſcua quidlibet in annulis inſculpendi: cenſet enim a noſtris recte geri, nõ quidem Idololorum facies,
C vel enſem, vel arcum, vel pocula; multo minus amaſios, & amicas iueſtes; ſed Columbam, Piſcem, Nauim, vel Lyram vel Ancoram. vel Piſcantes: Per Columbam intellexit Clemens Spiritum Sanctum, per Piſcem prãdium, cum apparauit Chriſtus diſcipulis Io. 21: vel Conuiuium, quo quinque millia Virorum pauit. Lucæ 9. per Nauim, vel Eccleſiam, vel vitam humanam, per Lyram Concordiam, per Piſcantes Apoſtolos, vel Baptiſma; videmus etiam in gemmis Arcam Noëticam, Symbola nominis Chriſti, & Crucis ☧ & quod hoc idem ſignũ Chriſti ſolitum fuiſſet apponi in annulis Sponſalibus tradit Card. Baronius in annum 57. &

Chriſtiani etiam effigiabant annulos.

ibidem

ibidem Spondanus in Epitome n. 17. A

Cauit Solon ex Diogene Laertio, ne annularius ſigillum Annuli quem vendidiſſet, ſeruaret ad vitandas nimirum fraudes, quæ ex ſuppoſitiis annulis enaſci poterant; in quo hoc noſtro tempore Annularii maxime aberrant, dum, & typos ſigillorum ſeruant, & in propatulo habent, magno periculo eorum, qui hæc negligunt, & habet Tacitus annalium lib. 16. Caium Petronium coactæ morti proximum fregiſſe annulum, ne mox vſui eſſet ad ſubeunda pericula.

Et hæc dicta ſint de materia, & forma Annulorum. Nunc ad vſum veniamus, dicamuſque geſtatos fuiſſe etiam in articulis, & in digitis Martialis lib. 5. Epig. 10. B

De vſu annulorum.

Sardonicos, Smaragdos, Adamantas, Iaſpidas vno
Portat in articulo Stella Seuere meus,
Multas in digitis, plures in carmine gemmas
Inuenies: inde eſt hæc puto culta manus.

Ideoq. monuit Clemens Alexandrinus loco citato non eſſe à viris annulum in articulo ferendū; hoc enim mulieris eſſe, ſed in paruo digito, atque adeo in ima eius parte collocandum. Aulus Gellius lib. 10. cap. 10. inquit morem Romanum fuiſſe geſtandi annulum in digito ſiniſtræ manus, qui eſt minimo proximus, cui & annularis nomen, eſt inditum: extant autem eiuſce geſtaminis rationes apud Macrob. lib. 7. cap. 14. quoniam C in libris anatomicis volunt aliqui, neruum quemdam de corde natum pergere vſque ad digitum manus ſiniſtræ minimo proximum, quod deriſui habetur apud viros peritos, qui inquiunt nihil huiuſmodi comparere in humano corpore. Vel potius, vt inquit Macrobius citatus, dicamus, quod in eo digito Gēma annuli ab omni læſione eſſet tutiſſima.

Diſtinguebat etiam annulus ingenuos ab hominibus ſeruilis conditionis; ideoque Pater apud Lucam cap. 15. ait. *Date Annulum in manu eius.* & fuiſſe aureum probabile eſt, ex Epiſt. D. Iacobi in princ. cap. 2. qui

nec

A nec ſeruis, neque libert.s conueniebat: Libertini enim argenteo, ſerui ferreo vtebantur: cum & iis conueniret beneficio Principis, vt notat præter cæteros Lypſius lib. 11. electorum Annulorum ius Liberto tributum, vt ſcripſit Vlpianus in l. 10 §. ſed & ſi iuſ. ff. de in ius vocand. non eximit illum à reuerentia, quam Patrono exhibere debet: & hoc ea ratione, quia vſus Annulorum aureorum beneficio Principis tributus Libertinis, quo ad viuunt, imaginem non ſtatum ingenuitatis præſtat, vt in l. 11. C. de Iur. annul. aureorum.

De Annulorum munere Martialis Epigr. 122. lib. 14. Cicero orat. 5. in Verrem. ſæpe enim noſtri Imperato-

B res ſuperatis hoſtibus, optimè Republica geſta ſcribas ſuos annulis aureis in concione donarunt; & hunc Annuli honorem in oſtentationē luxus vertit Satyricus Iuuenalis Satyr. 7.

Ciceroni nemo ducentos
Nunc dederit nummos, niſi fulſerit annulus ingens.

Aeſtiuorum, & hiemalium annulorum vſum, refert Iuuenalis Satyr. 1.

Ventilet æſtiuum digitis ſudantibus aurum,
Nec ſufferre queat maioris pondera gemmæ.

Natalitiorum meminit Perſius Satyr. 1.

C *Et Natalitia tandem cum Sardoniche albus.*

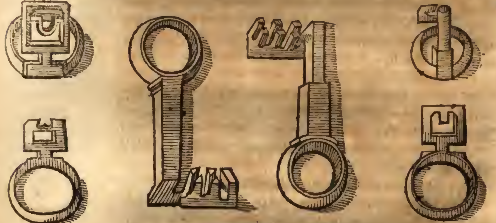
quia, Annulos quidem habebant, quos die tantum natali geſtabant, ſeu aliis donabant.

Adhibebant autem annulum ad ſignādum, quicquid lubebat, vt abditum eſſet, ſecretumque, nempè Cellas, Dolia, & vtenſilia, ſicuti & Epiſtolas, ac teſtamenta; ideoque Pater pluribus filiis hæredibus inſtitutis moriens claues, & annulum cuſtodiæ cauſa maiori natu filio tradidit. l. 79. §. Pater pluribus De legat. 2. & quemadmodum dixit Seneca lib. 16. de Benef. cap. 15. *Annulis noſtris, pluſquam animis credimus*, quibus videlicet annulis ad contractus roborandos ſigna ſolemus apponere, vt cum aut teſtamentariis, aut matrimonialibus tabulis

bulis, aut ſtipulationum, pactionumq. Chirographis ſacra illa ſigna imprimerent, id ſe, quodammodo Deo teſte, facere crederent. A

Non ſolum ad ſignandum Annulis vtebantur verum etiam ad claudēdum, ſicuti claues inſeruiunt, vt inquit Tacitus lib. 2. annalium in princ. *Irridebantur & Græci comites, ac viliſſima vtenſilium Annulo clauſa.* & de prædictis Annulis in vſum Clauium, quas penes me ſeruo, habes hic delineationem.

B

C

Arra vero, & Sponſio annulo interueniente celebrabantur. l. 5. De Inſtitor. act.

Item Sponſas annulo donatas Iuuen. Satyr. 6. *Deinde Adamas notiſſimus, & Berenices in digito factus pretioſior.* Hinc B. Virgo Agnes apud D. Ambroſ. *Annulo ſuo ſubarrauit me Dominus meus Ieſus Chriſtus.* & Tertull. in Apolog. cap. 6. reprehendens luxum fœminarum inquit. *Circa fœminas etiam illa maiorum inſtituta ceciderunt*

A *derunt, quæ modeſtiæ, quæ ſobrietati patrocinabantur, cũ aurum nulla norat præter vno digito, quem ſponſus obpignoraſſet Pronubo annulo*; quinimo refert Plinius natural.hiſt. lib. 33. cap. 1. Ferreum annulum, eumque ſine gemma a Sponſo Sponſæ mitti ſua ætate apud Romanos conſueuiſſe, apud quos bellicæ virtutis quoq. talis ferreus annulus inſigne erat.

De Fibulis Cap. XVIIII.

B QVONIAM apud ferè omnes antiquitatum ſtudioſos reperiuntur Fibulæ antiquæ, diuerſis formis elaboratæ, (quarũ aliquas, quia ego, & alii) Romæ habemus, curaui, nec puto abſurdum, aliquid de eis dicere.

Fibula igitur Vox origine Latina teſte Ioanne Meurſio ab antiquo Fibo, quemadmodum a Synonimo eius Fibo: vel a Findendo, vt refert Iulius Scaliger *Quaſi findat illud, quod perforat*. Vnde apud Columellam De Re Ruſtica lib. 1. cap. 6. Fibulari dicitur idem quod iungi.

Fibulas diuidemus in Architectonicam, & Veſtiariam, & Gymnaſticam; Vitruuius lib. 1. cap. 5. & lib. 10. *Fibula Archi-tectoni-ca.*
C cap. 2. expreſsè meminit Architectonicæ: eaque vulgo Ferramento eſt, quo tigna coniunguntur, quod comprobaſſe videntur nonnulli, qui Confibulam quoque ferrum dicunt, quo lapides, & ligna coniunguntur inter ſe: inde Confibulare, & Affibulare, nempè Fibulas colligare, vt apud Iſidorum, & alios.

Fibula verò Veſtiaria propriè eſt ornamentum Cinguli, qua per annulum pars Cinguli retinetur ad veſtem ſubligandam. Iſidorus de Origin. lib. 19. cap. 31. *Fibula Veſtia-ria.*
Quod pectus fœminarum ornat, vel Pallium virorum in humeris, Cingulum in lumbis firmat. Et apud Iul. Pollucem lib. 7. cap. 13. *Tunica aperta Fibulis circa humeros,*

meros connectebatur. Aelianus Var.hiſtor.lib.1.cap.11. A *Tunicarum verò eam partem, quæ eſt ab humeris, vſque ad manus, non conſuebant, ſed continuis Fibulis aureis, & argenteis conſtrinxere*. Fibulam quoque eſſe vinculum, quo Mulieres fluentem retrò veſtem ſubnectebant, in Vitruuium adnotat Philander; Nec Lunulas in Senatorum Calceis aliud, quàm Fibulas fuiſſe Eburneas Lunæ inſtar corniculantes opinatur Alexander ab Alexādro Dierum Genialium lib. 5. cap. 18. & Gangræus ad Iuuenalem Satyr. 1. *Lunula, nempè illa, fuit Fibula in Malleolo pedis eborea, ſpecie Lunæ:* Imò Arcadum more Lunatos, Plutarcho teſte, Patriciorum Calceos declarat Iuuenalis Satyr. 7. B

Appoſitam nigræ Lunam ſubtexit alutæ.

Talem vero Fibulam Nobilitatis olim extitiſſe indicem hoc Statii verſu habemus.

Primaque Patritia clauſit veſtigia Luna.

Eo videtur ſpectare modus, quem è Zonara Magius repetit Miſcell. lib. 3. cap. 3. *Patricios in Vrbe Calceos geſtaſſe adornatos corrigiarum inflexione, & forma litteræ*. C. Nec aliter Gallienus apud Trebell. Pollionem. *Caligas gemmatas annexuit*. Fibula quoque Capillitium continebat. Lucianus Dialogo de Domo. *Aliqua Fibula, vel tænia comam diffluentem colligans*. De hac Virgilius fortè 10. Aeneid. C

Fuſos ceruix, cui lactea crines
Accipit, & molli ſubnectit circulus auro.

Vſum huius Fibulæ expreſſit Corippus lib. 2.

Subſtrictaque ſinu veſtis Diuina pependit
Poplite fuſa tenus.

Flamines præterea pro ſua Diuinandi facilitate Infibulatos fuiſſe voluit Ioannes Rhodius de Acia cap. 5. Ex Varrone de Ling. latin. lib. 4 *Quod in Latio capite velato erant ſemper, ac caput cinctum habebant filo*. & clarius idem Varro lib. 5. de Ling. lat. *Eo præter Virgines Veſtales, & Sacerdotem publicum introeat nemo; Is cum*

eat,

A *eat, ſuffibulum haut habeat*. Quamuis Suffibulum hoc in loco videatur ſubligaculum, Feſto tamen, *eſt Veſtimentum album, prætextum, quadrangulum, oblongum, quod in Capite Veſtales Virgines Sacrificantes habebant, idque Fibula comprehendebatur*. Vt puta ſub mento. *Vſus fibulæ.*

Fibulę porro vsũ ſic docuit Pancirol. de reb. deperditis pag. 312. *Conſideratione digna eſt Fibula, qua Veteres togam ſubnectebant, & quandoque etiam cingulum: Fibula enim ſuperius annexa in ſinum fundebat Togam, inſtar veli vento inflati:* Et mox, *Facta eſt potiſſimum in eum finem, vt Togam ſupra dexterum humerum connecteret; in quo duæ illius partes ſubiectam acum in Canalicu-* B *la ſtringebant: Nec enim adſuta panno erat Fibula; ſed duas Togæ partes a iſtringendo, nõ verò transfigendo ſubnectebat. Quapropter ſupra Fibulam nodus quidam conſpiciebatur ex Toga, quæ cum venuſtate, & elegantia dilatabatur*.

Fœminarum ornamentis annumeratam fuiſſe credit Thomas Dempſterus Prudentium ſequutus, apud quem lib. 2. in Sym. in Mundo Fœminæ.

Crinalis acus, Redimicula, Vittæ;

Fibula, Flammeolum, Strophium, Diadema, Monile.

& Plinius lib. 12. cap. 19. *Reuehunt Vitrea, ænea: Veſtes Fibulas, cum armillis, ac monilibus. Ergo negotiatio il-* C *la fœminarum maximè fide conſtat*.

Viris quoque ornamento Fibulæ fuere in Mantellis, ſeu Penulis. Bayfius de Re Veſtiaria: ſicuti, & in Chlamydibus, ſeu Paludamentis, quæ operta Fibulam deſiderabant. Hinc in lib. 11. Cod. l. 1. *Fibulis quoque in Chlamydibus vtantur ijs, quæ ſolo auro, & argento pretioſæ ſunt*.

Fibula ex ferro, orichalco, argento, auro, aut quouis metallo. Infimæ ſortis hominibus propria erat ferrea; ænea, etiam ſic referente Feſto de verb. ſignif. *Infibulati ſacrificabant Flamines propter vſum æris antiquiſſimum æreis fibulis*. Mediocris fortunæ milites ma- *De Materia.*

pulares in Baltheis, aut Phaleris argentea vtebantur, A donec Aurelianus Imperator iis aureas indulgeret. Vopiſcus in Aurel. Ditioribus poſtea Leonis Auguſti Decreto concedebatur Aurea: Principibus frequentior. Ita Didoni Aeneid. 4.

Aurea purpuream ſubnectit fibula veſtem.

Quin & gemmis diſtinctas fuiſſe Aeneid. 5.

Lato quem circumplectitur auro
Baltheus, & tereti ſubnectit fibula gemma.

Et Claudianus de Raptu Proſerpinæ lib. 2.

Collectæ tereti nodantur Iaſpide veſtes.

Fibulam Imperatoribus fuiſſe propriam, ac in veſtitu Imperatorio pretioſiſſimam. Ita Gallienus, vt in eius B Vita Treb. Poll. *Gemmatis fibulis, & aureis viſus eſt.* E diuerſo Adrianus ex Spartiano ſine auro ipſe Baltheū ſumpſit, ſine Gemmis fibulas ſtrinxit. Et in Gallieno Trebell. Pollio, *Cum Chlamyde purpurea, gemmatiſq. Fibulis, & aureis Romæ viſus eſt.*

Fibulæ aureæ, & Gemmeæ originem ex Veterum ſacris proceſſiſſe, ſatis probabile eſt, nempè ſuperno Sacerdoti Dilecti Populi tali magnificentia ſub Myſterii velo adornatā imperabat Dominus, quod Reges deinde fuiſſe imitatos, penes quos diu Sacrorum Ius manſit, ac poſteà Imperatores, ac Primates, donec tandem creſcente in dies luxu ſingularis Fibularum vſus in C communem tranſiret.

Etiam Mortalium primi Fibula, ſiue ſpina ſibi veſtes adſtrinxerunt. Vt de Veterum Germanorum moribus differens Tacitus. *Tegumen omnibus Sagum Fibula, aut ſi deſit, ſpina conſertum.*

De Forma. Hiſce de materia præmiſſis Fibulæ formam nouiſſe magis ad rem erit: ex ijs aliquæ circulares, ſiue annulares erant omnes varijs quidem icunculis diſtinctæ, vnica tamen fermè figura ad arcum accedentes: Conſpiciuntur etiam forma quadrangulæ, Equi, Hinnuli, Auis, Delphini, Cochleæ, & Anguium ſpecie; vt in delineatione

A ne à me hic appoſita.

Vnus tamen omnium vſus, idemque vtendi modus fuit: veram huiuſmodi Fibulæ fabricam, ſic expreſſit Pãcirolus. *Inferius, & externa parte grandiorem habebat Acum cum æreo, aut aureo filo, quo efficiebatur, vt illa abſque vlla difficultate quaſi fluctuans vagaretur, ipſius præſertim cuſpide in Canalicula, quæ in altera* Fibulæ *parte erat; impreſſa*. Et Iulius Scaliger exerc. 329. De Fibula tractans, eam ſolius Acus nomine exprimere videtur, dum ait. *Talis acus ærea, vel aurea, quæ in annulo transuerſa transadigit corrigiam ad cincturas*, Videre eſt etiã inter cæteras meas Fibulas hic delineatas, Acus,

B cui annexa eſt Columba ad ornatum, vt inſeruiat ad veſtes, ſeu ſimilia ſubnectenda: Neq. ſanè abſonum erat, a Veteribus variã Fibulæ ſpeciem formari, modo rectus ei vſus conſtaret; non minus formæ magnitudinem immutantes, quam fortunæ conditio, materiæ pretium, aut ingenii ſolertia figuras. Vt ex Iconibus hic in aperto eſt.

Eſt quoq. aliud genus Fibulæ, quã Gymnaſticã appellant Cantoribus, & Comœdis præcipuè inſeruiens: Hæc ſiquidem ponitur pro Circulo æneo, quo adoleſcentulorum virilia ſolent coërceri conſeruandæ vocis gratia, quæ ex Veneris vſu debilior reddi ſolet, & aſpe- *Fibula Gymnaſtica.*

C rior. Corn. Celſus De Re Medica. lib. 7. cap. 25. ait. *Infibulare, quoque adoleſcentulos, interdum vocis, interdum valetudinis cauſa, quidam cenſuerunt; Eiuſque hæc ratio eſt: Cutis, quæ ſuper glandem eſt, extenditur, notaturque vtrinque a lateribus atramento, qua perforetur, deinde remittitur*. Et paulo poſt. *Tum qua Notæ ſunt, cuti, Acu filum ducente tranſuitur, eiuſque fili capita inter ſe deligantur, quotidieque id mouetur, donec circa foramina cicatriculæ fiant; Vbi hæ confirmatæ exempto filo Fibula inditur, quæ quò leuior, eò melior eſt. Sed hoc quidem ſæpius inter ſuperuacua, quam neceſſaria eſt*. Hinc Martialis lib. Epigram. 8. ſic ait.

Me-

Menophili penem tam grandis fibula veſtit, A
Vt ſit Comœdiis omnibus vna ſatis.

Et Iuuenalis Satyr. 6.

Soluitur his magno Comœdi fibula. ſunt quæ
Chryſogonum cantare vetent.

Porro Athletas etiam in Palæſtra pugnantes fibulam vſurpaſſe oſtendit Martialis lib. 7. Epigr. 81.

Cæterum quæ fuerit materia, & forma fibulæ huic operi deſtinatæ, Celſus ſupra dictus Metallicā fuiſſe ait. *Quo leuior, eo melior.* Et Martialis lib. 9. Epigr. 28.

Iam Pedagogo liberatus, & cuius
Refibulauit turgidum faber Penem.

Circulum quidem hanc fuiſſe æneum arbitrati ſunt plerique, vt ſuggeſſiſſe videtur vetus Interpres ad illud Iuuenalis Satyr. 6. B

Nullius Fibula durat
Vocem vendentis Prætoribus.

Fibulam dicit Circellos, quos Tragœdi, ſiue Comœdi in pene habent, & hæc forma Circularis huic vſui concinnior videtur fuiſſe: Siquidem Annulum tenuiſſimum, argēteum, aureum, ſiue æneum intelligit, item verſatilem, nō ponderoſum: Acceſſiſſe præterea velandis inguinibus thecam quamdam, vel eius vice Alutam, ideſt Pellem tenuem, ac mollem ex Martiale lib. 7. Epigr. 34.

Inguina ſuccinctus nigra ſtat ſeruus aluta. C

Et Amiculum hoc ſolis virilibus deſtinatum ſatis explicat Iſidorus, qui Gymnaſium ex eo dictum refert, quod Iuuenes nudi exercerentur in Campo, vbi ſola pudenda operiebantur cinctu, ſiue lata Zona, quæ inde Campeſtris dicebatur, vt ex Thucididis teſtimonio lib. 1. *Olim in Olympiaco certamine athletæ ſubligacula circum verenda habentes, pugnabant.* Et Mox *Apud Barbaros, & Aſianos præmia pugilibus, ac luctatoribus proponuntur, & hi ſubligaculis in certamine vtuntur.* Et Tullius lib. 1. offic. *Scænicorum quidem mos tantam habet vetere diſciplina verecundiam, vt in Scœnam ſine ſubligaculo prodeat*

deat

deat nemo. Et ex hoc indumento, ſeu ſubligaculo intelligitur Martialis lib 7 Epigram.

Dum ludit media, Populo ſpectante Paleſtra
Delapſa eſt miſero Fibula, Verpus erat.

Locus certè obſcurus, ſi ad Celſi Infibulationem examinetur; etenim cum a Fabro refibulari conſueuerat, ab alio demi fibula non poterat, niſi ponderis vi pelle attrita: vt conſiderauit Ioſephus Scaliger.

Ioannes Britannicus in ſuis ad Iuuenalem Commentariis Satyr. 6. refert, quod prædicto indumento vtebātur non ſolum ad inguina tegenda, ſed etiam vt libidinem cōprimerent. Admittens prætereà ad hoc alteram

B Fibulæ ſpeciem, nempè tenuiſſimum filum, ſiue æneum, ſiue argenteum, quod præputio ab vtroque latere ſuper glandem perforato addebatur.

Cœterum diuerſitate notabilis eſt apud Strabonem Geogr. lib. 17. Infibulationis modus, quem ille de quorumdam Aethyopum mulieribus ita protulit. *Armant etiam mulieres, quarum pleræque oris labium æneo circulo traiectum habent*. Eam conſuetudinem hodie ad nares traductam habemus ex plurimis Itinerariis. Et Odoardus Barboſa tom. 1. Itinerar. Turc. lib. 1. cap. 2. refert in Regno Narſica Mulierum naſo inauris more Vnionem, vel Pyropum perforatum pendere: Viris in-

C ter Baſilicæ incolas hoc etiam in labro inferiori vſitatum ex Purchaſij Itinerario lib. 12. cap. 16. & 20. Vetuſtiſſimam hanc fuiſſe rationem, quoq. conſtat ex Sacris litteris Prouerb. cap. 11. *Circulus aureus in naribus ſuis mulier pulchra, & fatua*, Et hæc de Fibulis dicta ſufficiāt de quibus etiam plurima ſcripſit Eruditiſſimus Ioannes Rhodius in Diſſertatione De Acia, cui hæc iam dicta maximè aſcribo.

De

 A

De Pileo apud Romanos Cap. X X.

B

CVM Illuſtriſſimus, & Reuerendiſſimus Dominus Franciſcus Vitellius Vrbinas Archiepiſcopus ex ſua Veneta Legatione attuliſſet Romam Congeriem antiquorum Numiſmatum, quorum eſt ipſe peritiſſimus & inter cœtera præbuiſſet mihi ſupra hic delineatum numiſma de Fœmina exhibente manu dextera Pileum ſub Galba Imperatore.

Cumque incidiſſet ſermo inter nos de eo, decretum C eſt fuiſſe illud Symbolum manumiſſionis, ſeu Libertatis conſtitutæ: Pileus etenim, quandoque pro Libertate vſurpatur, & apud Romanarum rerum Scriptores Seruos ad Pileum vocatos legimus, hoc eſt ad Libertatem. Cuius teſtis eſt Liuius lib. 24. *Poſtero die Serui ad Pileũ vocati, & Carcere vincti emiſſi*. Sueton. in Tiber. *Seruiſque ad Pileum fruſtra vocatis in Siciliam profugit*. & ad rem noſtram maximè facit Emblema 150. Andreæ Alciati De Liberata Republica à Bruto, Caſſio, & cæteris coniuratis occiſo in Senatu Iulio Cæſare; ii ceu libertate Populo reſtituta fabricari Numiſma voluerunt, in quo ſculpti erant duo Pugiones adiecto Pileo: Pugio

cædem

A cædem patratam omnino ſignificabat, Pileus vero Libertatem Dio.lib. 47.

Accipiebant Serui Pileum raſo capite, cum manumittebantur. Plaut. in Amphitr. *Vt ego hodie raſo capitecaluus accipiam Pileum.* Cœlius Sabinus I. C. Pileati, & raſo capite erant, qui manumittebantur. Scribit Aurelius Victor. *Mortuo Nerone ſic cũctas Prouincias, omnemque Romam exultaſſe, vt Plebs induta Pileis manumiſſionum, tamquam ſæuo exempta Dominio triumpharet.* Et Plutarch. in Flam. *Et alij Pileati ſequebantur triumphum.*

Habeo apud me aliud Numiſma ſupra effigiatum à
B præcedenti non multum abſimile, ſed tempore ſatis recens, quod retuli ex Batauia; ab eiſdemque Incolis de eorum prætenſa Libertate vanè exultantibus, in quo Pileum eſt excuſſum adiecto Verbo LIBERTAS.

Eſt quoque non incurioſa altera quæſtio, quam excitat Lypſius de Amphiteatr. cap. 19. Fuerint ne Pileo vſi Romani? & quo tempore? *De Pileo apud Romanos.*

Caput opertum, & ſine tegmine haberi ſolitum non a Romanis ſolum olim, ſed & Veteribus Græcis, Germanis, & Gallis reperio. De Gręcis apud Homerum Non Cauſiæ, non Pilei vſquam mentio, ab eodemque ritu eos abſtinuiſſe refert eiuſdẽ Interpres. Quin Hora-
C tius in Vita Hipocratis anxius, cur Imago eius Pileata cernatur, idque alii ad Peregrinationes, alii ad alias cauſas, quas vide, retulere. At de Germanis cirros, eorum, nodoſque commemorat Tacitus de moribus Germa: tegmina, nuſquam. Imò de Sueuis clarè ſatis oſtẽdit, pugnaſſe eos capite aperto, crinibus religatis in altitudinem quamdam, & terrorem: Gallos comatos dicimus ea parte intectos, & pleraſque imò Europæ Gentes, demum apud Parthos, vt nouum, Pileum Martialis inuenit.

Fruſtra blanditiæ venitis ad me:
Ad Parthos procul ite Pileatos.

Videmus quoque nos hic Romæ in Traiani Columna Scalptos eſſe Dacos Pileatos. A

Sed de Romanis certius hoc nobis eſt: Primum Nummi omnes, vetereſque Statuæ (in quibus cultus, & habitus priſcus) ſine tegmine ſemper. Quibus concordant Scriptores, Suetonius etenim de Iulio Cæſare refert. *Ex omnibus honoribus illi decretis, non alium libentius, aut crebrius vſurpaſſe ait, quam ius Laureæ Coronæ perpetuò geſtandæ, idque ad Caluitium celandum.* Quæ certè aptior, & fidelior ad diſſimulandum Pileus fuiſſet.

Fuere tamen Tempora quædam, & homines, quibus Ius, & vſus caput tegendi fuit. Tempora, quinque *Sacra, Ludi, Saturnalia, Peregrinatio, Militia.* B

Nam Romanos dum ſacrificabant, capite fuiſſe velato, idque priſco quodam ritu. Vt eſt videre in Numiſmatibus, & Marmoribus antiquis, & ex auctoribus.

In Ludis item Pileatos fuiſſe Romanos ex Martiali.

In Pompeiano tectus ſpectabo theatro;
Nam Populo ventus vela negare ſolet.

Vopiſcus in Carino. vbi Iunium Meſſallam, eiuſq. effuſionem in Ludis acerbè taxat: *Donati ſunt ab Atrebaticis birri petiti, donati birri canuſini.*

Saturnalibus etiam, per quos liberrimæ Vitæ dies, Pileus admiſſus, ſignum nempè Libertatis. Martialis.

Permittis puto Pileata Roma. Idem. C
Dumque decent, noſtrum pilea ſumpta Iouem.

Sed & Peregrinatio quoque Petaſum ſumpſit contra pluuiam, æſtus, & ventos. Cicero in Epiſtolis deſcribens Tabellarios iturientes. *Petaſatos eos venire, & Comites expectare ad Portam.* Sueton. de Aug. *Solis hiberni, quidem patiens, domi quoque non niſi petaſatus ſub Dio ſpatiabantur.* Demum nec Militia Pileo exempta, *Vſque ad præſentem ætatem conſuetudo permiſit, vt omnes milites Pileis, quos Pannonicos vocant, ne Pellibus vterentur.* Veget.

Fuere quoque Homines, qui Pileo vtebantur: Liberti.

A ti noua Libertate donati erant Pileati, vt diximus ſup.

De Aegris hoc item licuit. Ouidius.

Arguat & macies animum, nec turpe putaris
Pileolum nitidis impoſuiſſe Comis.

Sed & Senibus etiam Pileum tribuerunt. Vt refert Nicephorus Gregoras eum morem cum Romano Imperio etiam Byzantium translatum lib. 10. in fin. *De capitis tegmine, moris apud ſuperiores Principes, vt ætate prouectiores Aulici Pileis vterentur, ſerico tectis, Iuniores autem prorſus nudis eſſent capitibus.*

Demum & Conuiuæ fuiſſe videntur Pileati. Horatius. *Vt cum Pileolo ſoleas Conuiua tribulis.*

B Sed hunc habitum conuiualem de Pileo, & ſoleis non habemus penes alios authores: Vnde magis credendum Pileornm vſum in Balneis fuiſſe; a quibus cum exirent, eoſdem aliquando retinuiſſe etiam in Menſa.

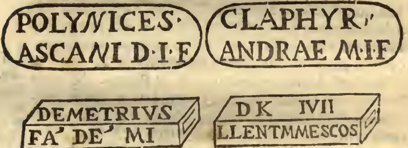
Supereſt demum tertia quæſtio de Pileo. Qui mos Romanus de honore verſus Digniorem in capite aperiendo, an id ſemper apertum? Quam ſoluit clarè Plutarchus in quæſt. *Romani, ſi cui obuiam facti ſunt, cui honor habendus, & ſi forte caput veſte iniecta tectum habeant, id reuelant.* Hinc capitis tectio, & aperitio Romæ; Laciniam quippe togæ in caput ſæpe reiciebant contra ventum, aut æſtum, eamque detrahebant in honorati *Qui Mos Romanorum in Deferēdo Honore?*

C alicuius occurſu. Plutarc. idem in Gracchis. *Laciniam togæ reiciens in caput.* Interdum capite incedebant palliolato, ſed ægroti, & delicati non abſque ſuſpicione luxus. Seneca de Mœcenate. *Hunc eſſe, qui in tribunali, in roſtris, in omni publico cœtu ſic apparuerit, vt Pallio velaretur caput.* Et Petronius de molliſſimo Trimalcione. *Pallio coccino abraſū incluſerat Caput.* Sueton. in Claud. cap. 11. *Ob valetudinem, gladiatorio munere nouo more Palliolatus præſedit.* Et Quintilian. *Palliolum ſicut faſcias, & focalia, ſola excuſare poteſt valetudo.*

Caput aperuiſſe Romanos in honore habendo ex Salustio.

Iuſtio. *Sullam in victoria Dictatorem, equo deſcendere;* A
Pompeio vni adſurgere de ſella, caput aperire ſolitum. Item Seneca *Si Conſulem videro, aut Prætorem, omnia, quibus honor ſolet haberi, faciam, equo deſiliam, caput aperiam*. Loquuntur quippe prædicti de Militia, aut Peregrinatione, ſeu quia de capite reiiciebant Laciniam togæ ad honorem Dignioris. Et hæc ſatis

De Teſſeris. Cap. XXI.

B

CVM ego duas Teſſeras habeam inter ſe cohærentes, quas amicitiæ, ſeu Hoſpitalitatis nominant; in parte Inferiori earumdem verba notantur, prout eſt videre hic in delineatione. C

Fuit antiqui moris, Teſſerã Hoſpitalẽ dari Hoſpitibus dimidiatam, in qua communi conſenſu Symbolũ quoddam ſculpebant, quæ quidem teſtimonium erat contractæ amicitiæ; Et hanc quicumque attuliſſet ad Hoſpitẽ, continuo agnoſci poſſet, & Hoſpitio accipi, tamquam Amicus, & verus Hoſpes. Hoc autem Ius neceſſitudinis ad poſteros tranſibat quaſi Iure quodam Hæreditario, vt ſignificauit Homer. lib. 6. Iliad. loquens de Diomede, & Glauco; propterea Teſſeram Hoſpitalem diligentèr aſſeruabant. Plaut. in Poen. Act. 5. Scœn. 2.

A. Ego

A *A. Ego ſum ipſus, quē tu quæris.* P. *Hem quod ego audio?*
A. Antidamæ gnatum me eſſe. P. *Si ita eſt, teſſeram*
Conferre ſi vis Hoſpitalem, eccam attuli.

Teſſeram Hoſpitalem confregiſſe dicebant, qui Ius Hoſpitii violabat. Hoc eſt, vt ait Eraſm. qui ſibi reditum in domum aliquam præcluſerat. Plaut. in Ciſtell. *Hic apud nos Akeſimarche confregiſti Teſſeram.* Infames vero habebantur teſte Tullio orat. vlt. in Verrē, qui huiuſmodi amicitiam violabant, niſi prius illi renunciaſſent, ſicut T. Liuius lib. 5. Belli Punic. ſecund. ait, B*adium Ciuem Campaniæ renunciaſſe huiuſmodi Amicitiæ contractæ cum Q. Criſpino Romano, priuſquam pugnaret*
B *contra eum.* Hæc autem fuit Conſuetudo Græcorum, & Romanorum, dē qua Scriptores Græci, & Latini meminerunt.

De huiuſmodi Teſſeris cum eſſet mihi ſermo cum eruditiſſimo D. P. Ioſepho Meronio attulit ille locum ſingularem, quem hic appoſui.

Ioannes Alba Cartuſianus in ſuis ſelectis ſacræ ſcripturæ Centuria 73. inquit, quod ad eam Teſſerarum conſuetudinem reſpexiſſe videtur Chriſtus R.N. & forſan ea tranſierat ad Iudæos, præcipiens diſcipulis Lucæ 9. & Matthæi 10. Ne in prædicatione Euangelii deferant virgam, ſiue Teſſeram eiuſmodi. Ac ſi dicat. Nō
C ob amicitiam Iure humano contractam. Volo vos percipere victui neceſſaria, nolo, vt exigatis hoſpitium, vel victum propter Teſſeram, cui hæc ex conſuetudine, & Iure quodam debentur. Non ergo feratis virgam, ſiue Teſſeram in via prædicationis; ſed hoſpitium, & victus dentur vobis propter Me, & Euangelium, propter laborem, & operam; Dignus eſt enim operarius mercede ſua: ſi enim ſeminetis hominibus ſpiritualia, quid mirum, ſi eorū carnalia, ideſt temporalia metatis? Nec repugnat, quod idem Saluator N. apud Marcum cap. 6. præcipiat diſcipulis, Ne quid tollant in Via niſi Virgam non Peram, non Panem, &c. Quoniam in hoc alio loco

pro

pro Virga non teſſera, ſed intelligitur baculus, quo pe- A
dites niti ſolent. ex prædicto Alba Cartuſiano in dicta Centuria ſua 73.

De Ritu Nuptiarum. Cap. XXII.

Stipulatio FVIT mos priſcis temporibus, vt qui vxorem ducturus eſſet, eam in matrimonium datum iri ſtipularetur, qui contractus ſtipulationum, ſponſionumque dicebatur ſponſalia, vt ex Seruio Sulpitio, Neratio, & aliis B
refert Gellius lib. 4. Noct. attic. cap. 4. quod & Vlpianus in l. 2. & 3. D. de Sponſal. l. Sponſio D. de Verborum ſignif. & ex Plauto in Aulularia. Megadorum ab Euclione filiam ſtipulantem facit. *M. Quid nunc etiam mihi deſpondes filiam E. illis legibus, cum illa dote, quam tibi dixi. M. Sponden. ergo. E. Spondeo.* In Trinummo quoque Lyſiteles, à Charmide, ità ſtipulatur, *Sponden ergo tuam gnatam vxorem mihi? Ch. Spondeo, & mille auri* P*hilippum dotis*.

Conſenſus Ad conſtituenda ſponſalia nudus conſenſus ſufficiebat; cumque & abſenti per Nuntium, ſeu per Epiſtolã deſponderetur l. ſufficit l. in Sponſalibus D. de Spon- C
ſal. In tabulas tamen Sponſalitiæ conuentiones referebantur. Tertul. lib. de Virg. Veland. *Hæ ſunt tabellæ priores naturalium Sponſaliorum, & nuptiarum*. Quæ tabulæ ſignatoriis eorum, qui interfuerant, annulis obſignabantur; Vnde Iuuenalis de nuptiis contrahendis ait: *Veniet cum ſignatoribus auſpex.* Apuleius Apolog. 11. H*abes cur tabulæ nuptiales inter me, &* P*udentillam non in oppido ſint, ſed in Villa Vrbana conſignatæ*.

Arrhæ, ſeu Annulus. Arrhæ à Sponſo Sponſæ dabantur, vt in l. ſi quis officium. D. de Ritu nupt. cum ſimilibus. Quia & Annulus Sponſæ pignoris loco mittebatur, quem Pronubum

Tertull.

A Tertull. lib. de Cultu fœmin. vocat. *Aurum nulla præter vno digito, quẽ Sponſus oppignoraſſet pronubo Annulo.* Dabatur Annulus ex Iſidor. lib. 2. de Diuin. offic. cap. 15. vel propter mutuæ dilectionis ſignum; vel vt eodem pignore eorum corda nuda iungantur: ferreum verò Annulum, eumque ſine gẽma ſponſæ mitti ſua ætate refert Plinius lib. 33. cap. 1. & de his vide, quæ latè diximus in Capitulo De Annulo.

Cæterum qua ætate ſponſalia contrahi olim poterāt ex Modeſtino l. in Sponſalibus D. de Ritu nupt. quamuis ætas contrahentium definita non ſit; tamen Sponſalia effici poſſunt, ſi modo id fieri ab vtraque perſona in- *Aetas*
B telligitur, ideſt ſi non ſint minores, quam ſeptem annorum.

Poſt contrahẽtium pubertatem ſæpè iuſtæ, ac neceſſariæ cauſæ non ſolum annum, vel biennium, ſed etiam triennium, & quatriennium, & vlterius trahunt Sponſalia; nempè eorumdem valetudo, vel mortes Parentum aut capitalia crimina, aut longiores peregrinationes, quæ ex neceſſitate fiunt.

Sponſalibus factis conſequens erat nuptiis diem dici, nec temerè, aut quolibet die nubebant, ſed in ea re non leuem menſium, ac dierum delectum habebant, nouarum certè calendarum poſteros omnes dies à nuptiis *dies indictio*
C habitos alienos. Sex. Pomp. lib. 12. ſcribit. Menſis item Maius ex Plutarcho nuptijs infauſtus habebatur, vt ex Ouid. 5. Faſt.

Nec vidua tædis eadem, nec virginis apta
Tempora, quæ nupſit, nec diuturna fuit,
Hac quoque de cauſa, ſi te prouerbia tangunt
Menſe malas Maio nubere vulgus ait.

Dies etiam alios, qui contrahendis nuptiis vitabantur, refert Macrobius lib. 1. cap. 15. & Ouidius 2. faſtorum, Indicat Cicero lib 11. Epiſt. ad Q. fratrem Epiſt. 11. Pomp. nuptias pridie Idus febr. celebratas infauſto; & ominoſo die. Sed & Saliorum diebus feſtis abſtinendũ

à nu-

à nuptiis idem Ouidius ſuadet 3. faſt. A

Nubere ſi qua valet, quamuis properabitis ambo
Differ, habent parua commoda magna mora.

Contra coniugio aptiſſimum eſſe id tempus, quod Idus Iunias ſequitur. Ouidius lib. 6. faſt.

Hanc ego cum vellem genero dare tempora tędis
Apta requirebam, quaque cauenda forent:
Tunc mihi poſt longas monſtratur Iunius idus
Vtilis, & nuptis vtilis eſſe viris.

Tribus generibus vxores quæſitæ.

In cōtrahendis matrimoniis tribus generibus Vxores quæſitas Vſu, Farre, Coemptione: Arnob. lib. 4. aduerſus Gentes. *Vxores Dii habent, atque in coniugalia fædera veniunt conditionibus antè quæſitis, vſu, farre, & coemptione genialis lectuli ſacramenta conducunt.* Atque in propoſito de farris vſu inquit Plinius lib. 18. cap. 3. *Quin & in ſacris nihil religioſius confarrationis vinculo erat, nonęque nuptæ farrum præferebant*, & Apuleius lib. 10. de Aſino. *matrimonium confarreare* dixit. B

De Ritu Coemptionis, Boetius lib. 11. Comment. ad Topica Ciceronis ſic ait; *Coemptio certis ſolemnitatibus peragebatur: & ſeſe in coemendo inuicem interrogabant: Vir ità, an ſibi mulier materfam. eſſe vellet? illa reſpondebat velle; item mulier interrogabat. An vir ſibi Paterfam. eſſe vellet? ille reſpondebat velle: Itaque mulier in viri cōueniebat manum, & vocabantur hæ nuptiæ per coemptionem, & erat mulier Materfam. Viro loco filiæ.* Cui interpretationi accedit Iſidorus lib. 5. Etymolog. Gellius lib. 18 cap. 6. vnde non mirum. *Nuptias* à Modeſtino *Diuini, & humani Iuris coniunctionem.* definiri, l. 1. D. de Ritu nupt. & à Gordiano in l. aduerſus, C. de crim. expil. hæred. *Vxorem rei Diuinæ, & humanæ ſociam appellari.* C

Cæterum de Vxorum vſu quærendarum, videtur formam indicaſſe Cicero, dum Flacci partes tuetur.

Vſu partas, ac quæſitas Vxores eas fuiſſe, quæ matrimonii cauſa in domum abſque coemptionis ſolemnibus deductæ,

A deducta, toto vertente anno cum viro adfuiſſent; quæ poſt id temporis ex 12. tab. in manu, mancipioque viri fuerint, quaſi vſu, ideſt poſſeſſione viro mancipatæ: vſū enim pro poſſeſſione veteres dicebant, atque legitimum fuiſſe modum adipiſcendorum dominorum, & præter Iuris ciuilis auctores, teſtis eſt Horatius.

Si proprium eſt; quod quis libra mercatur, & are,
Quadam ſi credis conſultis mancipat vſus.

& ſicuti res mobiles anno poſſeſſę poſſeſſoris fiebant; ità mulierem, quæ cum Viro vna matrimonii cauſa anno integro morata eſſet, ei vxorem cum re, & effectu partam, conciliatamque fuiſſe ſuſpicari poſſumus, dummo-
B dò talis annui vſus trinoctio perfecto à viro Vxor non abnoctauerit, quia tunc ex lege 12. tab. interrumpebatur vſus. referunt Macrobius, & Aul. Gellius: Ex earum verò mulierum, quæ vel in matrimonio, vel in concubinatu promiſcuè haberi poterant, ex deſtinatione animi eorum, qui eas habebant, pendebat.

Nuptiæ antiquitus nonniſi captatis prius Auguriis fiebant; Sic Tacitus de nuptiis Meſſalimæ lib. 11. & de Neronis cū Pythagora coniugio lib. 15. agens vtrobiq. auſpicum adhibitorū, meminit Cicero pro Cluentio *Nubit Genero Socrus nullis auſpicibus, nullis auctoribus, funeſtis omnibus*. Lucanus lib. 11. Bello Pharſali. *De Auguriis*

C *Pignora nulla domus, nulli coiere propinqui,*
Iunguntur taciti, contentique auſpice Bruto.

Symmachus, lib. 11. Epiſt. *Sororem Pompeiam olim viro maturam te auſpice in manus optat accipere*. Seneca in Troade act. 4. Scen. 1.

Quicumq. hymen funeſtus, illatabilis,
Lamenta, cædes, ſanguinem, gemitus habet;
Eſt auſpice Helena dignus.

& latè ad Roſinum Paralipomena lib. 5. cap. 37.

His expoſitis ad nouæ nuptæ veſtitum, ornatūq. trāſeamus: Ac vt à vertice incipiā, ſ. nis crinibus ornari ſolitum ſcribunt, ſicuti Veſtales Virgines ornabantur ex *De ornatu ſponſa*

Sexto Pompeio. Cœlibari præterea haſta, quæ in corpore Gladiatorio ſtetiſſet, nubentis caput eodem auctore comebatur; vel quia Matronæ in Iunonis Caritis tutela eſſent; vel vt fortes viros ominarentur, & alia huiuſmodi, refert Plutarchus in Romulo, & de tali more Ouid. 2. faſtorum. A

Hæc tibi, quæ cupida matura videbere matri,
Comat virgineas haſta recurua comas.

Arnobius lib. II. aduerſ. Gentes inquit. *Cum in matrimonio conuenitis, toga ſternitis lectulos, & maritorum genios aduocatis, nubentium crinem celibari haſta mulcetis.* Corona deinde redimiri nouæ nuptæ conſueuerāt. Tertull. de Corona militum. *Coronant & nuptiæ Spōſos.* Catull. de nuptiis Iulii, & Manlii. B

Cinge tempora floribus
Suaue olentis amaraci.

& Lucanus de nubente. *Turritaque premens frontem matrona Corona.* Texta Tunica nouæ nuptæ induebantur Plin. lib. 18. cap. 48. ait. *Quod quidem ex felici textricis coniugio in vſum veniſſe non dubito, cuius memoriā boni ominis causā nuptialibus ritibus nouas nuptas vſurpaſſe conſtat.* Cingulo inſuper nupta cingebatur, quod vir in lecto ſoluebat, factum id ex lana ouis. Sex. Pomp. Scribit. quaſi vt vir ſuus ſecum vinctus, cinctuſq. eſſet. Circulum id Herculano nodo iunctū, vir ominis gratia ſoluebat, vt ſic ipſe felix in ſuſcipiendis liberis eſſet, ſicut Hercules fuit, qui 70. liberos reliquit. Indè Catull. in nuptiis Iulii, & Manlii. C

Te ſuis tremulus parens
Inuocat; tibi Virgines
Zonula ſoluunt ſinus.

& idem ad Ianuam ait, *Quod Zonam poſſet ſoluere Virginem*, & Ouid. in Epiſt. Phyllidis ad Demophoontem.

Cui mea Virginitas auibus libata ſiniſtris,
Caſtaq. fallaci Zona reuincta ma[...].

Ab hac verò Cingulorum replicatione Iunoni, quæ

A coniugalibus fæderibus pręeſſe credebatur, Cinxiæ cognomen inditum fuit, vt ex Sext. Pomp. & Arnobius 2. aduerſus Gentes ait, *Cingulorum Cinxia replicationi*, vnde ètiam Virg. 4. Aeneid. *Iunoni antè omnes, cui vincla iugalia curæ*, & Statius in Siluis. *Dat Iuno verenda Vincula, & inſigni geminat concordia tæda*. Iunoni quoque nubentes ſacra facientes fel. cum reliquis victimarũ extis non porrigebant, ſed demptum, & diuulſum abiiciebant; myſticè ſignificantes omnem bilem, & amaritudinem à nuptiis abeſſe oportere, ex Plutarcho refert Brixonius de Ritu nupt. Plutarchus quoque, & Macrob. 1. Satur. cap. 12. volunt Iunium menſem propitium contrahendis nuptiis, vt diximus hunc à Iunone denominari, quod etiam refert Beda lib. de ratione temporum, Cenſorinus in lib. de die natali cap. 18.

B

Iugum contrahentibus matrimonium imponi conſueuerat Seruius, & Iſidorus commemorant, vt etiam Plautus ex Curcullione. *Iam ne ea fert Iugum?* quemadmodum etiam Horatius. *nondum ſubacta ferre iugum valet ceruice*.

Velo obnubi ſolita noua nupta, cum ad virum deduceretur Tertull. de Virgin. veland. ait. *At qui etiam velatæ ad virum deducuntur:* vndè nuptiarum nomen ductum eſſe, omnium Gramaticorum fert opinio: nubere enim, & obnubere Priſcis velare, & operire ſignificabat, vt Sext. Pomp. Nonius Marcellus, & alii notant. Quo in ſignificatu Arnob. lib. 3. aduerſus Gentes, hoc verbo vſus eſt, inquiens Quod aqua nubat terram, appellatus cognominatuſque eſt. Neptunus. Velum autem id, quo Nuptæ caput operiebatur, flammeum vocabatur. Martial. 11. Epigram.

C

Flammea texantur Sponſæ: iam Virgo parata eſt,
Tondebit pueros iam noua nupta tuos.

et idem lib. 12. *Præluxere faces, velarunt flammea vultus*. S. Ambroſ. in lib. de Viduis. *Suaſimus, vt veſtem mutares, non vt flammeum ſumeres; vt à Sepulchro recederes;*

deres; non vt thalamum præparares. A

De ritu traductione ſponſæ

Expoſuimus, quo cultu, & ornatu noua nupta ad virũ procederet; videbimus nunc de Pompæ apparatu, ac Ritu traductionis. In Viri igitur domum, tamquam in coiugis manſionem, ad domicilium nuptæ traducebantur. Plautus in Aulularia. *E. Quod ſempiternum tibi ſalutare ſit procreandis liberis. M. Ita Dij faxint.* Volo te domum vxorem ducere, & in Trinummo. *Numquid cauſa eſt, quin vxorem cras domum ducas?* Item vnam poſt matrimonium Viri, & Vxoris domum dici. Plutarchus lib. 4. Sympoſiacon. cap. 3. & eſt text. in l. 1. §. ſi vir. D. ad ſenat.ſylleian. Enimuerò deductio hæc antiquitus nonniſi noctu fiebat Sext. Pomp. lib. 14 & Val. Max. lib. 1. cap. 5. ibi. *more priſco noctu connubia nuptialia petit.* & Tacitus lib. 11 à Nerone cum Pythagora confectas nuptias referens ait. *& interdiu in viro nubente ſpectata, quæ etiam in fæmina nox operit,* & Catullus in Epitalamio. B

Veſper adeſt, iuuenes conſurgite, veſper olympo:
Surgere iam tempus, iam pingues linquere menſas,
Iam veniet virgo, iam dicetur hymenæus.

Pueri verò tres Patrimi nubentem deducebant ex Sext. Pomp. in verbo. Patrimi, quorum vnus facem præferebat, reliqui duo nubentem tenebant.

Fax porrò, quæ præferebatur ex ſpina alba fiebat, vt idem Pomp. ſcribit, ideoque Catullus de Nuptiis Iuliæ, & Manlii. C

Pelle humum pedibus, manu
Spineam quate tædam.

Hinc Plinius, *Spineam nuptiarum facibus auſpicatiſſimã.* ait: Non deſunt, qui velint nuptiales faces ex Pinu confici ſolitas, vt apud Catullum, *Pineam quatè tedam,* & Ouidius lib. 2. faſtor. Suadet à coniugio per aliquot dies abſtinendum.

Dum tamen hæc fient, viduæ ceſſate puellæ;
Expectet puros pinea tæda dies.

& D.

A & D. Ambroſius de huiuſmodi facibus in lib. de Viduis ait. *Vel cum accẽſis funalibus mox ducitur, non ne Pompę funebris exequias magis putat, quam thalamum pręparari.* Prætereà in altum tolli nubentes priſcis temporibus conſueuiſſe, vt ex Optato Meleuitano lib. 6. contra Donatiſtas; tradit etiam Briſſonius de Ritu nupt. ex Apuleio Polluce, Syneſio,& Suida, Ac etiam apud Pœnos, Grecos, & Aegyptios vſu receptum fuiſſe, vt nubentes ſellæ inſidentes, curruque ſublimes vectæ à Patris domo in mariti domicilium transferretur, quamuis apud Romanos ſolum à Pueris manu ductam nubentẽ, ex Sext. Pomp. vidimus.

B Comitabatur prætereà nubentes Colus compta cum ſuſo, & ſtamine ex *Plutarcho*, & ex *Plinio* lib. 8. cap. 48.

Vtenſilia item mulieris, & quæ in vſu, & miniſterio eius erant per puerum impuberem in vaſe operto geſtari conſueuerant: Puer Camillus; Vas ipſum cumerum proprio nomine vocabatur: Varro lib. 6. de ling. latin. Cumerum vocabant antiqui Vas quoddam, quod opertum in nuptiis ferebant, in quo erant nubentis vtenſilia; Quo verò ad Camilli vocem, ſicuti & Flaminium, Puerum dictum ingenuum Patrimum, & matrimum, qui flamini Diali ad Sacrificia miniſtrabat. Ita ex Sexto Pŏpeio, ac etiam ex Macrob. lib. 3 cap. 9.

C Quin etiam Aſſes tres ad maritum nubentes deferebant, vt apud Nonium Marcellum, Varro ſcribit, vbi de illorum ſignificatu.

Fores ædium mariti floribus,& frondibus ornari conſuerunt, vnde Catullus de nuptiis Pelei.

Veſtibulum vt molli velatum fronde vireret.

Claudianus de raptu Proſerpinæ, lib. 2. ea excepta in thalamos Plutonis ait: *Pars aulaa tenent alij, pratexere ramis limina:* Lauro quippe Poſtes ornare, tàm in publicis, quam priuatis gaudijs moris erat. Tertullian. in Apolog. cap. 35. *Cur die læto non laureis poſtes obumbramus?* Plinius lib. 15. cap. vltimo; *Laurus triumphis*

propriè

propriè dicatur, vel gratiſsima domibus, ianitrix Cæſarum, Pontificumque ſola, & domos ornat, & ante limina excubat. Ex hoc more Iuuenalis de muliere ſtatim poſt nuptias diuertente. A

Ornatas paulò ante fores, pendentia liquit
Vela domus, & adhuc virides in limine ramos.

Præ foribus ædium mariti interrogatæ nubentes, quænam eſſent? Caias ſe eſſe reſpondebant ex Plutarcho: fertur enim Caiam Cęciliam Tarquinij Priſci Regis vxorem optimam Lanificam fuiſſe; ideòque nouæ nuptæ ante ianuam mariti ſic interrogatæ reſpõdebant. Quintil. lib 1. cap. 7. Nam, & Caius, C littera notatur, quæ inuerſa mulierem declarat; quia tam Caias vocitatas B
eſſe, quam Caios ex nuptialibus ſacris apparet. Poſtes ianuæ lana tangi à nubentibus, adipeque vngi conſueuerant; Seruius in 4. Aeneid. ait; *moris fuit, vt nubentes puellæ, ſimul ac veniſſent ad limen mariti, poſtes antequam ingrederentur, ornarent laneis vittis, & oleo vngerent, & ideo vxores dictæ Vnxores*, & refert etiam Iſidor. lib. 9. cap. vltimo.

Sponſa ingrediendo limen domus mariti pedem attollebat; illud enim tangere ominoſum erat, & ideo ſaltu illud tranſgrediebatur: hinc Catullus in Epithalamio.

Transfer omine cum bono C
Limen aureolos pedes,
Raſilemque ſubi forem.

Et hoc in nouis nuptis Religioni habebatur, Plautus. *Senſim ſuper attolle limen pedes noua nupta*. Cauſas ex Serui', & Plutarchi problematis require. Muretus in commentario ad Catullum de nuptijs Iuliæ, & Manlij.

Ingredienti nuptæ Claues dabantur, ex Sexto Pompeio in verbo Clauis, vt ſignificaretur ei rerum omnium domeſticarum, quæ clauibus concludi ſolent, cura, & adminiſtratio demandata.

Ac etiam in pelle lanea noua nupta ſtatuebatur, ex Sexto

A Sexto Pompeio, quo teſtaretur, ſe lanificij officium viro præſtituram.

Sed etiam aqua, & ignis nuptiarum ſolemnibus adhiberi conſueuerat; vnde Scæuola in l. penult. D. de donat. inter virum, & vxorem: *Die nuptiarum priuſquam ad virum tranſiret, & priuſquam aqua, & igni acciperetur*: quem morem refert quoq; Seru. in 4. Aeneid. vnde poſtea faces prælucebant, & aqua per puerum de fonte petita, qua nubentibus pedes lauari ſolebant. & ex Varrone lib. 4. de ling. latin. ignis, & aqua adhibebantur; vt hæc nupta cum viro communicaret, cum ea ſint cauſa naſcendi, & Halicarnaſſeus lib. 11. huius

B inſtituti originem à Romulo deducit, de quo etiam Val. Flaccus lib. 8. Argonat. ait: *Pariterque precati, Incipiunt; ignem Pollux, vndamque iugalem Pratulit.*

In cœna nuptiali, oppiparè, & lautè acceptos conuiuas fuiſſe, Plautus in Curculio, ait: *Tu miles apud me coenabis: hodie fient nuptiæ*. Legibus ſumptuarijs, quibus efferueſcens Romanorum luxuriæ æſtus coercebatur nuptijs aliquid indulſiſſe, lex ſiquidem Iulia, C. Auguſto imperante pro feſtis diebus ducentos æris impendi permiſit, Calendis, Idibus, nonis trecentos: nuptijs autem, Repotiiſ. H. S. millies eſſe conceſſit, quemadmodum Gellius lib. 2. cap. 24. refert.

C Maxima populi frequentia, & celeberrimo officio nuptæ deducebantur. ex Suetonio in Caligul. cap. 25. de Liuia Oreſtilla Piſoni nubente; & Quintilianus, declam. 306. *Aſpice illam virginem, quam pater tradidit euntem die celebri comitante populo.*

Tibiam quoq; nuptialibus feſtiuitatibus interueniſſe: Terentius Adelph. *Verum hoc mihi mora eſt Tibicina, & Hymenæum, Turbam, Lampadas, Tibicinas*, & Claudianus in Epitalamio.

Ducant peruigiles carmina tibiæ.

Præterea Talaſſionem in nuptijs Romanorum; non ſecus, atque Hymenæum inclamare conſueuiſſe ſciendum

ſciendum eſt; Martial. epigramm. 36. lib. 1. A

Quid ſi me iubeas Talaſſionem
Verbis dicere, non Talaſſionis?

Euſebius in chronico, ait Sabinæ raptæ, & vna Virginum pulcherrima cunctorum acclamatione rapientium Talaſſio Duci Romuli decernitur: vnde in nuptiarum ſolemnitatibus Talaſſio vulgo acclamitant; quia ſcilicet talis nupta ſit, quæ Talaſsium habere mereatur, quod etiam Seruio placet in lib. 1. Aeneid.

Nuces à nouis maritis iaci, & pueris ſpargi conſueuiſſe, Virgil. Eglog. 8.

Sparge marite nuces: iam deſerit Heſperus Oetam:
Quod ideo feciſse Varro tradit, quoniam à rapientibus B pueris fieret ſtrepitus, ne puellæ vox virginitatem deponentis poſset audiri; Alijs placuit id factum, vt ſe puerilibus omnibus ludis renunciare, & iuuenilia cuncta relinquere eo indicio teſtarentur: Perſius; *Et nucibus facimus quæcumque relictis, Cum ſapimus patruos.*

Nubentes præterea prætextis depoſitis à multitudine puerorum, qui ad eam celebritatem conueniebant, obſcæna omni licentia occinebantur, qui verſus Feſcenini dicti ſunt, ſiue quod ab Vrbe Feſcennia eſsent allati, ſiue quod Faſcinum arcere putabantur, Seruius in 7. Aeneid. & Catull. in Epithal. Iul. & Manl.

Heu, heu diu taceat procax Feſcennina loquutio. C
Et D. Hieronym. in epiſt. ad Gerontiam. *Reſponde mihi cariſſima in Chriſto filia inter iſta nuptura es? & Feſcennio carmine terribilis tibi rauco ſonitu buccina concrepabit, vt quas habeas pronubas, habeas forte lugētes.* erant autem feſcennini verſus ioculares, incompoſiti rudes, qui alternis iaciebantur: Horat. lib. II. epiſt.

Feſcennina per hunc inuecta licentia morem,
Verſibus alternis opprobria ruſtica fudit.

& Liuius lib. 7. *Non ſicut ante Feſcennino verſui ſimilem incompoſitum, temerè, ac rudem alternis iaciebant.*

Interea vero Lectulus nuptialis componebatur, qui propriè

A propriè Genialis dicebatur, à generandis liberis ex Seruio 6. Aeneid. & Cicero pro Cluentio, *lectum illum genialem, quem biennio ante filiæ ſuæ nubenti ſtrauerat.*

Toga verò ſterni lectos, & maritorum Genios aduocari conſueuiſſe, refert Arnobius lib.3. aduerſus Gẽtes.

Super Priapi faſcinum ſedere noua nupta iubebatur, ex D. Aug. de Ciuit. Dei, & aliis, quos latè retulimus ſup. cap.13 De Priapi, ſeu Mutini Idolo. Deindè in lecto Pronubas collocaſſe Nuptam ſciendum eſt. Donatus in Eunuchum Terentii ad ea verba. *Deinde eam in lecto collocarunt.* Lampridius de Heliogabalo. *nupſit, & coÿt, vt & Pronubam haberet*, & Claudian. de Raptu.

B *Ducitur in thalamum Virgo: ſtat Pronuba iuxta.*

Ad huiuſmodi autem officium ſpectatæ pudicitię mulieres, quæ vni tantum viro nupſiſſent, adhibebantur, vt matrimonii perpetuitatem auſpicarentur ex Sext. Pompeio, & Tertull. in lib. exhortatio. ad Caſtitatem. *Monogamia apud Ethnicos in ſumme honore eſt, vt & virginibus legitimè nubentibus Vniuira Pronuba adhibeatur:* & hæc ſatis de Nuptiis, quibus conſequens eſt dicere de Iure Connubiorum.

C De Iure Connubiali inter Romanos Ciues. Cap. XXIII.

COGNITO in præcedenti capitulo ſolẽni Nuptiarum ritu; conſequens huic eſt de iuſtis, iniuſtiſq. Matrimoniis inter Ciues Romanos addere vt iuris Ciuilis, & antiquitatis Romanæ ſtudioſis ſatisfaciam. Igitur, vt ab Aetate ordiamur, eam in matrimoniis contrahendis definiuit Iuſtinianus. Inſtitut. de Nuptiis in princ. *Aetas* Maſculos quidem puberes, fœminas autem viripotentes, ac etiam refert Dio lib. 4. A duodecimo quidem

anno pubertatẽ fœminas auſpicari prudentibus placuit; A
idq. ea ratione factum Plutarchus in Numa interpretatur, vt celerius coniugum mores tenella adhuc ætate imbiberent, & ad obſequium virorum facilius flecti, fingique poſſent. Macrob. verò lib. 7. Saturn. voluit pubertatem fœminis legibus definitam, quod generationi eſſent ab eo tẽpore aptæ, nempe duodecimus, & quartodecimus in maſculis: quoniam, vt inquit Euripides apud Stobæum. *Muliebre corpus citius in ſenium cadit:* Vndeque teſtamenta fœminis citius, quam maſculis facere licet. l. a qua ętate D. de teſtamentis. Cæterum ſi fœmina minor duodecim annis domum pro vxore deducta eſſet, non ante iuſta, & legitima vxor fiebat, quam B
apud virum duodecimũ annum impleuiſſet. l. minorem, D. de Ritu Nupt. Interim vero, dum pubertas coniugis expectabatur; ſi quidẽ ſponſalia interceſſiſſent, ſponſæ tamen loco ea habebatur l. cum hoc ſtatus S. ſi quis ſponſam D. de Donat. inter virum, & vxorem. Nuptiis autem ceſſantibus; nec in concubinatu minor annis duodecim puella haberi iure licito poterat L. 1. in princ. D. de Concubinis.

Nuptias verò, quas Vir ſexagenarius cum vxore quinquagenaria contrahebat, fuiſſe improbatas, eſt textus in l. penult. C. de Nuptiis: vnde ſcitè Lactantius lib. 1. de falſa Religio. cap. 16. ait. *Vtrum ſexagenarius factus* C
eſt, & illi ex Papia fibulam impoſuit. inquit enim Euripides apud Stobæum tit. 71.

Res ſenibus importuna matrimonium,
Et triſte natos tollere ætate in mala.
Seni marito quippe matrona imperat.

Hoc in legibus condendis agebat Auguſtus, vt exhauſtā bellis Ciuilibus Ciuitatem ſobole repleret l. ſi ſterilis. D. de action. empti. l. ſi maior Cod. de legit. hæred. Ariſtoteles certè in Politicis finem gignendi, vt plurimum viris ſeptuageſimum annum adferre, mulieribus verò quinquageſimum ſcribit, & Plinius lib. 7. cap. 14. abſolutè

A tè definit mulierem poſt quinquageſimum annum non parere, maioremque partem quadrageſimo profluuium genitale ſiſtere; At planè, quibus cruor menſtruis interuallis fluere deſtitit, eas iam concipere non poſſe, confirmat D. Auguſtinus lib.3.contra Iulian.Pelag. Et ideo alienam à nuptiis contrahendis ſuperius memoratam ætatem, veluti liberorum ſuſcipiendorum ſpe deſtitutam præmiis afficiendam non exiſtimarunt. Nihilominus Claudius Cæſar cum comperiiſſet etiam ſexaginta annos natis, aut eo amplius generandi vires ineſſe, derogauit in eo capite prædictæ legi; ſic enim Suetonius in eius vita cap. 23. ait. *Capiti Papiæ Popeæ legis a Tiberio Cæ-*
B *ſare quaſi ſexagenarij generare non poſſent, edicto abrogauit.* Quam vero importunum ſit ſenibus matrimonium ſic docet Euripides vbi ſupra.

Audite iuuenes: omnibus dictum volo,
Differre thalamos ad ſenectæ terminum
Nolite: prolem ſerite dum tempus ſinit.
Res eſt moleſta fœminæ coniunx ſenex.
Properate: iuuat hoc educendis liberis,
Pulchrumque iuueni natus alludens Patri.

& Theognis apud eundem Stobæum.

Tempeſtiua Seni primæuo flore puella
Non eſt; nec clauo, ceu ratis, apta regi:
C *Anchora non illam teneat: ſed fune ſoluto*
Nocte illam ſtatio non tua ſuſcipiet.

In vxore petenda, quam ſit perpendenda conditio bona, & aliæ qualitates, audiamus prudentes: Euripides enim apud Stobæum titulo 70. *De Cōditione Statu.*

Moneo nunc omnes ſemel,
Vt ex honeſto genere progeniem ferant:
Non illa quippe ſemper infelix erit.

vbi etiam Theognis.

Nobilitas Aſinis, & Equis ſimul, Arietibuſq.
Dat pretium: nec de ſemine degeneri.
Admiſſura placet. Sed praua è ſanguine prauo

Si dos ſit, præſto eſt optima conditio. A

Et Heſiodus ibidem.

Quære toro intactam, pulchris quam moribus ornes,
Neu ſit læta tua vicinia labe, caueto.

Et Euripides prædictus.

Sublimiori genere, qui natas petunt,
Opibuſue opimas coniuges, optant malè.
Vbi namq. potior res domi eſt vxoria,
Vir mancipatus iura non retinet ſui
Dotalis iſte Cenſus infœlix viro eſt,
Qui difficilius efficit diuortium.

Hinc apud Romanos inter liberas, & ſeruiles perſonas, Nuptias olim non conſtitiſſe certum eſt l. Proculus. D. de Iur. dot. l. 3. C. de Incœſt. nupt. quam ob rem ſi ancilla libero nupſiſſet, dotiſque nomine pecuniam numeraſſet, nec matrimonium erat, nec viri ea pecunia fiebat, quam tempore iure ſtatuto penes ſe vſu cœpiſſet: planè ſi apud virum ad libertatem perueniſſet, conualeſcebat matrimonium, eodemque ſoluto, dotalis pecuniæ repetitio competebat d. l. proculus. B

Præterea iuſta matrimonia non inter Liberas quaſcumque perſonas, ſed inter ſolos ciues Romanos, contrahebantur. Inſtit. de Nuptiis in princ. Nam cum Latinis, Peregriniſque connubium, niſi eis conceſſum eſset, non erat. Senec. lib. 4. de Benefic. ait. *Promiſi tibi filiam in matrimonium: poſtea peregrinus apparuiſti; non eſt mihi cum extraneo cõnubium:* Macrob. 1. Satur. cap. 6. *Libertinis verò nullo iure vti prætextis licebat: ac multo minus Peregrinis, quibus nulla eſſet, cum Romanis neceſſitudo.* Hinc maximam apud Populum inuidia ſibi conflauit Antonius, quod contra leges patrias nupſiſſet Cleopatræ, refert Plutarch. Nec non quod Titus Berenicen Aegyptiacam vxoris loco haberet, vt proinde repudiare eam ſit coactus, narrat Xiphylinus; quod eo proceſſit, vt ex Peregrino, & Ciue Romana natus Peregrinus naſceretur. Vulpian. in fragment. tituli. V. At C

eiuſmodi

A eiuſmodi Peregrinitatis obſeruationem tandem exoleuiſſe Prudentius lib. 2. contra Symmachum ait.

Nunc per genialia fulcra
Externi ad ius connubij: nam ſanguine miſto
Texitur alternis ex gentibus vna propago.

At à Prouincialibus, cuiuſcumque ordinis, aut loci eſſent, cum Barbaris coniugia contrahi Valentinianus, & Valens prohibuerunt l. vnica de Nuptiis gentilium in Cod. Theod. etenim Patribus cum plebe cōnubium ne eſſet 12. tab. ſancitum eſt, quemadmodum refert Alicarnaſſ. 11. antiquit. cum Liuio lib. 4. ab. V.C.

Senatores quoq. Senatorumque filii vxores ducere
B prohibebantur Libertinis, quarumue parentes artem ludicram feciſſent. Paulus in l. qui Senator. D. de Ritu Nupt. eumdemque Senatoris filium accipere debemus non tantum naturalem, verum etiam adoptiuum: dummodo talis adoptio emancipatione ſubſequuta non fuiſſet ſoluta, l. ſenatoris filium D. de ſenator. Senatoris autem filia, quæ corpore quæſtum, vel artem ludicram fecerit, aut iudicio publico damnata fuerit, impune Libertino nubit: nec enim honor ei ſeruatur, quæ ſe in tantũ ſcelus deduxerit l. Senatoris filiam. D. de Ritu nupt.

Senatoriis perſonis exceptis, cœteris omnibus ingenuis Libertinas Vxores ducere lege Papia conceſſum
C fuiſſe Celſus in l. lege Iulia D. de Rit. Nupt. & Dio lib. 54. affirmant, & hoc idem indicare voluit Mauritianus in l. obſeruandum D. de Rit. Nupt. his verbis. *Vt inferioris gradus homines equeſtris, vt puta, vel plebeij ordinis, vxores ducant eas, quas qui altioris dignitatis ſunt, veluti Senatores, ducere legibus propter dignitatem prohibentur.* Excipiebat tamen lex quaſdam perſonas quas ne inferioris quidem ordinis hominibus, dummodo ingenuis, ducere permittebat: veluti Lenam à Lenone, Lenaue manumiſſam, vel eam, quæ palam quæſtum corpore faceret; item in adulterio deprehenſam, vel iudicio publico damnatam, &c. vt ex fragmentis titulo-

rum

rum Vulpiani Titulo De Cœlibe, orbo, ſolitario, & latè Briſſonius de Iure Connubiorũ pagin.mihi 23.& ſeq. A

Solutio Captiuitate Mariti matrimonium ſoluebatur, quod is in ſeruilem cauſam deductus, ſeruus hoſtium factus iam pro nullo habeatur. Nouell. Conſtitut. 37. itaque Triphonius in l.in bello §.medio tempore D.de Captiu.ait. *Captiui vxor, tametſi maximè velit,& in domo eius ſit, non tamen in matrimonio eſt.* At vero Iulianus I. C.ſatis diuerſæ ſententiæ in l. Vxores D. de Diuort. inquit. *Et generaliter definiendum eſt, donec certum eſt maritum viuere in captiuitate conſtitutum, nullam habere licentiã vxores eorum migrare ad aliud matrimonium, niſi mallent ipſæ mulieres cauſam repudij præſtare: ſin autem in incerto eſt, an viuus apud hoſtes teneatur, vel morte præuentus: tunc ſi quinquennium à tempore captiuitatis exceſſerit, licentiam habet mulier ad alias migrare nuptias, ita tamen vt gratia diſſolutum videatur primum matrimonium:& vnuſquiſque ius ſuum habeat imminutum eodem iure, & in marito in Ciuitate degente, & vxore captiua obſeruando.* B

Prohibentur Cõtrahere. Tutores prohibentur pupillas ſuas vxores ducere, & filiis ſuis nuptum dare ex S.C. Marci Antonini, & Cõmodi l. Senatus conſulto D. de Ritu Nupt. cuius præcipua hæc ratio, ne Pupillæ in re familiari circumſcriberetur ab iis,qui rationes geſtæ tutelæ eis reddere neceſſe habebant, neue fraudes huiuſmodi domeſtici matrimonii velamento, quo tutelæ reddendæ ratio compellebãtur, tegerentur l.libertum §. 1. D. de Ritu Nupt. Præterea, & adoleſcentum Curatores, nec non & ventri Curatores,boniſque dati: ii quoque,qui Tutores quidem non ſunt, periculo tamen tutelæ ſuo nomine obſtringũtur, à pupillarum nuptiis arcentur, l. ſi quis tutor D.de Ritu nupt. Hæredes quoque Tutorum licet extranei, quoniam rationes reddere debent, Senatus Conſulti prohibitione concluduntur d.l. libertum §. 1.vbi etiam ſubditur,quod Tutor pupilli non prohibeatur ex hoc ſi- C

A liam ſuam pupillo ſuo collocare in matrimonium.

Ex gradu Aſcendentium, & deſcendentium duci vxores non poſſe l. Nuptiæ 53. D. de Ritu Nupt. §. ergo Inſtit. de Nuptiis, nec intereſt, an ex iuſtis nuptiis eiuſmodi perſonarum coniunctio deſcendat, an non l. & nihil D. de Ritu nupt. *Iniuſtæ Nuptiæ*

Ac neq. cum his quidem perſonis, quæ vel affinitatis ratione parentum, liberorumue vicem repræſentāt, iuſtæ ſunt nuptiæ; quare nec nouercā Proaui noſtri Vxorē, nec ſocrū, ideſt vxoris noſtræ matrē, nec eiuſdem Auiā Proauiam ducere licet l. ſi quis mihi §. 1. & l. adoptius §. nunc videamus D. de Ritu Nupt. §. ergo Inſtit. de Nupt.

B Fuit ſiquidem tam infauſti matrimonii cupiditate incenſus Imp. Antoninus Caracalla, de quo ſic Spartianus ait. *Intereſt ſcire, quemadmodum Nouercam ſuam Iulianus duxiſſe dicatur, quæ cum eſſet pulcherrima, & quaſi per negligētiam ſe maxima corporis parte nudaſſet, dixiſſetq; Antoninus vellem ſi liceret, reſpondiſſe fertur; ſi lubet, licet: An neſcis te Imperatorem eſſe, & leges dare, non accipere? quo audito furor inconditus ad effectum criminis roboratus eſt; nuptiaſque eas celebrauit, quaſi ſciret ſe leges dare cum verè ſolus prohibere debuiſſet.*

Ab earum quoque, quæ in parentum fuerint concubinatu, nuptiis abſtinendum Imperator Alexander cō-

C ſtituit l. C. de Nuptiis liberi contra religionem quippe, ac pudorem eſt cum ea matrimonium coire, quæ pudicitiam Patri proſtrauerit.

Ex tranſuerſo etiam cognationis gradu prohibitas eſſe nuptias, nemini dubium eſt, ſiue ab eodem Patre, eademque Matre progeniti fuerint, ſiue ab altero eorū §. inter Inſtit. de Nuptiis Aemil. Prob. in procem. de Vit. Imp. ait. *Neque enim Cimoni fuit turpe Athenienſium ſummo Viro ſororem germanam in matrimonio habere: at id quidē noſtris moribus nefas habetur*. Romanis vtiq. ſemper deteſtabilis, & execranda talis coniunctio viſa eſt; ideoq. de Caligula non vt de Principe, ſed vt de-

mon-

monſtro Sueton. refert cap. 24. quod cũ ſororibus ſuis ſtupri conſuetudinem fecerit, quem etiam Druſillam germanam Longino Conſulari collocatam abduxiſſe,& in modum iuſtæ vxoris propalam habuiſſe, vt etiam refert Dio lib. 59. eademque ſe,ac famam ſuam turpitudine fœdaſſe Othonem, Xiphilinus memorat. Plutarch.in Paralellis refert, Papyrium quemdam Romanum impatientia, & ardore amoris victum, Camillam ſororẽ grauidam feiſſe, quod vbi Papyrius Tolucer eorum communis Pater reſciuit, enſem filiæ miſit, quo Puella pectus transfodit, eodemq. lethi genere ſceleſtum,ac nefarium facinus ſuum Papyrius deinde expiauit. Planè per adoptionem factam ſororem, adoptione ſoluta,vxorem ducere nihil vetabat l. quin etiam D. de Ritu Nupt. A B

Adoptiuę vtique ſororis filia vxor duci, vel conſtante adhuc adoptione licito iure poterat, quod ea cognata non eſſet; ſiquidem per adoptionem contrahitur ſolum cognatio, cum agnatorum ius adiunctum habet. l. 2. ſ. patrui D. de ſuis, & legit. & Claudius Imp. Neronem a ſe in locum filii adoptatum cum filia ſua Octauia matrimonio iunxiſſe,refert Dio lib. 59.verum ne Frater ſororem ducere videretur,adoptionis commento neceſſitudinis ſpecies diſſoluta eſt. Inde Iunoni Octauia à Seneca comparatur: Sic in Tragedia eius nominis habetur. C

Tu quoque terris
Altera Iuno, ſoror Auguſti
Coniuxq. graues vince dolores

& alio loco

Moeret infelix ſoror,
Eademque coniux,

Fratrum, ſororumue filias vxores ducere non licebat nemini C. de Nuptiis ſ. fratris Inſtit. de Nuptiis; Tam etſi talium coniugiorum vſum inuexit Claudius Imp. Agrippinæ Germanici fratris ſui filiæ amore incenſus, vt publici iuris velamento eius matrimonii a ſe cum ea cõ-

trahendi

A trahendi turpitudo tegeretur. refert Tacitus lib. 12. *Claudius Senatum ingreſſus decretum poſtulat, quo iuſtæ inter patruos, fratrumue filias Nuptiæ etiam in poſterum ſtatuerentur*. Tranquillus in Claudio ait: *Verum illecebris Agrippinæ Germanici fratris ſui filiæ per ius oſculi, & blanditiarum occaſiones allectus in amorẽ, ſubornauit proximo Senatu, qui cogerent ſe ad ducendum eam vxorem, quaſi Reipublicæ intereſſet, dandique cæteris veniam talium coniugiorum, quæ ad id tempus iniuſta habebantur: ac vix vno interpoſito die de* Nuptijs *confecit*. Verũ Imp. Nerua vetuit, ne fratrum filiæ ducerentur, ne tam mali exempli Nuptiæ in poſterum frequẽtarentur. refert
B Xiphylinus in Nerua Eadem flagitioſa libidine incitatus Heraclius Imp. cui non aliunde id morbi, quo laborauit, quam ob illicitam cum fratris filia coniunctionem accidiſſe vulgo creditũ, tradit Zonaras. Acerbiſſimè huius generis nuptias, vt incæſtas, ac nefarias Impp. Anaſtaſius & Zeno conſtitutionibus ſuis damnarunt, in quas etiam inuehitur B Ambroſ. lib. 8. Epiſt. Sed nec in Concubinatu haberi ſororis filia, licet Libertina abſque incæſti crimine potuit l. etiam D. de Rit. Nup. non modo autem fratris, aut ſororis filiam verum etiam neptem, pronepte mue ducere non licet l. fratris Inſtit. de Nuptiis.

Mortuorum fratrum Coniuges fratribus ſuperſtiti-
C bus diſſolutis ſeu morte, ſeu repudio Nuptiis, duci citra incæſti crimen nõ poſſe Imperatorum Conſtitutionibus cauetur l. nemini C. de Nuptiis. quamquam non defuerint in Romana hiſtoria eiuſmodi matrimoniorum exẽpla: Lucius enim Tarquinius, cui Superbi cognomen Tulliam minorem natu, quæ Arunti nupſerat, Arunte veneno ab ea ſublato, cum ipſe coniugem quoque ſuam eodem genere interemiſſet, duxit. refert Halicarnaſſ. lib. 4. Vt cumq. ſit, huiuſmodi matrimonia aliquot Impp. conſtitutionibus ſunt interdicta l. fratris, & l. vlt. C. de Incęſt. Nupt. l. nemini C. de Nuptiis. vt quoque in Concilio Neocæſarieñ can. 2. prohibita. Quia etiam

cum quidam Aegyptiorum mortuorum fratrum coniuges matrimonio ſibi copularent hoc colore, quod Virgines manſiſſe dicerentur, Zeno eas nuptias, & qui eas contraxiſſet, & inde ſuſceptos liberos incæſtarum Nuptiarũ pœnis ſubiacere voluit l. licet C. de Incæſt. nupt. A

Vxoris etiam ſororem ducere, & ſic duabus ſororibus coniungi, licentiam diſſoluto quoq. modo cõiugio Impp. Valens, Theod. & Arcad. vetuerunt: Honorius tamen Imp. duas Stiliconis filias vnam poſt alteram in matrimonio habuiſſe fertur exitu infelici, ex neutra enim liberos ſuſcepit, morteque immatura vtraque obiit. Zonaras lib. 3. annal. Paulus Diaconus lib. 34. Appendicis ad Eutropium. B

Verum duorum fratrum Liberi inuicem rectè matrimonio iungebantur §. duorum Inſtit. de Nuptiis l. 3. & l. non ſolum §. 1. D. de Ritu Nup. namque Auguſtum filiam Iuliam Marcello Octauiæ Sororis ſuæ filio iunxiſſe apparet ex Dione lib. 53. & Sueton. in Auguſt. cap. 63. At Theodoſius Maior religioſus Imp. etiam has nuptias prohibuit, vt refert S. Ambroſ. Ep. 66. & S. Auguſtinus lib. 15. de Ciuit. Dei cap. 16.

Amitam, & Materteram Vxorem ducere non conceditur, quoniam parentum loco habentur. §. Item amitam. Inſtit. de Nuptiis.

De conſenſu. Requiritur maxime Conſenſus contrahentium, vt Nuptiæ iuſtæ ſint; Quare cum furioſo, furioſaue matrimonium contrahi nequit. l. furor D. de Sponſal. l. oratione in fine D. de Ritu Nupt. quoniam nec voluntatem, intellectumue habent: mutorum, ſurdorumue diſſimilis cauſa eſt, quibus non obeſt talis defectus, vt contrahere poſſint matrimoniũ in quibuſcunque, D. de oblig. & act. quãquam matrimoniũ furor contrahi non ſinit; contractũ tamẽ non dirimit l. furor D. de ritu nupt. C

Præterea non ſolũ conſenſus eorum, qui contrahunt; ſed & eorum, in quorum poteſtate ſunt, exigitur l. 2. D. de Ritu Nupt. adeo vt legitimi non habeantur liberi,

inde

A inde ſuſcepti, vt inquit Apuleius lib. 5. de Aſino. Nepoti ſiquidem Vxorem ducere tam Auum, quam Patrẽ conſentire debere, inquit Paulus l. Oratione ſ. 1. D. de Ritu Nupt.

Filiæ, quæ vigeſimum quintum annum ſunt egreſſæ, inconſultis parentibus impunè pro arbitrio nubunt, nec pœnam exhęredationis ob eam rem timent. ſ. Cauſas Nouell. Vt cum de appellat. cognoſ.

Definit quoque Paulus I. C. lib. 2. ſententiarum titulo 19. Eorum, qui in Patris poteſtate ſunt, ſine voluntate eius matrimonia iure non contrahi, ſed contracta non ſolui.

B Duas eodem tempore Vxores habere Romæ non licuit ſ. affinitatis. Inſtit. de Nuptiis. Et hoc crimen infamiæ pœna vindicatum edicto Prætoris l. 1. in fin. & l. quod ergo ſ. 1. D. De his qui notant. infam. vnde Impp. Valerian. & Galien. in l. eum qui, C. ad l. Iul. de adult. ait. *Eum, qui duas ſimul habuit vxores, ſine dubitatione comitatur infamia: in ea namque non iuris effectus, quo Ciues noſtri plura contrahere matrimonia probibentur, ſed animi deſtinationi cogitatur.* Nec non capitali pœnæ huiuſmodi matrimonia obnoxia eſſe, vt ex Conſtitutione Conſtantini in l. vxor C. de Repudiis, vbi de mulieribus, quæ viuis maritis militibus nullo accepto de *De pluralitate vxorũ.*

C eorum ſoſpitate nuncio, poſt quatuor annorum ſpatium alteri nupſerint: Et quamuis Aelius Cœcina Tribunus plebis iuſſiſſet, vt vxores liberorum quærendorum cauſa, quas, & quot vellent ducere, Quiritibus liceret. Sueton. in Iulio cap. 52. ea tamen lex promulgata non fuit. Valentinianus quoque Imp. alteram Seueræ Iuſtinam vxorem ſuperinduxit, ex qua Valentinianum Iuniorem ſuſtulit, ac vt facti turpitudinem amoliretur, lege ſanxit, vt cuilibet duas ſimul vxores habere liceret, quemadmodũ Socrates lib. 4. hiſtor. Eccleſ. cap. 30. Paulus Diaconus lib. 11. append. ad Eutrop. ſed nec ea lex accepta fuit: Nam Iudæos, qui colore quod primis generis humani

ſatoribus Polygamia multiplicandæ ſobolis neceſſitate permiſſa fuiſſet, quaſi maiorum veſtigiis inhærentes, plures ſibi vxores habere licere exiſtimabant. Impp. Theodos, Arcad. & Honor. prohibuere in diuerſa ſub vno tẽpore coniugia conuenire l. nemo C. de Iudæis. A

Sicuti nec Concubina Vxori iure Quiritum adiungi potuit eſt Conſtantini Magni Conſtitutio, l. 1. C. de Concubinis dum ait. *Nemini licentia conceditur conſtante matrimonio concubinam penes ſe habere.*

Dicam hic obiter veteres ſanctos Patriarchas legis Moſaycæ tempore, pluribus vxoribus coniunctos culpæ immunes fuiſſe, quod aſſerit Innocent. 3. cap. Gaudemus, de Diuortiis, atque multis relatis, & exploſa eorum ſententia, qui dicunt numquam licuiſſe vxorum pluralitatem; ſed permiſſam fuiſſe tanquam minus malum, probat latè Cardinal Belarm. lib. 1. de Matrimon. cap. 21. Hæc autem diſpenſatio non conceſſa eſt externa aliqua ſcriptura, aut loquutione; ſed inſpiratione interna facta Patriarchis, quæ deriuata eſt vi exempli, & conſuetudinis ad reliquos è populo Iſraelitico, ac proinde omnibus illis pluralitas vxorum licebat: quod tanquam notum ſupponitur. Deuteronom. cap. 20. *Si habuerit homo duas vxores:* & ita docent ſanctus Thomas, ſanctus Bonauentura, Sotus, & alii, quos refert, & ſequitur Sanches de ſacramento Matrimonii lib. 7. diſput. 80. num. 12. B C

Nuptiæ intra tempus luctus. Nuptiæ, quæ a mulieribus intra annum luctus contrahuntur, turpitudine non carent. Luctus autem tempus regia lege definitum decem menſium erat, per quos mulier abſtinere a nuptiis iubebatur, vt eſt teſtis Plutar. in Numa. Ouid. 1. Faſtor.

Quod ſatis eſt vtero matris, dum prodeat infans,
Hoc anno ſtatuit temporis eſſe ſatis.
Per totidem menſes à funere coniugis vxor
Suſtinet in vidua triſtia ſigna domo.

Et idem lib. 3. Faſtor.

A *Aſſuetos igitur numeros ſeruauit in anno,*
Hoc luget ſpatio fœmina mœſta virum.

Itaque, quod apud Senecam epiſt. 65. ad Lucill. legitur: *Annum fœminis ad lugendum conſtituiſſe maiores*. de anno vtique Romuli, qui decem dumtaxat menſibus conſtabat, fusè à Macrobio lib. 2. cap. 12. Primi namque Gratianus, Valentinianus, & Theodoſius Impp. luctus tempus duobus menſibus auctum anno definiere, vt ex eorum Conſtitut. in Codice Theodoſiano, l. prima de ſecundis nupt. At Caligula die ſuo Natali, quo & Auguſti templum conſecrauit, luctus inhibuiſſe, & præterea Viduis intra conſtitutum legitimum tempus
B nubere, niſi prægnantes eſſent, conceſſiſſe fertur. Dio lib. 59. & Heliogabalo refert Xiphilinus cum Pomponio Baſſo, è viuis ſublato, vt ab vxore, cuius amore flagrabat viri memoriam diuelleret, eam protinus duxit, nullo ad lugendum virum ſpatio dato: Simili etiam ratione mulier poſt miſſum ex iuſta cauſa repudium, alii nubendi poteſtatem non habebat ex Impp. Theodoſ. & Valentin. Conſtitut. vt in l. ſi conſtante. C. de Repud. ne, vt ipſi aiunt, de prole dubitandi occaſio daretur: Fuere tamen Imperatores, qui etiam prægnantes ſumpſere vxores, vt de Auguſto refert Suetonius cap. 62. *Cum Scribonia diuortium fecit, pertæſus morum peruerſitatē*
C *eius, & ſtatim Liuiam Druſillam matrimonio Tiberij Neronis, & quidem prægnantem adduxit, dilexitque, ac probauit vnice, & perſeueranter*. Cæterum Liuia apud Auguſtum Claudium Druſum Neronem intra trium menſium ſpatium peperit, quem natum Auguſtus patri Tiberio reddidit. refert Dio lib. 48. Octauiã quoque Auguſti ſororem poſt Marcelli viri ſui mortem adhuc grauidam, ventreque pleno Antonio deſponſam, Dio dicto lib. 48. Vt etiam Caligula Milioniam Cæſoniam adulterio ſibi ante cognitam; & iam tum partui propinquam duxiſſe, ac trigeſimo die pater fieri ex vxore, glorioſum duxit. Dio lib. 50. Sueton. in Calig. cap. 25

Cum

Cum Virginibus Veſtalibus iam nonniſi nefarias, & A
inceſtas nuptias contrahi potuiſſe: Heliogabalum tamen humani generis portentum Aquiliam Seueram Veſtalem duxiſſe, narrat Xiphilinus, quod etiam perſtrinxit Lampridius in eius vita. *In Virginem Veſtalem inceſtum admiſit*. Atque hæc ſunt, quæ habui de legitimis, incœſtisq. Quiritum coniugiis.

Qui plura deſiderat, legat Andream Tiraquellum de Legibus connubialibus, & alios ſcribentes.

De Balneis. Cap XXIV.

B

Balnea Publica

ADeo ſtudioſi fuere veteres Thermarum, vt inter præcipua Vrbium ornamenta cenſerentur, quam ob rem Diocletianas, Antonianas, & alias recenſebant inter publica ædificia, quę ex publico ærario ad ornatum ciuitatum conſtruebantur. Plinius Iun. ad Traianum de Pruſenſium Balneo ſic ſcribit epiſt. 25. cap. 10. *Pruſienſes, Domine, Balneum habent, & ſordidum & vetus; id itaque indulgentia tua reſtituere deſiderant*. & infra: *Deinde quam ipſi pecuniam erogare in oleum ſoliti, parati ſunt in opus Balnei conferre, quod alioquin & dignitas Ciuitatis, & ſæculi tui nitor expoſtulat*, & idem epiſt. 41. meminit Balnei Claudiopolitanorum, quod C
minus apto loco conſtrueretur, ſibique tanquam Prouinciæ Proconſuli Architectum mitti a Traiano poſtulat, vt de loco aptiori conſulat.

Vſos autem illos fuiſſe huiuſmodi publicis Balneis: notum eſt, quod Hadriano Imperatore refert Spartianus in eius vita. *Publicè, & frequenter cum omnibus lauit; nam cum quodam tempore veteranorum quemdam notum ſibi in militia, dorſum, & cæteram partem corporis vidiſſet atterere; percontans, cur ſe marmoribus diſtringendum daret? vbi audiuit hoc idcircò fieri, quod ſeruum non haberet; & ſeruis eum donauit, & ſumptibus; verum*

alia

A *alia die cum plures ſenes ad prouocandam liberalitatem Principis pariter & ſe attererent, euocari iuſſit, & alium ab alio defricari.*

Balnea habebant tres domos, ſiue cellas, ex Plinio Iun. lib. 2. Ep. ad Gallum. Quarum ſuperior aeris erat calidi, & calidarium, ſiue ſudatorium, quod in eo ſudorem ſicco calore prouocabant, & Laconicum dicebant: Mediam ex aqua tepida Tepidariũ appellabant; in qua Labrum vbi conſidentes lauabantur, cuius Labri, & Balnei hic appoſui Iconem: infima ex aqua frigida, Frigidaria dicta. Galenus lib. 3. de Sanit. tuenda addit Quartam cellam, in qua loti Vngerentur, & ob id Vn-B ctorium dicta; Et de iis Cornelius Celſus lib. 1. cap. 4. Fuluius Vrſinus in Appendice ad Ciacconium de Triclinio fol. mihi 71. *Diuiſio*

Inſeruiebant Balnea Primo ad ſanitatem, & laſſitudinem tollendam. Tullius ad Terentiam ſuam ſic ſcribens ait. *Labrum, ſi in Balneo non eſt, fac vt ſit.* Plato Dialog. 6. de Legibus. *Vbique autem in iis Gymnaſia Iuuenes, tam ſibi commoda, quam ſenibus præparent; calidis Balneis conſtitutis, & copiosè ſiccis appoſitis lignis, vt & remedium ægrotantibus, & lenimem labore defeſſis agricolis afferantur: quaſanè curatio longe melior eſt, quã medici parum periti medela.* Et Plaut. in Mercat. *Num-* C *quam adepol omnia* Balnea *mihi hanc laſſitudinem adimerent.* Quamuis ſobriè etiam ſumenda; & non immeritò in antiquo lapide inciſum a vetere Poeta. *Vſus eorum.*

Balnea, vina, Venus conſeruant corpora noſtra:
Corrumpunt vitam Balnea, Vina, Venus.

Secundo inſeruiebant Balnea ad abſtergendum ſudorem: Hinc Magnum Alexandrum ex pugna laſſum illico ad Balneum Darii iam fugati perrexiſſe, ſic ſcribit Plutarchus. *Confeſtim armis exutis ad Balneum proceſſit, dicens eamus ad abluendum Darii Balneo ex pugna ſudorem.*

Tertio Voluptatis quoq. cauſa multi vtebantur Balneis

neis,quos voluptuarios irridet Plutarch.de Curand.Va- let. *Alij Gulæ, & delitiarum cauſa proiciunt ſe ipſos in Balnea,feſtinantque ad oſcas.* Ac in iiſdem Balneis partem diei inſumebant, carmina, & hiſtorias recitando, & audiendo. Iuuenal. Satyr. 7. A

Vt legat hiſtorias, auctores nouerit omnes,
Tamquam vngues, digitoſq. ſuos vt forte rogatus,
Dum petit aut thermas,aut Phœbi balnea dicat,
Nutricem Anchiſæ, &c.

Ante Cœnam Veteres lotione Cœnam præueniebant Apuleius 4. Metamorf. vbi Anula quoſdam ſicarios, menſa iam inſtructa,ſic alloquitur. *At vobis fortiſſimi,fideliſſimique mei hoſpitatores Iuuenes, affatim cũcta ſuaui ſapore percocta pulmẽta præſto ſunt:panis numeroſus,vinũ probe calicibus effricatis affluenter immiſſum,&ex more calida tumultuario lauacro veſtro præparata.* & ſtatim ingreſsũ eorum, qui cænaturi erant in Balneum ſic proſequitur. *In fine ſermonis huius,ſtatim ſeſe deueſtiunt, nudatique, & flammæ largiſſimæ vapore recreati, calidaque perfuſi, & oleo peruncti menſas dapibus largiter inſtructas accumbunt.* B

Fuere aliqui,qui Balneis vtebantur non ſolum ante cibum,verum etiam poſtquam comediſsent, vt digererent cibum, quem comederant. Hos damnat Perſius Satyr. 3. C

Turgidus hic epulis,atque albo ventre lauatur:
Gutture ſulphureas latè exhalante Mephites.

Horatius quoque epiſt 6.

Crudi,tumidique lauemur.

Crudi dixit pro non digeſto, vel inconcocto cibo; vt propterea balneum repeterent capti voluptate eſcarum, & conuiuia iterum ſumerent.

Clemens Alexandrinus indicans, quomodo Balneis vti debeãt,maximè Chriſtiani lib.3.pedag.cap.9.inquit *Balnei quatuor ſunt cauſæ, per quas ad ipſum accedimus, vel enim cauſa munditiei, vel Caloris, vel ſanitatis, vel*

poſtremo

A *poſtremo, voluptatis: ſi ergo voluptatis cauſa lauare reijciendum eſt; ſumendum eſt lauacrum mulieribus quidem mundationis cauſa, & ſanitatis, ſolius autem ſanitatis viris.*

Quam ob rem aliquando Chriſtum in terris domeſtica Balnea quoque frequentaſſe legimus: reprehenditur enim ab ipſo Chriſto Phariſæus, Luc.7. *Intraui domum tuam, aquam pedibus meis non dediſti:* & aliàs cum ipſe Chriſtus illotus aliquando accubuiſſet, ſcandalo fuit Phariſęo, qui illum inuitauerat, vt dicitur Luc. 11. *Rogauit illum quidam Phariſeus, vt pranderet apud ſe, & ingreſſus recubuit; Phariſeus autem cœpit intra ſe* B *reputans dicere, Quare non baptizatus eſſet ante prandium?* Et erat hic ſermo de ablutione totius corporis, cuius tunc erat cõſuetudo, vt etiam in lib. 2. Reg. cap. 12. Sanctus Rex Dauid depoſito mærore ob mortem filii Berſabeæ non prius menſam petere auſus eſt, quam de more ablueretur, vbi ſic legitur. *Surrexit ergo Dauid de terra, & lotus, vnctuſque eſt; petiuitque, vt ponerent ei panem, & comedit.* Et quamuis Chriſtus nequaquam frequens lauacrum petierit, quoties ſibi accubendum fuiſſet, vt de corrupto Regionis, & ſeculi more ſic refertur Marc. 7. *Phariſæi enim, & omnes Iudei niſi crebrò lauerint manus, non mãducant, tenentes traditionem ſeniorũ* C *& a foro niſi baptizentur non comedunt;* Negari tamen non poteſt, aliquando eum animarum lucrandarum cauſa Balnea petiiſſe. *Vt omnia omnibus factus, omnes lucrifaceret;* & propterea Balneorum voluptuarium vſum redargueret; neceſſarium vel ſanitatis, vel munditiei cauſa tantum permiſerit.

Chriſtus ijs Vſus.

Hinc aduertendum, quod Hæbrei duplici cœna ſacrum Paſchatis feſtum celebrare conſueuerunt; in priori enim cœna Agnum manducabant: Poſteriorem autẽ cœnam inſtituebant, vt Azima ex Moſaycæ legis inſtitutis inchoarent: Quam ob rem cum de more Balneo, & pedum ablutione illi cœnam præuenire ſolerent; ita

Ff Chriſtus

Chriſtus in vltimo accubitu cum diſcipulis, vt duplici cœnæ duplex reſponderet pedum ablutio: conſumpta iam Agno in priori Cœna; cum poſterior cœna inchoanda, & aqua pedibus porrigenda fuiſſet a Miniſtris, Chriſtus R. N. *Surgit à Cœna* Io. 13. nimirum a priori Cœna *Præcinxit ſe linteo, & lauit pedes diſcipulorum*. Hoc autem myſtice factum, vt doceret Chriſtus, quanta cum puritate, & animi candore accedere debeamus ad auguſtiſſimum Euchariſtiæ Sacramentum. A

Poſt exercitia. Conſueuere Veteres exercitiis, & corporis agitatione ſudorem excitare. Clemens Alexād. lib. 3. pædag. Cap. 10. *E Viris autem alij quidem nudi luctantur, alij vero paruo quoque globo ludunt, qui Phenis dicitur, maximè in Sole*. Et paulo poſt. *Eſt enim honeſtior, & virilior, quæ cum decoro robore fit hoc modo exercitatio, quæ vtilis, & conducibilis ſanitatis gratia aſſumitur*: vnde exercitationis cauſa, ſudandique gratia Balnea inſtituta fuere. Cornelius Celſus lib. 1. cap. 2. *Exercitationem optimè ſequitur modo Vnctio, modo Balneum*. quia non ſolum Balneo ſudorem compeſcebant, vt vidimus ſupra de Alexandro Magno, ſed etiam Oleo. Seneca teſte in præfat. lib. 1. Controuerſ. *Nulla vnquam illi cura vocis exercendæ fuit, illum fortē agreſtem*. Et paulo poſt. *Non ſudorem olei Vnctione diſcutere, non latus ambulatione reparare*. Ad hoc ſemper in Balneis deſtinata erāt Oleum, & Vnguenta. Sidonius lib. 2. Epiſt. 2. de Balneo ait. *Hic aquarum ſurgit Cella coctilium, quæ vnguentariæ ſpatij parilitate conquadrat*. Ac etiam de Vnguentis ad perfectam Balnei rationem, Leontii Epigr. in florilegio Epigram. lib. 4. n. 32. B

De Vnctione.

Aedificauit me communi in veſtibulo lauacri
Ciuis Vir, virtutis cauſa, non contentionis.
Illud curæ ſit multis, ego vero paucisque, & amicis
Exhibeo Lauacra, & Vnguentum, & gratias.

Ac etiam certatores, & luctatores, niſi tantummodo vncti, in arenam deſcendebant Virg. 3. Aeneid. C

Exer-

A *Exercent patrias oleo labente paleſtras Nudati ſocij.*
& 5. Aeneid.

Cætera populea velatur fronde iuuentus,
Nudatoſq. humeros oleo perfuſa niteſcit.

etiam mos fuit vngendi poſt varias corporis agitationes; ſicuti Lampridius de Alexandro Seuero inquit. *Poſt lebpionem, operam paleſtræ, aut Sphæriſterio, aut curſui, aut luctaminibus mollioribus dabit: atque inde Vnctus lauabatur.*

Vngendi autem officio fungebantur in Balneis ſerui, qui ab eo Vnctores dicti ſunt. Senec. lib. 7 Epiſt. *Supra ipſum balneum habito, cum in aliquem ac plebeia* B *Vnctione contentum incidi, audio crepitum illiſæ manus humeris.*

Vnctores Gutto vtebantur; vt inquit Varro oleum lauantibus ſe in Balneo, guttatim fundebant. Iuuen. Satyr 3.

Pleno componit lintea Gutto.

Et ad hoc in vſu erant Ampullæ Apuleius lib. 2 floridorum inquit. *Strigilem, & ampullam, ceteraqne Balnei vtenſilia nundinis mercari.* Nam Rhinocerote potentiores tantum vtebantur. Iuuenalis.

Magno cum Rhinocerote lauari
Qui ſolet.

C

De ſtri-gili. Vtebantur etiam in Balneis tum ad fricandum corpus, ſudoremque eliciendum, tum ad abſtergendas ſordes ænea ſtrigili, cuiuſmodi multæ reperiuntur in antiquis ruderibus Thermarum, cuius Iconem hic delineādam curauimus, ſicuti etiam ſupra appoſuimus aliam figuram Pueri cum ſtrigili, & Gutto præ manibus, vnde Perſius Satyr. 1. A

I, Puer, & ſtrigiles Criſpini ad Balnea deſer.

& Iuuenalis Satyr. 3.

Et ſonat vnctis ſtrigilibus.

Nam vncti oleo ſtrigilibus radebantur ſudantes; deinde linteis ad id paratis tergebantur. Plinius lib. 28. cap. 4. ſolum quoque remediorum maximum ab ipſo ſibi præſtari poteſt, ſicut linteorum, ſtrigilumq. vehementia. Martial. lib. 14. 51. B

Pergamus has miſit curuo diſtringere ferro,

Non tam ſæpe teret lintea fullo tibi.

Diſtringere eleganter eſt ſudorem ſtrigilibus ſiccare, & detergere apud Senecam Epiſt. 123. *vt ſudorem, quem mouerunt, potionibus crebris, & feruentibus, ſubinde diſtringat.*

Offendebantur aliquando corpora nimio Strigilis vſu. vt ſcribit Sueton. in Auguſt. cap. 80. *Cum nimio ſtrigilis vſu cutem læſiſſe.* Delicatiores homines, & eos præcipue, qui mala erant valetudine; ſpongiis, & linteis interdum vti ſolitos fuiſſe, tradit Plinius lib. 31. cap vlt. ibi. *Præſtant & ſtrigilum vicem, linteorumq. affectis corporibus.* C

Non prætermittam hic recenſere formam ſtrigilis, ac etiam, Gutti ſeu ampullæ ad effundendum oleum in Balneis: hæc graphicè delineata ab Apuleio lib. 2 florid. dicēte. *Magno in cœtu prædicauit ſabricatum ſibi ſemet ampullam quoque oleariam, quam geſtabat lenticulari forma, tereti ambitu, preſſula rotunditate, iuxtaque honeſtam ſtrigileculam recta faſtigiatione clauſula, flexa tabulatione ligula, vt & ipſa in manu capulo moraretur, &*

ſudor

A *ſudor ex ea riuulo laberetur*. & de puero inſeruiente in Balneis Domino cum ſtrigili, & Gutto appoſui Iconem.

Locus vero in Balneis, in quo vngebatur, Vnctorium vocabatur. Plinius Iun. lib. 2. Epiſt. ad Gallum ait. *Adiacet Vnctorium*. De Variis vnguentorum generibus in Balneis, & huiuſmodi ad materiam latè Fuluius Vrſinus in Appendice ad Ciacconium de Triclinio, ac etiam Guglielmus Choul in tractatu de Balneis.

Qui Balneis præerant, Balneatores dicebantur, vt in marmore antiquo. *Anteros Balneator*, Capitolinus in Claudio ſecundo *Balneatorum vnum, & ad balnea*. &c. Hi quadrantem exigebant ab iis, qui lauabantur

B Iuuen. Satyr. 2.

Nec pueri credunt niſi qui, nondum ære lauantur.
& Horatius lib. 1. ſerm. Satyr. 3.

Dum te Quadrante lauatum Rex ibis.

Balnea olim erant Mixta, in quibus lauabantur Viri, & Mulieres: Hadrianus autem Imperator in primis Viros à Mulieribus diſcretos lauari edixit, vt ſcribit Spartianus in Hadriano ibi. *Lauacra pro ſenibus ſeparauit*. & Capitolinus in M. Aurelio. *Lauacra mixta ſubmouit*. & Lampridius in Alex. Seuero ait. *Balnea mixta Romæ exhiberi prohibuit*. Vitruuius lib. 5. cap. 10. apertè oſtendit Balnea Virorum diſiuncta a Balneis Mulierum *De ſeparatione*

C fuiſſe; ita tamē vt in iiſdem regionibus collocata eſſent, ſic ait. *Vti Caldaria Muliebria, Viriliaque coniuncta, & in iiſdem Regionibus ſint collocata; ſic enim efficietur vti Vaſaria ex hyphocauſto communis ſit eorum vtriſq.*

Lampridius in Alexandro ſcribit Eunuchos Balneis Fœminarum ab Alexandro præpoſitos fuiſſe.

Tempus autem, quo Balnea paterent, indicant Lampridius in Alexandro cum ait. *Addidit, & oleum Luminibus thermarum, cum non ante Auroram paterent, & ante Solis occaſum clauderentur*. Vopiſcus in Tacito. *Thermas omnes ante Lucernam claudi iuſſit*. *De tempore*

Lauationi tamen Hora eadem erat aſſignata, quę exercitationi

xercitationi, & hanc fuiſſe octauam in nonam ex Martiali lib. 4. Epigr. ad Euphemum. A

Sufficit in nonam nitidis octaua palæstris.

nam exercitationes,& Palæſtram ſtatim conſequebatur Lauatio; Cicero lib. 13. Epiſt. ad Atticum dicit. *Poſt horam octauam in Balneum*; itaque Spartianus in Hadriano inquit. *Ante octauam horam in publico Neminem niſi ægrotum lauari paſſus eſt.* Plinius Iunior lib. 3 Ep.i. *Vbi hora Balnei nuntiata eſt: eſt autem hieme nona, æſtate octaua.* Ipſa autem leuandi Hora indicabatur ſonitu Tintinnabuli ex Martial lib. 14.

Redde pilam, ſonat æs Thermarum, ludere pergis?
Virgine vis ſola lotus abire domum. B

Plinius dicta Epiſt. 1. lib. 3. *Vbi hora Balnei nuntiata eſt: Lotus accumbat, & paulisper cibum differat.* Nam data Lauationi opera, & loto vnctoque corpore, vt ex figura appoſita inferius Cœnas inibant. Cicero Epiſt. ad Atticum. *Poſt horam octauam in Balneum; & Vnctus accumbit.* Et Apuleius lib. 4. de Aſino inquit. *In fine ſermonis huius ſtatim ſeſe deueſtiunt, calidaque perfuſi, & oleo peruncti; menſas dapibus largiter inſtructas accumbunt.*

Tandem vbi Balnea exiiuſſent, ſoleas, & ſouos accipere conſueuerant, vt a ſoli contactu, & ſordibus pedes a Balneo nudos contegerent, atque defenderent: Hinc Martialis lib. 12. Epigr. 84. *Et ſi iam lotus, iam ſoleatus erit.* Verum ingreſſi cœnaculum ne ſtragula atque ſtrata luto fœdarent, antequam recumberent, deponebant ſoleas miniſterio ſeruorum, & puerorum. Plautus in Truculento. *Iam rediit animus, deme ſoleas, cedo Vinū* & Plutarch. lib. 7. Symphos. queſt. 8. *Vt ne a puerulis quidem, qui Dominis modeſtis calceos portant, ſpectari ea deceat.* Vt videre eſt in figura hic appoſita. C

Non

A Non reticebo quod circa varia loca, & Cellas, quæ in Balneis reperiebãtur, latè, & eruditè ſcripſit Guglielmus Choul in tractatu de Balneis, ad quem reiicio lectorem.

Et quoniam mos fuit apud Romanos expletis Balneis ad Cœnandum tranſire, ideo de Tricliniis in ſequenti Capitulo dicemus.

De Conuiuijs, & Triclinijs. Cap. XXV.

B Triclinium, Conclaue, Cœnaculum erat locus, in quo diſcumbebant, & cœnabant, à tribus lectis, quos in eo ſternebant, nomen habens. Hinc Horatius lib. 1. ſatyr. 4. *Triclinium Quid ſit*

Sæpè tribus lectis videas cœnare quaternos.

In iis cœnaculis Romani veteres ſedentes cœnare ſoliti erant, Virgil. 8. Aeneid.

Perpetuis ſoliti Patres conſidere menſis.

vbi Seruius menſis, ideſt longis ad ordinem exæquatis ſedentium; maiores enim noſtri ſedentes epulabantur. & apud Græcos teſte Homero in Odiſſ.

Hieme

Ante focos olim ſcamnis conſidere longis,

C *Mos erat,*

Poſtquam autem, vt inquit Varro lib. de Vita Populi Romani, non iam ſedentes, ſed accubantes omnes cœnabant (Imitantes in hoc forſan Perſas, qui iam ante conſueuerãt accumbere in cœna, & legitur in libro Heſteris cap. 1. de Conuiuio Aſſueri, & in lib. Tobiæ cap. 2. & 7.) lectos non diſſimiles illis in quibus dormiebãt, facere cœperũt, quos Triclinares appellabant. Cic. orat. 4. in Verrem. *Iam non quæro, unde tantam Melitenſem veſtem habueris, vnde quinquaginta Tricliniorum lectos?* Et hæc Triclinia pretioſa erant, Plinius lib. 16. c. 43.

Sic

Sic lectis pretia quæruntur, ſic terebintum vinci iuuat, ſic cedrum pretioſius fieri, ſic acer deſpici: modo luxuria verò fuerat contenta ligno, iam lignum etiam è teſtudine facit. vt latè Petrus Ciacconius de Triclinio, fol mihi 2. & Fuluius Vrſinus in eiuſdem Appendice fol. 123. & ſequen. & Bulingerus de Conuiuiis lib. 1. cap. 30. & 31. A

Lecti Princi um altiores Lecti autem Magnorum Virorum, Illuſtriorumque Perſonarum altiores erant, Virgil. 2. Aeneid.

Inde toro Pater Aeneas ſic orſus ab alto.

itaque ad eos gradibus aſcendebant. Ciacconius Vbi ſupra fol. mihi 8.

Stragulis iniiciebantur puluini Triclinares; & in marmoribus antiquis videmus accumbantes Puluinis cubito innixos Martialis lib. 3. B

Cubitis trudit hinc, & inde conuiuas,
Effultus oſtro, ſericiſq. puluinis.

Loti Cœnabant. Iam ſtrato Triclinio Conuiuæ Loti cœnatum veniebant, aut apud ipſum Conuiuii Dominum lauabant, Plautus in Stico. *Quam mox cocta eſt cœna? impraſus ego ſum. Ep. Abi intro ad me, & laua.* Et apud eundem Plautum in Perſa. conuiuæ aduenienti quidam ait. *Locus hic tuus eſt, hic accumbe, ferte aquam pedibus: præbe tu puer?*

Veſtis mutatio Veſtem deinde mutabant Cœnatoriam, ſiue Conuiualem, ſumebant etiam ii, qui luctus cauſa atrati erant. Petronius Arbiter. *Cænatorias repetimus, & in proximam cellam ducti ſumus, in qua tres lecti erant, ſoleas demebant, cum accumbere vellent.* Cicero in Vatinium. *Atque illud etiam ex te ſcire cupio, quo conſilio, aut qua mente feceris, vt in Epulo Q. Arri familiaris mei cum toga pulla accumberes?* Et inferius. *Cedo quis vnquam cœnauit atratus? ita enim illud Epulum eſt funebre, vt munus ſit funeris, Epulæ quidem ipſæ dignitatis.* C

Sumpta Cœnatoria iam diſcumbitur, & ne pretioſam veſtem ſtragulam lutulentis, aut ſordidis Calceis inquinarent, Soleas deponebant. Plautus in Truculento.

Iam

A *Iam redijt animus deme ſoleas, cedo Vinum*

Poſtquam ſe in lectis ordine collocauerant, manus lauabant Virg. 1. Aeneid. *Manus lauabãt*

Iam Pater Aeneas, & iam Troiana iuuentus
Conueniunt, ſtratoq. ſuper diſcumbitur Oſtro,
Dant manibus famuli lymphas.

Et Plautus in Perſa. *Date aquam manibus, apponite mẽſam.* Et Romani aliquando poſt ſingulos miſſus lauerunt. Lampridius in Heliogabalo. *Exhibuit aliquã do tale Conuiuium, vt haberet viginti, & duo fercula ingentiũ epularum, & per ſingula manus, quaſi iam comediſſent, lauarunt.*

B (beside "le Conuiuium")

Vnguenta deinde dabantur, quibus caput, & barbam vngerent. Martialis lib. 3. *Vnguẽta dabãtur.*

Vngnentum fateor bonum dediſti
Conuiuis Here, ſed nihil ſcidiſti.

Coronæ etiam dabantur ex iis floribus, quos anni tempus ſubminiſtrabat: ſed maximè Roſa aliiſque, quæ ebrietatem prohiberent, & caput non grauarent. Has quidem Capiti, non nulli Collo, alii Brachiis aptabant, Vt in antiquis marmoribus videmus. *Coronæ*

Cicero Verrina 5. *Ipſe autem Coronam habebat, vnam in capite, alteram in collo.* Coronabant autem Pocula, non ſe ipſos, niſi in priuata cœna eſſet, quia Ebriorum
C fuit ſe ipſos coronare. Plautus in Amphitr. *Capiã Coronam mihi in caput, aſſimilabo me eſſe ebrium.* Propertius. *Cum tua propendent dimiſſæ in pocula ſertæ.* Virgilius.

Et Vina Coronant,
Pateramq. Corona induit.

Theocritus. *Cinge poculum purpureo ouis flore.* Feſtus antiquiſſimum genus fuit Coronarum lanearum, & de iis vide Bulengerum de Conuiuiis lib. 3. cap. 24.

De Numero Conuiuarum à Varrone apud A. Gelliũ lib. 13. cap. 11. ita definitur. *Vt non pauciores ſint, quam tres, nec plures, quam nouem; vt numerum Gratiarum æquent, aut Muſarum.* Atque ideo in pleno Conuiuio *Numeros cõuiuarũ.*

plerumq. terni in lectis, nonnumquam & quaterni accumbentes. Horat. lib. 1. Satyr. 4. A

Sæpe tribus lectis videas cœnare Quaternos.

& aliquando etiam Quini, vt apud Ciacconium dicto tractatu fol. mihi 28. Quamuis apud Suetonium in Auguſto Cœna fuit, in qua Duodecim Conuiuæ, Duodecim Deorum nomine, & ſpecie. Et apud Macrobium in Pontificiæ cœnæ deſcriptione in duobus Tricliniis Decem conuiuæ nominantur.

Ordo Diſcũbentiũ

Pro cuiuſque autem Dignitatis faſtigio diſcumbebant in lectis ordine ſeruato, vt ex Plutarcho de Conuiualibus quæſt. lib. 1. quæſt. 3. Verum enim verò quod ipſe ait, medii lecti vltimum locũ digniorem fuiſſe apud Romanos, idque cum Conſul conuiuio interetat fortaſſe perpetuum fuit: cum vero Pontificales Cœnæ dabantur aut ipſi Pontifices adhibebantur Conuiuiis, medii lecti primus locus præcipuus erat; vt apud Græcos liquet ſolitum fuiſſe ex A. Gellio De Pontificalibus libris ibi. *Super hominem Dialem in Conuiuijs niſi Rex ſacrificulus haud quiſquam alius accumbit.* & latè Ciacconius fol. mihi 23. & ſeq. & Bulengerus lib. 1. cap. 34. B

Mulieres an, & quomodo diſcumberent?

Quamuis ſoliti fuiſſent viri Diſcumbere; Mulieres tamen vt plurimum ſedebant, quia turpis viſus eſt in Muliere accubitus Val. Maximus lib. 2. cap. 1. Bulengerus lib. 2. cap. 32. Nihilominus etiam Mulieres fuiſſe aliquãdo ſolitas infra eos hoc eſt in ſinu eorum accumbere, qui eas amarent, ſiue ſociam ducerent. Iuuenalis Sat. 2. C

Signatæ tabulæ, dictum fœliciter, ingens:

Cœna; ſed in gremio iacuit noua nupta Mariti.

ex Cicerone, Suetonio, & Liuio citatis a dicto Ciacconio fol. mihi 23. Atq. auctore Plutarcho is locus Vxoris, aut filiorum, aut alioquin Carorum hominum inter honeſtas perſonas fuit. Plin. Iunior lib. 4. Epiſt. *Cœnabat Imperator Nerua cum paucis Veiento proximus, atque etiam in ſinu recumbebat.* ſicuti etiam Amicos in ſinu Amantis accubuiſſe apud A. Gellium lib. 7. cap. 12.

Pro-

A Proni Cœnæ initio in Ventrem decumbebãt puluinis pectoribus appoſitis, quo vtraque manus ad veſcendum eſſet liberior; procedente autem tempore in cubitum ſe reponebãt, aut ſi loqui nollent ſupini iacebant. Hinc Plutarchus lib. 5. ſympoſiacon quæſt. 6. Quærit cur cœna initio anguſtè, & poſtmodum laxius diſcumberent? eáque rationem reddit, quod ſcilicet principio in ventrem, poſtmodum vero laxius diſcumberent, quia ſupini. Hinc Horat. lib. 2. Satyr. 4. *Situs corporis*

Languidus in cubitum iam ſe conuiua reponet

& hæc omnia in marmoribus expreſſa videmus.

Menſa dicebatur, in qua ponebantur Vaſa tum Eſcaria, tum Vinaria Martial. lib. 4. Epigram. *Menſa Quid Sit?*

B

Ad cœnam nuper Varus me forte vocauit.
Ornatus diues, paruula cœna fuit:
Auro non dapibus ornatur menſa, Miniſtri
Apponunt oculis plurima, parua Gulæ;
Tunc ego, non oculos ſed Ventrem paſcere veni:
Aut appone dapes Vare, vel auſer opes.

Et Ouidius. *Nunc dape, nunc poſito menſæ nituere Lyeo* Hinc apparet Pocula apponi ſolita in menſa, nõ autem à Miniſtris porrigi, Ciacconius dicto tractatu fol. mihi 38. Quamuis Pueri ſcituli, & puellæ Conuiuiis miniſtrarent Horat. Satyr. 8. lib. 2. *Miniſtris*

C

Vt omnes
Præcincti Pueri rectè, comptiq. miniſtrent

Homer. 4. Odiſſ. ait. *Proma, conda, modeſta cibum appoſuit, varia fercula ferens. ſciſſor appoſuit lances carnium variarum, &c. Appoſuit illis varia pocula; ancilla autem manibus lauandis fudit aquam ex infundibulo, ſeu gutto aureo, ſuppelui argentea.* Senec. Ep. 96. *Aderit miniſtrorum turba linteis ſuccincta, per quos ſigno dato ad inferẽdam cœnam haud obſtrepenter diſcurritur.* Ammianus lib. 26, *Tunica auro diſtincta, vt Regius miniſter.* Qui autem parum ſcitè miniſtrabant, aquam bibere cogebantur, Lucianus in Sacerdote, & Crono. *Miniſtrorum*

alios in aquam incidere: hæc enim mulcta mali miniſterij A

Pocillatores

Non defuere prætereà in cõuiuiis Pocillatores, ſeu Pincernæ, qui vinum miſcebant; talis apud Superos dicitur Ganymedes, quem ab Aquila raptum Ioui pocula miniſtrare fabulãtur & apud Homerum in Odiſſ. Filius Menelai vina porrigebat: ingenui enim, & nobiles adoleſcẽtes in Græcia ſic miniſtrabant in conuiuiis, vt apud Iuuenal. Satyr. 9 B

Puerum te
Et Pulchrum, & dignum cyatho.

ac refert Bulengerus de Conuiuiis lib. 4. cap. 6. quod etiam demonſtratur ex ænea veteris Pocillatoris Imaguncula, quam inter cætera mea Cimelia retineo, eamque hic delineari curari; & habet is Pocillator Pateram dextera, & Phialam ſiniſtra manu, quæ inſtar cornu eſt effigiata: ſiquidẽ de huiuſmodi poculorum forma refert Athenæus lib. 11. pagina mihi 476. *Priſcos fama eſt atque primos homines Boum cornibus olim bibiſſe:* Xenophon. lib. 7. expedit C *Mutuo ſe primo quidem ſalutarunt, deinde, vt Thracibus mos eſt, Vini Cornua protenderunt.* & ſimile etiam refert Plutarchus de Ira.

Pocula

Celabantur etiam apud priſcos aurea, & argentea Pocula, & alia Vaſa, vt apud Statium lib. 1. Thebaid. & refert Bulengerus de Conuiuiis lib. 4 cap. 14. Etenim Veteres Romani potius ingenio, quam conſilio varias vtenſilibus etiam induxerunt figuras, vt neque in lautitiis ad feſtiuitatem ab obſcœnis temperatum fuerit; inde Iuuenalis Satyr. *Vitreo bibit ille Priapo.* Quam fœdiſſimam conſuetudinẽ egregiè taxauit Plinius in Proœmio lib. 33 hiſt.

A hiſt. nat. *In poculis libidines celare iuuit, ac per obſcœnitatem bibere.*

Fuere quoque apud Priſcos in Conuiuiis Prægustatores, qui Regios cibos, & potus prægustarẽt ex Q. Curtio lib. 10. *Philippus, & Cottas ſpotum Regis prægustare ſoliti.* Tacitus 12 Annal. *Inferre Epulas, & explorare ſolitus.* & lib. 13. *Pocillatores Regum, poſtquã dederint phialam Principi, haurientes cyatho, ex eo in manum dexteram effuſa ſorbent.* *Prægustator*

Diſcumbentes ſe inter Cõuiuas inuitabant ad bibendum. Ouidius 3. Faſtorum. *Inuitatio ad Bibendum.*

Sole tamen, vinoq. calent, annoſq. precantur
B *Quot ſumunt cyathos, ad numerumq. bibunt.*
Inuenies illic, qui Neſtoris ebibat annos,
Quæ ſit per Calices facta Sybilla ſuos.

Ita & ſimiliter in his vouebant Diis Plinius lib. 4. cap. 13. *L. Papirius Imperator aduerſus Samnites dimicaturus votum fecit, ſi viciſſet, Ioui pocillum vini.* Liuius lib. 10. *Vouerat Ioui Victori, ſi legiones hoſtium fudiſſet, pocillum mulſi priuſquam temetum biberet.*

Conſtituebant etiam Magiſtrum Potandi. Varro lib. 20. Rerum human. *In conuiuijs, qui ſint inſtituti Potandi modi Moderatores.* Cicero in Catone, *Me vero* C *magiſteria delectant, & is ordo, qui more maiorum a ſummo adhibetur in poculis.* *Magiſter potandi*

Cœnæ initio Oua apponebantur Cicero in Epiſt. famil. *Integram famem ad Ouum affero.* & Horatius lib. 1 Satyr. 3. *Ordo dapium.*

Si collibuiſſet ab ouo
Vſq. ad mala citaret, Io Bacche.

ideſt ab initio Cœnæ vſq. ad menſam ſecundã, quæ Pomis ſeu malis conſtabat.

De Varietate Dapium, & Qualitate vini in Conuiuiis Romanorum, vide quæ latè ſcripſit Bulengerus lib. 2. & 3.

Apud maiores ſingulis Cõuiuis ſuæ certæ partes tribuebantur,

buebantur, poſtea in commune veſci, ciuilius viſum ex Plutarcho lib. 11. Sympoſiacon quæſt 10. A

Acroamata & Symphoniæ Inter cœnandum Acroamata omnis generis adhibebantur, nam aut Symphonia perſonabat Triclinium, aut Inſtrumenta aut, organa varia concinebant, Tragediæ, Comediæ, Mimique agebantur, aut ſpectacula alia iucunda inducebantur, & odores naribus gratiſſimi. Seneca de Vita beata cap. 11. *Vides hos eoſdem è ſuis lectis ſpectantes Popinam ſuam, aures vocum ſono, ſpectaculis oculos, ſaporibus palatum ſuũ delectantes, mollibus, lenibuſque fomentis totum laceſſitur corpus, & ne nares interim ceſſent, odoribus varijs inficit locus ipſe, in quo luxuriæ parentatur.* Sic Plautus in Menech. *ſternite lectos, incendite odores.* & de Neronis cænationibus mira hæc effert Sueton. in Neron. cap 31. *Cænationes laqueatæ tabulis eburneis, verſatilibus, vt flores, fiſtulatis vt vnguenta deſuper ſpargerentur.* Elephantes etiam inductos refert Plinius lib. 8. cap. 11. *Plenis hominum Triclinijs accubitu Elephantes iere per lectos, ita libratis veſtigijs, ne quis potantium attingeretur.* & quod horrendum fuit in lætiori conuiuio ſolemne fuit, paria aliquot Gladiatorũ exhibere ad pugnam. Silius lib. 11. Belli Punic. B

Spectacula & ſimilia.

Quin etiam exhilarare viris conuiuia cæde,
Mos olim, & miſcere epulis ſpectacula dira;
Certatum ferro ſæpe, & ſuper ipſa cadentum C
Pocula, reſperſis non parco ſanguine menſis.

Lampridius de Antonino. *Gladiatores ante Conuiuiũ pugnantes ſibi frequenter exhibuit.* & de iis vide late Lipſij ſaturnalia De Gladiatoribus lib. 1. cap. 6.

Flabellum. Pueri quoque Pauonio Flabello muſcas abigebant. Martialis Diſte.

Lambere quæ turpes prohibet tua prandia muſcas,
Alitis eximiæ cauda ſuperba fuit.

Vel Ventum faciunt. ex Propertio

Et mihi Pauonis cauda flabella ſuperbi.

Inter

A Inter lectos, & Triclinii parietes relinquebatur tantum ſpatii, quantum ſatis eſſet ſeruientibus ad miniſtrandum, qui dicebantur ad pedes ſtare. Martialis in Zoilum lib. 3. *Miniſtri ſtabant ad Pedes*

At ipſe retro flexus ad pedum turbam.

& in Santram. lib. 7.

Nec eſculenta ſufficit gulæ præda,
Miſto lagenam replet ad pedes Vino.

quod autem ad pedes ſtarent miniſtri Triclinares Seneca lib. 3. de Benef. *Seruus qui Cœnanti ad pedes ſteterat.* Vt ex Appendice Fuluii Vrſini ad Ciacconium fol. mihi 112.

B Ad pedes autem Domini diſcumbentis ſtetiſſe Mulierem peccatricem Miniſtrantem. Lucas 7. *Mulier quæ erat in Ciuitate peccatrix, vt cognouit, quod Ieſus accubuit in domo Phariſei, attulit alabaſtrum vnguenti, & ſtans retro ſecus pedes eius; & capillis capitis ſuis tergebat, & oſculabatur pedes eius, & vnguento vngebat.* Veteres nō ſolum Caput, & pedes vnguento vngebant; verum vnicuiq. corporis parti idonea vnguenta aſſignabant. Vt in dicta Appendice F. Vrſini fol. 132. mihi. *Peccatrix ad Pedes Domini*

Abeuntibus Conuiuis à Conuiuii Domino dabantur Apophoreta. Sueton. in Caligula. *Agitatori Euthyco Commeſſatione quadam in Apophoretis vicies HS. con-* *Apophoreta.*
C *tulit.* D. Ambroſ. in exhortat. ad Virgines. *Qui ad Cōuiuium magnum inuitantur, Apophoreta ſecum referre conſueuerunt.*

Illud non omiſerim, ambiuiſſe quoſdam magno conatu, & ingenti nonnunquam pretio redemiſſe à Vocatoribus, vt Cōuiuio Principis adhiberentur. Sueton. in Caligula. *Compererat Prouincialem locupletem ducenta HS. numeraſſe vocatoribus, vt per fallaciam Conuiuio interponeretur: nec tulerat moleſtè tam magno æſtimari honorem Cœnæ ſuæ.* Porro ducenta ſeſtertia, quinque milia ſcutatorum ſunt. *Ambiuiſſe quoſdā cōuiuia Principis.*

Conuiuia Chriſtianorum qualia.

Demum pro Coronide adducam Tertullianum in Apologet. De conuiuiis Chriſtianorum: *Non prius diſcumbitur, quam oratio ad Deum prægustetur, editur, quantum eſurientes capiunt, bibitur, quantum pudicis eſt vtile; Ita ſaturantur, vt qui meminerint etiam per noctē adorandum Deum ſibi eſſe: ita fabulantur, vt qui ſciant Dominum audire. Poſt aquam manualem, & lumina; vt quiſque de ſcripturis ſanctis, vel de proprio ingenio poteſt, prouocatur in medium Deo canere; hinc probatur, quomodo biberit, æque oratio conuiuium dirimit, inde diſceditur.* A

Chriſtum iniſſe Conuiuia more Romano.

In iis autem conuiuiis, quæ Dominus, & Redemptor noſter, dum inter homines verſaretur, iniſſe memoratur, omnia more Romano adminiſtrata fuiſſe inferius reperiemus: Quoniam Hebræi iã inde a Pompeio in ditionem, poteſtatemque Romanorum redacti, ad Victoris, dominantiſque Populi inſtituta ſe, victuſque ſui rationē accommodauerant. B

Romani tribus Lectis in Cœnaculo ſtratis apparabāt Conuiuia; & Chriſti diſcipuli Cœnam illam apparaturi quæ fuit extrema ante Paſſionem. *Inuenerunt Cœnaculum grande ſtratum, & ibi parauerunt.* Lucas 22.

Tribus autē lectis eos Cœnaſſe illud indicio, eſt quod cum tredecim eſſent, in eamdem omnes patinam porrigebant manus: quod ſi menſæ perpetuæ fuiſſent, fieri haud quaquam poſſet. *Qui intingit mecū manum in Paropſide hic me tradet.* Matth 26. neminem ex illis hac voce deſignans, cum omnes id ex æquo facerent. C

Romani Loti, & Vncti conuiuia inibant, & Chriſti diſcipuli Loti accubuerunt, quia cum Petrus primo negaret, vt ſibi Chriſtus pedes ablueret, & poſtea idem caput, & manus abluendas offerret, audit à Domino. *Qui lotus eſt non indiget, niſi vt pedes lauet, & eſt mundus totus.* Io. 13. quo ſignificatur illos lotos diſcubuiſſe, nec debuiſſe abluere, niſi ſi quid ſordidum pedes interueniendum fortè contraxerant; & alioquin Iudei omnes

ex

A ex Marco 7. niſi lauiſſent manus, non manducabant, & à foro, niſi baptizarentur, cibum non ſumebant.

Vnctos vero fuiſſe perſuadere videtur: cum Chriſtus obiecerit Simoni, quod ab eo inuitatus ad cœnam id officii non exhibuiſſet Luc. 7. *Veni in domum tuam, aquã pedibus meis non dediſti, oleo caput meum non vnxiſti.* & a tali vnctione Dominus non abhorruit inter Diuina præcepta Matth. 6. *Tu autem* (ait) *cum ieiunias, vnge caput tuum, & faciem tuam laua.*

Romani accubituri veſtem mutabant, & Chriſti diſcipulos veſtem mutaſſe apparet, quod Adoleſcens (quẽ Ioannem fuiſſe Ambroſius teſtatur) à Cœna in hortum B cum Chriſto ſecedens *Amictus ſindone ſuper nudo*, oſtendit, ex Marc. 14. quaſi veſte Cœnatoria adhuc indutus, quod ſi ſolitum illi, & quotidianum fuiſſet, non vtiq. ab Euangeliſta memoria traderetur: & in marmoribus antiquis videmus accumbentes vna tantum veſte ſuper nudo: pariter & ille, qui non indutus veſte Nuptiali in Conuiuiũ irrepſit, in tenebras exteriores proiici iubetur. Matth. 22 & hanc eamdem cænatoriam veſtẽ habuiſſe Chriſtum in vltima Cœna, tradit Baronius in annum 34. vbi Spondanus n. 12.

Manus lauabant illi ante cœnam: & hos etiã abluiſſe credendum eſt, poſtquã eis à Phariſæis vitio datum C eſt, quod illotis manibus cibum ſumerent Matth. 7. Nã huiuſmodi ſcandala vitare nitebantur. *Ne ſcandalizemus eos*, (dicit Dominus Petro) *vade, da illis pro me, & te.* Matth. 17.

Accumbentes, non ſedentes cœnabant Romani: & hos ſimiliter accumbuiſſe, cum Euangeliſtæ vtantur ſẽper verbo Accumbere, & recumbere.

Triclinares Lectos, in quibus Chriſtus, cœnabat, altiores fuiſſe patet, quod *Mulier illa ſtans retro ſecus pedes eius.* Luc. 7. Stans, in quam, non procidens, non genu nixa eos lacrymis rigat, & capillis tergit; quo Lectorum altitudo oſtenditur.

Soleas illi deponebant Accubituri, nudiſque pedibus A cœnabāt: & Chriſtus nudos Diſcipulorū pedes abluit; & Maria ipſius Domini nudos pedes lacrymis rigat; Cū calceatum inceſſiſſe Chriſtum innuat Ioannes Baptiſta, Matt. 3. & apud Marcum 6. legatur miſiſſe Chriſtum Diſcipulos, vt Euangelium prædicarent, non habentes æs in zonis, ſed tantum calceatos ſandaliis.

Romani liberos, & caros ſuos habebant in conuiuijs infra ſe, hoc eſt in ſinu ſuo collocabant: & Ioannes Chriſto maximè carus in eius ſinu recubuit. Io. 13.

Regem Sacrorum apud Romanos ſummum locum medii lecti in Pontificalibus cœnis occupare ſolitū, neminemq. ſupra eum accubuiſſe: & in iis Pontificalibus B cœnis Chriſtus vere Rex, & Sacerdos ſecundum ordinem Melchiſedec eumdem locum occupat, nec quiſquā ſuper eum accumbit; alioquin non potuiſſet Maria alabaſtrum vnguenti effundere ſuper caput recumbentis, ſi in medio lecto accubuiſſet, aut ipſum Ioannem in ſinu habere, ſi in imo.

Romani aliquando Quini etiam in Lectis diſcumbebant, vt diximus: & Chriſti Diſcipulos, veriſimile eſt, Quinos duobus in Lectis diſcubuiſſe, in reliquo tres tātum, nempè ipſum Dominum, & Ioannē, & fortaſſe Petrum, qui proximus Ioanni innuit, vt ex Domino auctorem tanti facinoris quæreret. Io. 15. C

In commune illi veſcebantur: & iſti in commune veſcuntur, in eamdem patinam manus porrigunt omnes. Matth. 26.

Magiſtrum potandi, ſeu vini illi conſtituebant: & in Nuptiis Canæ Gallileæ in quibus Chriſtus interfuit, fuiſſe Architriclinum apparet. Io. 2.

Spectacula feciſſe Romanos in conuiuiis: Et quale ſpectaculum cum Cœli, & Mundi Dominus poſitis veſtibus, linteo præcinctus pedes Diſcipulorum lauit, & linteo terſit? Io. 13.

Comediæ apud Romanos inter epulas agebantur: &

quæ

A quæ ſimilis Cataſtrophe, Quod mulier illa in ciuitate peccatrix lacrymis lauit pedes Chriſti, & capillis terſit. Lucas 7. & hoc non ſine inſigni corollario, cum Dominus ad hanc Mulierem conuerſus dixit. *Remittuntur tibi peccata tua, fides tua te ſaluam fecit, Vade in pace.*

Quis Symphoniæ cantus cum Diuino illo Hymno ſimilis? Matth. 26. *& Hymno dicto exierunt in montem Oliueti:* Paulus Bruſenſis ſcribit Iudæos loco gratiarum actionis poſt cœnam ſolitos recitare ſeptem Pſalmos, id eſt a Pſalmo centeſimo duodecimo incipien. *Laudate pueri Dominum.* vſque ad Pſalmum centeſimum decimum octauum; Iudęos enim aliqua certaque gratiarum

B actione vti ſolitos, non ſolum Interpretes, verũ in Deut. habetur c. 8. ibi, *Cũ comederis & ſatiatus fueris, benedicas Domino Deo tuo pro terra optima, quam dedit tibi :* & hoc etiam refert Maldonatus in Matth. 26. n. 30.

Quamuis Baron. in annum 34. vbi Spondan. n. 19. velit ex Rituali Hebræorum moris fuiſſe apud illos in ſingulorum ſolemnium cœnis recitare Pſalmos ad Myſterium eius diei accomodatos: in Paſchali vero conſueuiſſe dici pſalmum 113. incip. *In exitu Iſrael de Aegypto.* & breues alios.

Nec defuerunt odores illi conuiuio. Io. 12. *Effuſo enim alabaſtro vngenti Nardi piſtici pretioſi impleta eſt*

C *domus ex odore vnguenti.*

Abeuntibus Romanis è conuiuio dabantur illis à Domino pretioſa Apophoreta. At liberaliſſimus, & ſui nimium profuſus Chriſtus Dominus ex hoc mundo ipſe diſcedens Matth. 26. pretioſiſſimum Corpus ſuum, & ſanguinem in Apophoreta conuiuiis dedit, vt ſibi haberent, & ſecum domum deducerent.

Demum quoniam Romani ambibant, & magno pretio redimebant, vt inter amicos Principis eius Epulis intereſſent: ambiamus, & nos quoque, qui ſectatores Chriſti ſumus, vt peccatorum ſordibus ablutos, bonorum vnguento nitidos, Nuptiali ſtola innocentiæ in-

ductos ſuis epulis Princeps noſter adhibeat, vt edentes, A
& bibentes ſuper mẽſam eius, illis gaudiis lætemur, quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor Hominis aſcenderunt.

De Funeribus Romanorum. Cap. XXVI.

EX Priſcorum Romanorum antiquitate, omiſſis Funerum Ritibus exterarum nationum; collegi, & lectitaui res tetras, ac friuolas; nempe Mulierum præficarum voces, quæ mercede conducta Næniis aliena funera emptis lacrymis decorabant. B

Putarunt ſiquidem Ethnici, quod omnis vita, aut Fortuna terminaretur, vt in Didonis perſona Virgil. 4. Aeneid.

Vixi, & quem dederat curſum Fortuna, peregi.

Vel Fato conſtitueretur, vt in 2. Aeneid. cum de Priami morte loquitur Poeta.

Hæc finis Priami Fatorum: hic exitus illum
Sorte tulit.

Nos autem, qui veram Religionem agnoſcimus, Diuinæ diſpoſitioni terminum vitæ tribuimus Iob. 14. *Numerus menſium eius apud te eſt: conſtituiſti terminos eius, qui præteriri non poterunt.* C

Propinqui adſidebant morituro.

Peracto vitæ curſu Romani conſtituerunt omnibus funeris Ritum. Primum propinqui circumſtantes morientis lecto adſidebant, cum iam deficere videretur, ignemq. amitteret, & frigeſceret, quo vltima illius verba attentiores exciperent: nam Diuino aliquo inſtinctu inflatuque incitatus morientium animus credebatur, qui vigentibus fatis perfectiorem haberet futurorum quãdam prædictionem, & præſentionem; ſcriptores omnes verba illa, quam maximè obſeruarunt; inter hos Suetonius

A nius in Auguſto cap. 99 quem in oſculis Liuiæ, & in hac voce defeciſſe tradit. *Liuia noſtri coniugij memor Viue, & Vale.* Morientis Bruti verba præteriti temporis recordatione ſtudioſos virtutis tangent. Dion lib. 47. *O miſera virtus: ego te tanquam rem aliquam exercui: Tu vero ſeruis fortunæ.* Quod forſam ſuccedet, dum tempora erunt inimica Virtuti.

Inter vltima morientis Verba, Complexus, & oſcula; ſi quis præſens carior morienti eſſet, annuli ei tradebantur, quem vt plurimum ſcribebat Hęredem. Val. Maximus lib. 7. cap. 9. quod tamen nihil ad inſtitutionem profuit, niſi teſtamento probaretur, & firmaretur, vt Pa-
B piniani reſponſo deciditur l. cum Pater §. Pater pluribus de Legat. 2.

Refert Gyraldus de vario ſepeliendi ritu. Quod morientis ſpiritum etiam propinquiorum, vt mater, frater, ſoror excipiebant. Tullius action. 10. in Verrem. *Patres iacebãt in limine, matres miſeræ pernoctabant ad oſtium carceris, ab extremo complexu liberorum excluſæ, quæ nihil aliud orabant, niſi vt filiorum extremum ſpiritum excipere ſibi liceret.* Sororem Didonis Annam Virg. introducit, quæ.

Extremus ſi quis ſuper halitus erret:
Ore legat.

C Quod etiam viri præſtiterunt, vt Pœdo in verſibus ſuis.

Soſpite te ſaltem moriar Nero, tu mea condes
Lumina, & excipias hanc animam ore pio.

Morientem nomine proprio magno cum clamore vocabant. Seruius in 4. Aeneid. cum primum illum putabant obijſſe: tum illius claudebant oculos & mos fuit parentibus, cum morerentur liberi, oculos claudere, vt liberis Parentes. Martialis lib. 10. Epigram. 63. *Oculos Claudebant*

Quinq. dedit pueros, totidem mihi Iuno puellas:
Clauſerunt omnes lumina noſtra manu.

Et quamuis lex Mæuia præciperet, Ne filii parentibus luciclaio ſugillēt oculos, vt ait Varro in Geminis apud Nonium;

Nonium; eiuſdem tamen legis ſenſum hunc putat eſſe A Ant. Auguſtinus lib. de Legibus Nè oculos clauderēt, quod per translationem fortaſſe dictum eſt; ne illorum mortem maturarent.

Poſteà repetiti plangores, & paululum, ſi intermiſſi eſſent, mortui virtutes præcipuè memorabantur, noui luctus incitamenta: occurrebant ſermones eiuſdem iucundi, conuerſatio hilaris, officioſa pietas, vt oculi velut in gaudio relaxarentur. Senec. Epiſt. 99. Deinde ad oſcula, & complexus mortui concurrebant. Senec. ad Heluiam cap. 3. *Filium in manibus, & in oſculis tuis funeraueras.* & recens auctor in propoſito. *Affligoq. manus, oraq. ad ora fero.*

Luctus In legibus 12. tabul. Minuendi ſumptus, lamentatio. B neſque funeris tollendi. *Mulieres genas ne radunto, neue Leſſum funeris ergo habento*; quod id ipſum Cicero 2. de Legibus explicans, veſtimenti aliquot genus funebris eſſe, quaſi lugubrem euilationem dicta lex vetet, vt etiam intellexit. Plautus in Truculento.

Thetis quoque etiam
Lamentando Leſſum fecit filio.

Lugentium ſcœna, & oſtentatio doloris ea fuit, vt in luctu familia omnis intus clauſa, ſciſſis veſtibus, promiſſa barba, intonſa coma; matronæ crinibus ſolutis, & antependulis, humi proſtratæ iacerent, oppreſſo igne, Lucernis extinctis ex Apuleio 2. metamorf. quoniam vt ait C Seruius, Lugentibus ideo inimica lux, quia caruerunt ea ii, quos lugent, vt voluit Cicero 1 Tuſcul. Ex illo fonte varia, & deteſtabilia genera lugendi promanarunt, lacerationes genarum, pectoris tunſiones, capitis percuſſiones, quibus ſe gratū mortuis facere exiſtimabant, Diiſq. Inferis facilius ſatisfacturos, ſi ſe afflictos, & ſtratos eſſe faterentur. Cicero 3. Tuſcul. Et talibus inſaniis leges 12. tabul. ceſſerant. Varro apud Seruium 3. Aeneid. Gyraldus de Vario ſepeliendi Ritu.

La-

A Lauabant Mortuorum cadauera, propinquiores, & vngebant, vt eſt notum ex Gyraldo vbi ſupra, & inquit Poeta. *Lauabant, & Vngebant.*

Teq. meę poterant vngere natę manus.

Lauabantur corpora Defunctorum, quod ſi vitales ſpiritus eſſent ſopiti nec extincti reuiuiſcerent; vt Cornelius Celſus in præfatione 10. libri refert, & Seruius in 6. Aeneid. inquit. *Quod videlicet plerumque putetur excluſus vitalis ſpiritus, qui calidæ aquæ ablutione, veluti ſopitus excitatur.*

Vnguenta autem in funeris cauſa iure Ciuili computantur L. funeris D. de Relig. Vt ſi odores, & vnguenta B ſeruus emerit, & ad funus erogauerit, quod ad Dominum ſuum pertinebat, in rem Domini verſum videbatur l. 7. §. illud placet. De in rem verſ. Ad quam vnctionem lepidè ludit Martialis lib. 3 Epigr. 12.

Qui non cœnat, & vngitur Fabulle,
Hic verè mihi mortuus videtur.

Talis vngēdi vſus ab Aegyptiis ad Hebræos, & alias nationes translatus, vt in Geneſi cap. 50. De quo etiam Plato in Phedone inquit. *Corpus enim ſeruatum, & rebus, quibuſdam ad durationem curatum (quemadmodum in Aegypto faciunt) incredibile quoddam tempus fermè integrum manet; quia etiā ſi putreſcat, tamen nonnullæ cor-* C *poris partes, oſſa videlicet, & nerui, atque ſimilia (vt ita dicam) immortalia permanent.* ac etiam Herodot. lib. 2. idem refert de Aegyptiis, diſtinguens tria condimentorum genera iuxta perſonarum conditiones. Et Tacitus lib. 5. teſtatur Hebræos non conburere cadauera, ſed illa ſecundum morem Aegyptiorum vnguentis condere conſueuiſſe.

Qui autem funera curabant Libitinarij dicebantur à Libitina Dea nuncupata, quam Sepulchrorum Præſidē Romani habuere Gyrald. de Vario ſepeliendi Ritu in princ. in cuius templo, quæ ad Sepulturas neceſſaria eſſent, curarent, eamdemque cum Proſerpina, & Venere

fuiſſe

fuiſſe arbitrati ſunt. Plutarch in Numa,& apud illos morientium nomina edebantur. Sueton. in Nerone cap.39. A

Libitinarii munus non ita ſordidum, quin & ſplendorem aliquem retinuerit, vt apud Val. Maximum lib. 5. cap. 2. Quinimo ipſi Libitinarij ſeruos ad hoc miniſteriū multos habuerunt, qui ipſi vt honeſtiores deſignatorum munere fungebantur; nempè Magiſtri Pōpæ, qui à Libitinariis non ſeparantur. Seneca de Beneficiis lib. 6. cap. 38. Gutherus de Iure Manium lib. 1. cap. 15.

Sunt autem prædicti Miniſtri in primis Pollinctores; ſic vocati, quod Pollincere, funus curare ſignificaret, nempè Lauando,& Vngendo,quo verbo vſus eſt Plautus in Pœnulo ibi. *Eorum alter viuit, alter eſt mortuus. quia mihi Pollinctor dixit; qui eum pollinxerat.* Præficæ planctus principes non doloris; Sunt & Veſperones mox Veſpillones, qui mortuos in Lecto efferebant ad Sepulturam, vt Lecticarii in Lectica; ſic dicti quod Veſperi ſepeliebātur olim vita functi. Sādapilarii a Sādapila feretro viliorum. Vſtores infimę ſeruitutis,&miſeræ conditionis. Cuſtodes cadauerum, qui ad mortui cadauer pernoctabant. Fuit quoque Piatrix Sacerdos funeſtam domum expurgare ſolitus certo ſcoparum genere, dum mortuus ad Sepulturam ferebatur. De his omnibus vide Gyraldū dicto lib. de Vario ſepeliendi ritu,& Gutherum de Iure Manium lib. 1. cap. 15. B C

Curatio Cadaueris

Vbi quis extinctus eſſet, diebus ſeptē domi illius corpus aſſeruabatur,& curabatur Lauando, Vngendo, Oſculando. Complorando, Conclamando, vt diximus: Octauo die funus procedebat, & corpus incendebatur, Nono ſepeliebatur; & ſi qui Ludi in mortui honorem fierēt, ab eo Nouemdiales ſunt appellati. Gyraldus dicto lib. citato & Gutherus dicto lib. 1. cap. 16. Nouendiales illas ferias, aliqua ex parte à Chriſtianis etiā ſeruatas. ex Nouella Conſtitutione Iuſtiniani cap. 115. qua omnis exactio Creditorum funeſtæ familiæ diebus nouē ceſſabat: Prædictam tamen veterem in noſtris ſuperſti-

tionem

A tionem arguit D. Auguſt. in quæſt. ſuper Geneſim. *Neſcio (inquit) vtrum inueniatur alicui ſanctorum in ſcripturis celebratum eſſe luctum nouem dierum, quod apud Latinos Nouendiale appellatur.* Gutherus dicto Cap. 16.

Membris omnibus, Vnguentis & odoribus reſperſis; tunc mortuus conclamabatur, ex Terent. in Eunucho, & ibi Donatus, & alii notant. *Deſine, iam conclamatum eſt.* Nempè quia nihil habent reliqui ad longioris vitæ officia.

Facta Cõclamatione, dein albo linteo Corpus inuoluebatur, & componebatur, vt notatur ad Perſium Satyr. 3. Exin pretioſa veſtę ſtragula ornabatur, qua etiã

B Pauperes exponi ſolebant; & propterea Superbi Mortui dicebantur. Plautus in Amphitr. Mercurius Soſiæ. *Faciam ego hodie te Superbum, ni hinc abis.*

Mortuo compoſito in ipſius ore ſtipem ponebant, Charonti Portorium, & Naulum, quod eſt pretium ſoluendum pro vectura Nauis ei, qui Nauem exercet l cũ Seruuos §. fructus de Legat 1. Apuleius ſic ait. 6. Metamorf. *Hinc ſqualido ſeni dabis Nauli nomine de ſtipibus, quas feres alteram, ſic tamen vt ipſe ſua manu de tuo ore ſumat.* Hinc Virgil. 6. Aeneid. *Inops, inhumataque turba.* nempè inops, quia Naulum perſoluere non poſſet. *Stipes in ore.*

C Cadauer poſtea producebatur. Virgil. 11. Aeneid. *Productio Cadaueris*

Recepitq. ad limina greſſum
Corpus, vbi exanimi poſitum Pallantis Acetes
Seruabat ſenior,

Hi propriè Corporum Cuſtodes ex Libitinariorum familia conducebantur.

Circum omnis, famulumq. manus, Troianaq. turba
Et mœſtę Iliades crinem de more ſolutæ.

Domeſticorum turba thorum circumſtabat veſtitu lugubri, & adueniente aliquo luctum inſtaurabat; quod in perſona Aeneæ ſeruatum eſt ibi, dum ſequitur. *Hæc vbi defleuit, tolli miſerabile Corpus Imperat.* Sic Manes ado-

rari dicebantur, cum quis illos alloqueretur. Seneca Epiſt. 86. *In ipſa Scipionis Africani villa iacens, hæc tibi ſcribo, adoratis manibus eius, & Ara*. Gutherus lib. 1. cap. 18. A

Cupreſſus Potētiorum ianuas in luctu comitabatur, funeſtamque domum indicabat, ne quiſquam Pontifex per ignorantiam ingreſſus pollueretur. Seruius in 3. Aeneid.

Indictio exequiarū Funebri arbore ornata domo, & producto corpore Honeſtiorum exequiæ per Præconem indicebantur. Indictionis formula ex Varrone lib. 4. & 6. de lingua latin. & Feſto in verbo. Quiris. *Ollus Quiris letbo datus eſt, ad exequias, quibus eſt commodum ire, iam tempus eſt: Ollus ex ædibus effertur*. B

Pauperum funus. Vulgare funus Pauperiorum fuit, qui tamen loti, vncti, conclamati, & defleti ſine Pōpa & graui ſumptu Sandapila veſperi per Veſpillones exportabantur. Martialis Epigr. 75. lib. 8.

Quatuor inſcripti portabant vile cadauer,
Accipit infœ lix, qualia mille rogus.

Vſtrina publica fuit, vbi illorū Cadauera vrerentur. Horat. 1. Sermon. Satyr. 8. & publico ſepulchro condebantur in Exquiliis extra portam Mœtiam, quæ Exquilina dicta eſt, vbi pauperum cadauera ponebantur, & Sōtes pœnas capite luebant, vt ex Plaut. in Caſſin. *Ille edepol videre ardentem te extra Portam Mœtiam.* id eſt in Vſtrina combuſtam. C

Fuere quoque funera Ordinaria, & Indictitia, ſed de iis conſule Gutherum allegatum cap. 20. & 21.

Maiorū Imagines Maiorum Imagines in luctu exponebantur, & ex iis Carolus Sigonius de antiquit. Iur Cap. 20. ſcribit Eos apprime nobiles fuiſſe, qui maiorū Imagines habuiſſent: Homines nouos, qui ſuas tantum: qui nullas ignobiles illos. Quæ, & quales fuiſſent Imagines illæ cum Coronis, Vide prædictum Gutherum cap. 22.

Cantus Mortuos cum Cantum ad ſepulturam proſequebantur,

A tur, inducti perſuaſione, quod corpore extincto animæ ad Cœlum redire crederentur dulcedine muſicæ: Macrob. lib. 2. in Somni Scipionis cap. 3. Quare plangebant flebile carmen, quod in exequiis a Præfica præcinebatur, & à propinquioribus, vel iis, qui ad hanc rem conducti eſſent, cantabatur ad Tibias. Hæ Neniæ canebantur inter ludos Sueton. in Iulio cap. 84. ibi. *Inter ludos cantata ſunt, quædam ad miſerationem, & inuidiã cædis eius accomodata.* Et quod tales tubæ ſeu tibiæ funeri inſeruirent Propertius elegia vltima lib. 4. & Gutherus cap. 23. & tali more Gentium adhibendi Tibicines in funeribus non ſolum vſos Latinos, & Græcos, verũ &
B Hæbreos non autem Chriſtianos. refert Baron. in annũ 31. vbi Spond. in Epitom. n. 28.

Poſt Tibicines progrediebantur Qui munera ferebãt propinquiorum, & non Amicorum, Odores, Vnguenta, Epulas, Veſtes Statius. *Dona malæ feralia pompæ* - In Fronte præpoſita thoro Effigies, quæ Mortui vultum exprimebat, Toga prætexta ſi Vir eſſet Conſularis, Purpura ſi Cenſorius, Picta ſi Triumphalis; Exin funebres Lectuli procedebant, vt ſexcentos Auguſtus in Marcelli exequiis protulerit. Seruius in 6. Aeneid. etenim Coronæ lectulis ferebantur, & Magiſtratus inſignia, aliaue, quæ Pompæ amplitudinem commendarent. Poſt hos Liber- *Munera ac etiam Pompa Funebris.*
C ti, quorum maior frequentia Teſtatoris benignitatem præferebat, & in funeris elatione magna Pileatorũ turba præcellebat, quia iis nouis Ciuibus Teſtator vrbem illam terrarum Dominam funeſtare videbatur: Hoc genus hominum vocat Perſius Satyr. 3. *Induto capite beſternos Quirites.* Conſtituit enim Imperator l. vnica §. ſed & qui. C. de Latin. Liber. tollend Quod qui Domini funus Pileati antecederent: ſi hoc vo[l]untate teſtatoris fieret, vel Hæredis, illico fierent Ciues Romani; ſic Pilei impoſitione Liberti Orcini facti ſunt l. 10. C. de Manum. teſtam. Archimimus ſequebatur Libertos, qui perſonam Mortui fingebat, & imitabatur Sueton. in Ve-

ſpaſiano cap. 19. Archimimo igitur prætereunte à filiis A pleriumque, aut honoratis Viris lectus funebris portabatur, vt de Metello Plinius lib. 7. cap. 47. Paterculus lib. 2. Pauli Aemylii funebri lectulo ſe ſponte ſua Macedonum Legati ſubiecere Val. Maximus lib 2. cap. 10. Funus ducebat funeris Præſes, cui hæc cura teſtamento delegata eſſet, vel illam vltro ſuſcepiſſet, vt M. Antonius in Iulii Cæſaris funere, in quem M. Tullius Philipp. 2. inquit. *Tu funeri Tiranni illius ſceleratiſſimi præfuiſti? tua illa pulchra laudatio? tua miſeratio? tua cohortatio? Tu illas faces incendiſti? & eas, quibus ſemiuſtum latus illius eſt, &c.* Ductor funeris prætexta pulla indutus, ſi filius eſſet aperto capite, Patrem efferebat, Filiæ crinibus ſparſis: Mulier reliquum funus faciebat magno fœminarum comitatu, defunctique nomen vocabat canora voce, Propert. lib. 4. eleg. 10. Poſtremo agmine turba omnis obſoleto veſtitu ambulabat, qua funus claudebatur, Apuleius lib. 4. floridorũ. Longo ordine thedæ vndique lucebant. Plinius lib. 16. cap. 37. & pueros maxime ad faces, & cereos efferri ſolitos, Senec. epiſt. 122. *Iſti mihi defunctorum loco ſunt: quãtulum enim à funere abſunt; & quidem acerbo; qui ad faces, & cereos viuunt.* B

Defunctum in exequiarum proſequutione deflebant in foro, per quod Pompa omnis ducebatur, Plautus in Monſtella. *T. numquid proceſſit ad forum tibi hodie noui? S. Vidi efferri mortuum.* A foro in Roſtra aſcendebat, qui laudatione funebri viri virtutes enarraret, Senec. epiſt. 102. *Nemo dicit laudem funebrem, ſed laudationem, cuius officium oratione conſtat:* Seruius 11. Aeneid. *Laudes defunctorum viuentium exhortatio eſt.* Pater filium, filius Patrem, Maritus Vxorem, aut qui proximior, vel amicus eſſet, mortuum laudabat, niſi ex publico officio, atque ex S.C. Magiſtratibus mandabatur: maximè ſi quis pro Patria in bello cecidiſſet: Quintilianus lib. 3. cap. 7. Guth. d. lib. 1. cap. 25. C

Laudatio.

Poſt

A Poſt laudationem Libitinenſi Porta cadauer afferebatur ad Rogum, Seruius lib. 11. Aeneid. inquit, quod *Pyra eſt extructio lignorum; Rogus cum iam ardere cœperit: Buſtum cum iam exuſtum eſt*. In Rogum mortuo illato conſcendebat propinquior, vltimumque illi vngendi, & oſculandi officium conferebat. Valerius Maximus lib. 4. cap. 6. Myrrata potio in os illius inferebatur, vt ex legibus 12. tabul. quæ illam vetant, quæ potio tanquam cœna ad Cœlum viatica fuit. Ventos præterea precabantur, vt fauentes flammā properarent. Propert. lib. 4. Elegia 7. *Cur ventos non ipſe rogis ingrate petiſti?* Cum corpus arderet, vino rogum Rogus.

B aſpergebant, vt flammæ validiores eſſet; vnde dictum. *Reſperſum Vinum*. Plinius lib. 14. cap. 12. Pix, & Reſina addebatur, qua etiam pauperiores vti ſolebant. In Cāpo Martio Nobiliorum Rogus erat; aliorum penes Sepulchrum, dummodo intra duomillia paſſuum ab vrbe Pyra ſtrueretur ex Edicto facto A. Claudio & C. Nerbano Coss. Dio lib. 48.

Cœna funebris vna in Rogo Dis manibus parabatur, & hæc nominata exequium, ſeu Silicernium. Varro. *Funus exercui laute ad ſepulchrum, antiquo more Silicerniū confecimus*. Dictum ab eo, quod in luctu fas non eſſet,

C Lucernas accendere. Altera Cœna, quæ domi propinquioribus, & Amicis; & hæc propriè Epulum funebre, & ad hos vulgaris Coquus conducebatur ex Plaut. in Pſeudol.

Coquum non potui, quam hunc, quem duco, ducere;
Quin ob eam rem Orcus recipere hunc ad ſe noluit,
Vt eſſet hic, qui mortuis Cœnam coquat.

Funeris ductor illas epulas primum degustabat. Virgil. in perſona Aeneæ 5. Aeneid. *Libauitque dapes*. De hoc Cœnæ genere Tertull. lib. de Reſurrect. Carn. cap. 1. *At ego magis ridebo vulgus, cum ipſos defunctos atrociſſime exurit, quos poſtmodum gulosiſſime nutrit, iiſdem ignibus, & promerens, & offendens.*

Rogi

Rogi Luſtratio antequam faces ſubiicerentur, fieri ſo- A
lita à maxima quaque multitudine, quæ circumibat, & ambiebat Rogum. Quintil. declamat. 329. Cadauer Augusti Rogo impoſitum, primũ Pontefices, deinde Equites, tum Milites circumierunt, poſtea Centuriones ignẽ admouerunt: Qua Luſtratione facta, accenſo Rogo vt in funere Pallantis Virgil. 11. Aeneid.

Ter circum accenſos cincti fulgentibus armis,
Decurrere Rogos, ter mæſtum funeris ignem
Luſtrauere in Equis, vlulatuſq. ore dedere.

Atq. hanc Luſtrationem cũ ſulphure, & thedis accẽſis & circumlatis factam, quibus Manes maximè placarentur ex Iuuenal. Satyr. 2 B

Vmbra venit, cuperent Luſtrari, *ſi qua darentur*
Sulphura cum thædis.

Mos fuit, & tunc Coniuncti ſanguine, amicitia, ſeu alio vinculo cum defuncto occiderent ſe ante Rogum, vt in funere Othonis inquit Tacitus lib. 17. *Tulere corpus Prætoriæ Cohortes cum lacrymis, & laudibus vultus, manuſque eius exoſculantes: Quidam militum iuxta Rogum interfecere ſe, non noxa, neque ob metum, ſed æmulatione decoris, & charitate Principis.*

Poſt luſtrationem Gladiatores ante Rogum dimicabant, qui Buſtuarij à Buſto ſunt appellati, Seru. 10. Aeneid. & de huiuſmodi Gladiatoribus ante Rogum C ſcripſit copioſè, & ornatè in tractatu de Gladiatoribus, Lypſius cap. 9 Vnde Cicero pro Sulla: *Interpoſiti ſunt Gladiatores, ſed quos teſtamento Patris dari videmus.* & in Spartiano habetur: *Hadrianum præcipuos honores ſocrui ſuæ ludis Gladiatorijs impendiſſe.* Gladiatorium à ludis erat ſeparatum, Liuius lib. 28. Huic Gladiatorum ſpectaculo ludi additi pro copia, & Prouinciali, & Caſtrenſi apparatu; quos à Græcis cœpiſſe tradit Gyrald. d. Tractatu.

Collectio Cinerum.

Funeſtum dein ſequebatur officium, vt Reliquiæ legerentur, cum flamma quieuiſſet Tibull. lib. 1. eleg. 3.

Non

A *Non mihi Mater, quæ legat in mœſtos oſſa peruſta ſinus.* Sueton. in Auguſt. cap. 100. *Reliquias legerunt primores equeſtris ordinis tunicati, diſcincti, pedibuſque nudis, & in Mauſoleo condiderunt*: & Tacitus lib. 2. inquit. *At Agrippina quamquam defeſſa luctu, & corpore ægro aſcendit claſſem cum cineribus Germanici; miſerantibus cunctis, quod fœmina nobilitate Princeps, tunc feralis reliquas ſinu ferret.* Deinde Manes præfabantur, hoc eſt alloquebantur;& inſuper animam ter vocato defuncti nomine. Tibull. lib. 2. eleg. 2. *Præfata ante meos manes, animamque rogata.* Puris manibus dum legiſſent oſſa, illaque lauiſſent vino,& lacte, ter vale dicto, Reli-
B quias ter oſculabantur, vt in Anna Didonis, Ouidius 3. Faſtorum.

Terque vale dixit cineres, ter ad ora relatos
Preſſit, & eſt illis viſa ſubeſſe ſoror.

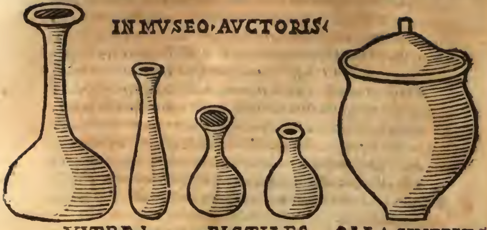
Tum ſinu Cineres fouebant ex Tibull. eleg. 3. lib. 1. *Quæ legat in mœſtos oſſæ peruſtæ ſinus*. & idem Tibull. lib. 3. eleg. 2.

Poſt hæc Carbaſeis humorem tollere velis,
Atque in marmorea ponere ſicca domo.

Nam Lino Carbaſcino, ſiue Asbeſtino, ex Plinio lib. 19. cap. 1. vtebantur Romani in Vſtrinis ad colligendos cineres cum illud compertum ſit ignibus non abſumi: vn-
C de poſito cadauere ſupra dictum linteum, ſiue linum, & accenſo deinde igne ſubtus eodem linteo, cadauer reſoluebatur in cineres abſque lintei conſumptione: Poſtea adhuc calentes cineres priuſquam refriguiſſent, & oſſa ſimul claudebantur in vrna, cum odoribus,& lacrymis, quæ vitreo vaſculo, ſeu phiala iniectæ eſſent. Vt de prædictis Phialis vide hic delineationem vna cum olla fictili, in qua cineres recondebatur, quę in meo Muſęo ſeruo.

Et

A

VITRE I FICTILES OLLA CINERVM
LACRIMATORII·

Et hic intelligitur, quod Romæ paſſim in antiquis lapidibus legimus: *Cum lacrymis poſuere:* & ſimilia. His ita compoſitis poſt iniectam glebam, & vale æternum dicebatur. *Nos te ordine quo cui natura iuſſerit, cuncti ſequemur.* Seruius 5. Aeneid. Demum ſacerdos circumſtantes luſtrabat, hoc eſt leui rore aſpergebat. quod genus purgationis ſufficio dicebatur, Feſtus in verbo Aqua, & de his Gutherus lib. 1. cap. 28.

Manſit vero apud Romanos Cremandi conſuetudo C vſque ad Antoninorum Imperatorum tempora, quibus à pluriſque deſitum eſt corpora Cremare, & rurſus terræ mandare cœptum eſt, vt a principio conditæ vrbis: Etenim Numæ Pompilii Corpus in arca lapidea conditũ legitur, quod multa poſt ſæcula in Ianiculo à Gn. Terentio effoſſum, tradunt ſcriptores, vt refert Gyraldus De Vario ſepeliendi Ritu.

Non reticebo in memoriam antiquitatis, quod hic Romæ in mea Vinea ad viam Appiam reperitur Subterraneum Conditorium ſiue Hypogeum dealbatum, &

cruſtatum

A cruſtatum ſatis eleganter; & in hoc plurimæ concauitates in muro, ſiue, vt Italicè dicunt, Nicchie, & in vnaquaq. prędictarum extant duæ, vel tres Ollæ fictiles muro affixæ repletæ cineribus, & oſſibus ſemiuſtis, intra quas aliquæ repertæ quoq. fuere ex prædictis Phialis vitreis, & fictilibus ad vſum lacrymarum. Et hoc conditorium eſt ſimile illi, de quo Petronius Arbiter in ſuo Satyrico ait. *In conditorium enim proſequuta eſt defunctum, poſitumq; in Hypogeo, Græco more, corpus cuſtodire cœpit.* Simile quoq. eſt, quod ſcripſit Plinius Epiſt. 96. *Tentata in amicis fides, tam parata obliuio mortuorum, vt ipſi nobis debeamus conditoria extruere, omniaque hæredum of-*
B *ficia præſumere.* Extabat in prædicto meo conditorio Tabula Lapidea palmorum trium longitudinis, quam etiã adhuc ſeruo, litteris hic annotatis.

L. Hoſtilius Fortunatus . ſibi . &
Hoſtiliæ. Ianuariæ. filiæ. item
Libertis. libertabuſque. ſuis.
Poſteriſque. eorum. fecit.
Exteræ . Familiæ . aditus . non .
Datur . nec . iure . quis. in . hoc.
Monumento. Ollas. emet.

C

Conſecrauere Romani in Deos Romulum fundatorem, & alios Principes ſuos, vt ex Diuo Auguſtino de Ciuitate Dei, lib. 22. cap. 6. & lib 3. cap. 15. Nouos, & Adſcriptitios Ciues in cœlum adulatio recepit, & Puluinaribus, Aris, Templis, Columnis, Flamine, Ludorũq; celebritate, & Nataliũ cumulauit, vt ex Gruthero, lib. 2. c. 5. Refert enim Plinius in ſua Naturali hiſt. quod opus ingens, occultumque Diuinitatis, & quo nullum maius reperi i poſſi, ſit conſecratio, ſiue relatio inter Deos. Seruius tamen inter Deos, & Diuos ita diſtinguit, vt Dij *Conſecratio.*

 dicantur

dicantur Aeterni: Diui autem, qui ex hominibus fiunt; A vnde etiam hac appellatione quidam Imperatores Romani poſt mortem decorati ſunt, à quibus inſignia in vita profecta eſſent in Rempublicam merita (& de prędictis Conſecrationibus plurimi nummi fuere effigiati) quamquam poſtea creſcente in dies adulatione plerique ne viui quidem id honoris aſpernati ſunt.

Aromata ad condiẽdum.

Et vt me expediam, referam fuiſſe apud eruditos dubitatum, quomodo cadauera ante combuſtionem octo diebus ſine corruptione ſeruarentur abſque viſcerum extractione: ſed difficultas à Plinio tolli videtur lib. 22. cap. 24. dum ait: *Mellis quidem natura talis eſt, vt putreſcere corpora non ſinat, iucundo ſapore, atque non aſpero, al a quam ſalis natura:* & apud Xenophontẽ in Græcorum hiſtoria, lib. 5. *Melle oblitus demum deportatus, ac regiam ſepulturam conſequutus.* Huc pertinet myſtica antiquorum ſignificatio: nam viuentium ſymbolum *Fel*, mortuorum quidem *Mel*. Cœlius Rodig. lib. 28. cap. 17. Antiq. lect. meminit ritus Diogenes Laertius lib 3. Dict. Philoſoph. B

Non ſolum melle, ſed & cera cadauera oblinire receptum maximè in defectum mellis. Aemylius Probus in Ageſilao in fine, *In morbum implicitus deceſſit, ibi eum amici, quo Spartam facilius perferre poſſent, quod Mel non haberent; cera circumfuderunt, atque in domum retulerunt;* & idem dixit Plutarchus in eiuſdem Ageſilai vita: *Cera cadauera illiquefacta, quia mel non ſuppetebat, Lacedæmonium retulerunt Spartiatæ.* C

Tertio vngebantur cadauera Cedrio: Plinius lib. 16. cap. 11. *Primus ſudor, aquæ modo, fluit canali; hoc in Syria Cedrium vocatur, cui tanta vis eſt, vt in Aegypto corpora hominum defunctorum eo perfuſa ſeruentur.* Eadem penè habet idem auctor lib. 24. c. 5. & de ijs vide etiam alia relata in Paralipomeno ad Roſinum, cap. vltimo ad finem.

Prædicta

A Prædicta Aromata ad condiendum corpora (vt ego de his ſermonem habui cum peritis) ſatis probabile eſt hodie ad noſtram notitiam non perueniſſe; ſiquidem cadauera quantumuis euiſcerata, & condita, videmus hodie maximè in æſtate tertio, vel quarto die putreſcere, & corrumpi: at tempore antiquorum Romanorũ etiam quod tunc illa non aperirentur, vt diximus, ferè ſemper vſque ad nonum diem antequam comburerentur, non putreſcebant.

Quinimo Romanorum cadauera aromatibus condita poſt plurima ſæcula reperta in ſepulcris abſque corruptionis læſione; vt legitur in hiſtoria Boccacij de Analo-B gia Deorum lib. 12. cap. 60. quod tempore Henrici III. Imperatoris repertum fuerit prope Romam corpus Pallantis Euandri filij à fodiente villico integrum; vti nn. per ſepultum maxima proceritate, in quo adhuc apparebat vulnus impreſſum lancea Turni.

Ac etiam ſcribit F. Leander in lib. Deſcrittione d'Italia Capitolo della Campagna di Roma: ſedente Alexandro VI. Pont. Max. repertum fuiſſe corpus integrum cuiuſdam puellæ ſatis concinnum abſque læſione, & hoc perfuſum intra mirabili liquore: ad cuius pedes ardebat lucerna, quæ aperto ſepulcro extincta remanſit; & hanc fuiſſe Tulliolam Ciceronis filiam ſunt arbitrati, C de quo ego valde dubito, cum fuerit mos tunc temporis corpora comburi, non autem ſepeliri, & aromatibus integra præſeruari; probabilius tamen corpus illius puellæ fuiſſe ſepultum poſterioribus temporibus, quando imperantibus Antoninis ſepeliri cœperunt.

Præterea iam triginta circiter elapſis annis in agro Romano extra Portam Appiam reperta fuit arca marmorea, in qua cadauer erat conditum ab omni æui læſione ſeruatum, quod ex paludamento purpureo, quod geſtabat, Conſulem fuiſſe ſunt opinati: De prædicta purpura libens ego habeo aliqua fruſta iucundo etiam odore adhuc fragrantia: color autem prædictæ purpuræ

eſt duplex ;particula coloris rubei ſatis accenſi; altera vero pars deſinens in flauum colorem. A

Hanc autem corporum durationem non ex alia proceſſiſſe cauſa opinor, quam ex efficacia illorum aromatum, de quibus nobis in præſentia non conſtat.

Et hæc ſatis dicta de antiquorum Romanorum funeribus. Quibus annectam plurima ſepulcrorum antiqua monumenta, quæ adhuc in meo Muſæo ſeruo: omnia ferè eruta annis præteritis ex ruderibus vineæ meæ in via Appia, nec ab alio illa adhuc notata.

B

D. M.
Fuluiæ feliciſſimæ
coniugi Ka-
riſsimæ, quæ
vixit annos
xviij. Menſ viij. D.
xiij. Hor. v.
M. Aurelius Fili-
tianus cum qu.
vixit annos vj.
Coniugi Bene-
merenti fecit
cum Arria Vi-
torina Matre
eius, &
Patre eius,

L. Raſinius
Epicurus
vixit ann. xxx.

M. S.
Iulius Eros
Apie Patrone
Ereti fecerunt.

C

Vtia Agathem
Clymene Patr.
Luriæ Danæ. F.
C. Vtio Flo.

Memia C. L.
Piſtolio
H. S. S.

Vmbreia

A

Vmbreia. Ɔ. L. Chila.

C. Vilius	C. Iuliu
D. Aug. L.	Styrax.
Dionyſius	

Cocceia
L. L. Gemella
vixit A. xxviij.

B

D. M.
Mæuio
Functo
Næuia Fu-
hodia Con-
iugi, Ben. Me.
fecit.

C

D. M.
Q. Daſianio
Supero
Iulianice
Coniugi B. M. Pol.
& ſibi, &
C. Iulio Rufo
Patrono.

Claudiæ
Spenduſæ
vix. an. xviij. M. viiij.
Iaxys ius Pater fec.

Iomedes Ap.
Strator
Fauſta Hediæ;

D. M.
C. Cornelio C. Fil.
Sergia Fuſco
Auonia M. filia
Iſidora filio
pijſſimo.

D. M.
Marci-
æ Rho-
dopes fe-
cit L. Thal-
lius Aſ-
pes Coniu-
gi Remi.

L. Terentius. Ɔ. L.
Gratus.

D. M.

D. M.
Viychus
Valeri Viychi
Anthuſæ fil.
vixit M. iiij. D.xiij.

D. M.
M. Aurelio Optauete
Aug. C. N. Natitra,
Qui vixit an. liij. Men.
iiij. Di. xx. Pon. Erm.
& Aur. Opta. Patri
pientis. fecerunt.

P. Perelius
Nicia.

DECIA
V.A. O XIIX.
HYGIA.

D. M.
Dio. Cn. Ser.
Geſſ. Labicana
Benemerenti
Cognato

A

Maronianus
Aug. Lib. Proc.
viuos ſibi
comparauit.

Foteia Staphis.	Mitontes N.cander Medicus.

C. Claudius Phalix Cur.	P. Næuius Eros

B

P. Arruntius Cinnamus Sacerdos.	Gaa Vilicus.

Ouia Optata
Ollas II. filijs ſuis
Creſcenti, &
Admeto

C

M. noui M. L. Eronis
Nouiæ M. L. Hilaræ

Anicetus
Cæſaris Aug.
Caianus.

Tun-

A Tundareus
Atiaes L.
Gnomeatiæs L.

Sempronia
M. L. Helena

Dis. Mani.
P. Clodio Quieto
Filio ſuo
B cariſſimo fecit.
Vixit Ann. II.
menſib. iiij. diebus xxviij.

D. M.
Soteridi fecit
Auxeſis
Mater Filiæ.

C F. Vlcinia Iulia
Flacilla II. Auctij L.
Rhodia.

D. M.
Sabina Nutrix Martine
Alumnæ ſuæ, quæ vixit
Ann. iij.
menſib. iiij.
Benemerenti fecit.

D. M.
Nouius Caſsianus
Eques Romanus Dic-
ne meę Nutrici Are-
thuſeæ, quæ vixit
Annis xxxv. menſes
vii. diens x. Benemerenti
fecit.

D. M.
Capidius
Proculus
Scriba æd. curul.
præf. Fabrum, &
Caſſia Priſca
Vxori Caſsio Priſco
Scriba Aed. Cur. fratri
pientiſſimo
Parentibus ſuis
fecit.

D. M.
P. Flauio Ruſo
T. T. Flauij
Venuſtinus, &
Saturninus
Fratri
pientiſſimo
fecerunt.

D. M.

D. M.
Plautio Gnatio
Alumno dulciſſimo
gratiſsimo,
ſuauiſſimo,
cariſſimo,
Plautius Filius
Iulianus V.C.

Vennonia L.L. prima.	P. Quintilius P.N.L. Fauſtus

D. M.
Aemiliæ
Saturnine
T. Feſcennius
Liberals Coniugi
Benemerenti
& ſibi, & ſuis poſuer.

D. M.
Pantagati II.
Epigonus
amico cariſsimo

Atrebia Arbuſcla
heres Aureli,
& M. Luxius Cerdo.

D. M.
Fauſtæ Ruf-
inæ oſſa pila
cinereſque ſac-
ri ihcecce q-
uieſcunt.

D. M.
Vlpiæ
Clementillæ
lib. Benemerenti
M. Vlpius
Filiricus.

Abinnæus
Cæſaris Aug. P.

Rupilia Q. L.
Arbuſcula.

Alaxandro
ſuæ ſorores piæ
myrtis stibas
nephe prima
ſecundus magiſt.

P. Hilargurus
Inſularius.

D. M. S.

A

D. M. S.
Donatæ
Blaſius
Helena
Alumnæ
B. M. F.

D. M.
M. Antoni
Theodoti
Stertinia
Gnome.
F. C. C.

D. M.
T. Fuficio Icelo
fecit
Fuficius Ceriali
B. M.

B

D. M.
Floræ Murinæ,
quę vix. Anno
vno, menſ. viiij. D. xxiiij.
Euphroſinianus,
& Flauia Metite
Parentes, filiæ
dulciſſimæ.

D. M.
Antonia Fortunata
fecit Patronæ ſuæ
Bene Merenti
Heracliæ
Et ſibi, & ſuis.

Vaternia Rigilla
Auia Proculi.

C

D. M.
II. Claudio
Suciſſo. Cla.
Suciſſa Mat.
III. pijſſimo
fecit.
V. A. XX.

Ceonteus.
Beieus.

Callius C. C. L. Myro Pat.
Allia C. L. Megiſte L.
Allia C. O. L. Nice. L.
C. Allius C. L. Mario L.
LI HERMA

L. Lælio Apro. V.A.VII. M.X. A.Lelio pietati.
V. A. IIII. M.V.
A. Lelius Creſenſ. & Claudia pietas Filijs
Pientiſsimis fecerunt ſibi, & ſuis
Lib. P.Q.E.

Tria præcedentia monumenta, quæ in Muſæo Auctoris adhuc reperiuntur: ſunt etiam impreſſa in libro epigrammata antiquæ Vrbis cap. 16. de Regione Campi Martij, ſupra Portam Romani Caſalis, quod volumen de anno 1521. editum auctore Iacobo Mazochio.

Peroratio.

HAEC diximus de Aegyptiorum, Romanorum, & aliarum Gentium ſuperſtitionibus, & his populis, qui ambulabant in tenebris: & in regione vmbræ mortis, & cum aduenisset plenitudo temporis, lux orta eſt eis, & viderunt, ac cognouerunt verum Deum, qui venit omnes ſaluos facere; vt ex pſalmo 35. inquit Regius Propheta. *Homines & iumenta ſaluabis Domine.* Hinc factum, vt Dominum recens natum exceperit Præſepe, quaſi Bobus, atque Aſinis, Iudæorum ſcilicet, ac Gentium Populis, alimentum eſſet præbiturus: Quo alimento tamquam Diuinitatis pharmaco, etiam nos, qui de populo Gentili eramus, recuparemus rationis donum, ipſumque Deum veneraremur. Quid ergo mirum, ſi Chriſtus nos, qui aliàs cæci, ac inimici eramus abſque lumine Fidei, amicos nos deinde appellauerit, & ſua nobis arcana crediderit, quæ ſeruis non facilè credantur: ſic enim aiebat Ioann. cap. 15. *Iam non dicam vos ſeruos, quia ſeruus neſcit, quid faciat Dominus eius: vos autem dixi amicos, quia omnia, quæcumque audiui à Patre meo, nota feci vobis.*

Agamus ergo, vna cum Leone Pontifice, gratias Deo Patri, quia nos, cum eſſemus cæci, & mortui

& mortui peccatis, conuiuificauit nos Chriſto, vt eſſemus in ipſo noua creatura, nouum figmentum, vt Diuinæ conſortes modo facti naturæ, nolimus in veterem vilitatem degeneri conuerſatione redire: ſed vt in ſequenti libro videbimus, ſpeculemur maximè priſcos naſcentis, & militantis Eccleſię ritus, vt tandem in illa triumphanti cœleſti gloria perfruamur.

LAVS DEO.

Digitized by Google

Ex antiquo marmore apud Auctorem.

INDEX

Primi, & Secundi Libri.

A

ACcipitris Pinnæ Solem, ſeu Oſiridem denotant. pag. 74. B.
Aegypti habitatores poſt Diluuium pag. 2. B Aegypti fertilitas. 2. c. Aegypti Auri, ſeu Argenti Fodinæ. 3. b. Aegyptiorum dominium in vicinos populos. 3. c. Aegyptij Reges, qui Regnum propagarunt. 3. c. & ſeq. Aegyptiorum Regni finis, à Cambiſe occupati 5. C. Idololatriæ origo in Aegypto. 21. b. & ſeq. Beſtias colebant. 21. c. ſuperſtitio eorumdem ſepius Roma eiecta. 22. c. Aegyptiorum Idololatria cępit deficere, dum Chriſtus aſſumpta carne iter ſumpſit in Aegyptum. 24. c. defecit penitus poſtea ſub Theodoſio Imp. 26. B. Sola Aegyptus in terris alienigenarum vidit Deum in carne. 25. a. b. Interitũ Idololatriæ in Aegypto non ſolum Iſaias prophetauit. 24. c. verum & Triſmegiſtus, & alij. 25. b. & ſeq. Anachoretæ, & Martyres in Aegypto. 27. a. & ſeq. Aegyptij fecerunt expeditiones ex mari Erytheo in Indiam & Sinas. 28. a. Propagatio Idololatriæ Aegyptiorum. 28. a. Ritus in Funeribus Aegyptiorum. 29. b. Icunculæ Aegyptiprum ex thorace cadauerum. 30. c. Lingua Aegyptiorũ antiqua ſimillima linguæ Coptæ. 31. b. Affinitas linguæ Aegyptiacæ cum alijs nationibus. 32. Characterum triplex genus apud Aegyptios. 34. Scientiæ quas Aegyptij inuenerunt, & propagarunt. 35. b. Aegyptij noluerunt patefacere plebi, & rudioribus res ſacras 39. c. & propterea illa exprimebant per ſymbola, & hieroglyphica. 40. & ſeq. Aegyptij requirebant mortuum Oſiridem lucernis accenſis, & quare? 81. b. c. & hoc forſan factũ in memoriam necis primogenitorum Aegyptij ad abducendos filios Iſrael. 82. a. b.
Amores duo alter cœleſtis, alter vulgaris. 118. c. Amor omnibus Dijs dominatur. 119. b. Contra Amorem non aliud remedium quam fuga. 120. a. b.

Annulorum vſus in magna vetuſtate apud ſacros, & prophanos ſcriptores. 179. c. Materia annulorum aureum, argentum, Aes, ferrum. 179. c. Pytagoras præcepit ne quis annulum Dei imagine gereret, & quare? 180. c. frequenter annuli proferebant vultus principum, philoſophorum, Idolorum, &c. 181. a. Chriſtiani effigiabant annulos, & quomodo? 181 b. c. Annulos geſtatos in articulis, & digitis. 182. b. Mos Romanorum fuit geſtandi annulum in digito, qui eſt minimo proximus, & quare? 182. b. c. Diſtinguebat annulus ingenuos ab hominibus ſeruilis conditionis. 182. c. & ſeq. Imperatores ſuperatis hoſtibus in concione annulos donarunt. 183. b. erat vſus annulorum æſtiuorum & hiemalium. 183. b. Erant annuli Natalitij 183. c. Annulis etiam vtebantur ad claudendum, ſicuti claues inſeruiunt 184. a. Arrha, & ſponſio annulo celebrabatur. 184. c. ſponſæ annulo donatæ. 184. c.

Aquila oculos in Solem erigit. Non tangitur fulmine. Pauciſſimis morbis obnoxia. Animal viuaciſſimum: Nec ipſa cadauerum corpora tangit. 129. a. Aquila in ſenectute renouatur. 129. c.

Arietis carnes bonæ ad ſanitatem. 130. c. In ſigno Arietis ineunte vere incipiunt res generari, augumentari, & renouari. 130. c.

Aeſculapij natales. 124. c. & 127. a. Romæ quare? & quando coli cœpit? 125. a. Templum ei conditum in Inſula Tyberina. 125. b. De Serpente tanquam Aeſculapio palam expoſito, & Oracula eius nomine conficta. 125 b. Sanctus Syluester Papa clauſit ianuis æreis ſigno Crucis obſignatis prædictum ſerpentem læthali halitu homines enecantem. 125. c. Hunc ſerpentem apud Romanos ſacroſanctum ex Epidauro allatum, tot incurrentibus ſæculis ſuperſtitem, fæcunditati illius reſiſtebant ſemina comburendo. 126. a. Obſignata cella dicti ſerpentis à ſancto Silueſtro cum nollent Gentiles carere Deo ſuo, ex ligno alium ſimilem fabricarunt, gladium ore geſtantem, eidemque Virgines in ſacrificium offerebant. 126. a. b. Aeſculapius quare cum ſerpente effingatur? 127. a. b. Quare Poculum in manu teneat. 128. c. Aquila cur eidem Aeſculapio apponatur? 128. c. ſicuti etiam Aries. 130. b.

Baccho

B

BAccho cognomentum liberi impoſitum, quod eſſet vindex libertatis. 134. a. Inter Deos nullus tam diuerſis cognominibus inſignitur, quam Bacchus. 134. b. c. Receptius in ſacris Euius. 134. c. Dicitur Vitiſer, ſeu vini inuentor. 134. c. Obſcœna, & nefanda huius Dei. 135. a. b. Tigris Baccho ſacrata, quod feraciſſima quæque pectora vino domentur 135. c. Sacra eius nocturna erant, & facibus accenſis per Vrbem diſcurrebāt, Crateres vino plenos ſtatuentes, nec quicquā turpitudinis omittebant. 136. a. In Bacchanalibus ex collo membri virilis figuram ſuſpenſam geſtabant, quam Phallum appellabant. 136. b. Singulis tribus annis excitabantur Bacchanalia. 136. c. & ſeq. Scitæ non admiſerunt iſta ſacra, quoniam ad inſaniam adigerent, 137. c. Roma, & Italia etiam eiecta. 137. c. Comites Bacchi. 138. a.

Balneis publicis, ſeu Thermis ſtudioſi veteres fuere. 222. b. Vſos autem fuiſſe huiuſmodi publicis Balneis etiam Imperatores. 222. c. Balnea habebant tres domos, ſeu cellas nempe Calidarium, Tepidarium, Frigidarium; habebant etiam quartam, Vnctorium dictum. 223. b. Inſeruiebant Balnea ad ſanitatem, & laſſitudinem tollendam. 223. b. Secundo ad abſtergendum ſudorem: Tertio, voluptatis quoque cauſa. 223. c. Ante cœnam Balneis vtebantur, quandoque etiam poſt cœnas: ſed hæc poſteriora donata. 224. b. c. Chriſtiani quomodo Balneis vti debeant. 224. c. Chriſtus his vſus. 225. a. Poſt exercitationes Balneis vtebantur. 226. a. & in Balneis deſtinata erant vnguēta, & oleum. 226. c. Vngendi officio in Balneis fungebantur ſerui, Vnctores dicti. 227. b. Vtebantur in Balneis Gutto ad fundendum oleum, & ſtrigili ad fricandum corpus. 227. b. & ſeq. Vnctorium erat locus in Balneis. 229. a. Balnea olim erāt mixta, in quibus viri, & mulieres lauabantur, poſtea fuerunt ſeparata. 229. b. Quo tempore Balnea paterent. 229. c. Et hora lauandi indicabatur ſonitu tintinnabuli. 230. b. Poſt lauationem, & vnctionem cœnabant. 230. b. Poſt lauationem, & vnctionem ſoleas ſumebant, & ante cœnam eaſdem deponebant. 230. c.

Bouis caput carne nudatum ſymbolum eſt laboris. 59. c. Bos ab Aegyptijs Apin creditus quomodo reſponſa dabat. 59. c. Bouis caput figurarunt, & venerati ſunt Hebræi. 60. a.

C

CAnopus Aegyptiorum Deus qualis fuerit? 51. c. De canopo curioſa hiſtoria refertur. 53. a.b.
Canis a canendo, ſeu cuſtodia dicitur. 70. b. Canis forma colitur Anubis, & Mercurius. 71. c.
Cauſa ſuſcepti operis proemio.
Ceſtus ſumitur pro cingulo, ſeu zona virginea, quam maritus prima nocte diſſoluebat. 147. a.
Chriſtiani non debent ſuperbire de Etnicorum erroribus, ſed quod bonum eſt in eorum doctrina illud retinere. 23. b.
Circulus Regium inſigne eſt. 85. c. Hunc circulum ab Aegyptijs ſumpſerunt Romani, qui honor Deo, & Sanctis, vt adhuc diadema. 85. c. Circulus eſt hieroglyphicum æternitatis, perfectionis, & ipſius Dei. 86. a.
Cœnaculum, ſeu Triclinium erat locus, in quo diſcumbebant, & cœnabant à tribus lectis, quos in eo ſternebant nomen habens, 231. b. Quamuis antiquiores Romani ſedere eſſent ſoliti, dicto b. Lecti Illuſtrium perſonarum altiores erant. 232. a. Stragulis inijciebantur puluini Triclinares. 232. b. Veſtem mutabant conuiualem, 232. c. Soleas deponebant. 232. c. Manus lauabant, & vnguenta dabantur. 233. a. Coronæ florum dabantur conuiuijs, ſeu apponebantur poculis. 233. b. c. De numero conuiuarum. 233. c. Ordo diſcumbentium. 234. b. Mulieres an, & quando diſcumberent, ſeu ſederent? 234. c. In ſinu Amantis accumbebant cariores. 234. c. Situs corporis conuiuarum. 235. a. Menſa qiud ſit? 235. b. Pueri, & puellæ conuiuis miniſtrabant. 235. c. Pocillatores, ſeu Pincernæ. 236. a. Forma, & materia poculorum. 236. b. c. Prægustatores. 237. a. Inuitatio ad bibendum. 337. b. Magiſtri Potandi, 237. c. Ordo Dapium 237. c. Partes dapium ſingulis conuiuis an in commune apponatur? 237. c. Inter cœnandum Acromata, ſymphoniæ, odores, ſpectacula, necnon etiam Gladiatores. 238. a. b. Flabello Pauonio muſcas abigebant, & ventum faciebant. 238. c. Miniſtri ſtabant ad pedes conuiuarum, vt etiam Peccatrix. 239. a. b. Aphoreta dabantur abeuntibus conuiuis. 239. c. Ambiuiſſe quoſdam magno conatu, & magno pretio conuiuia Principis. 239. c. Chriſtianorum conuiuia qualia eſſent. 240. a. Chriſtum in terris inijſſe conuiuia more Romano, omnibuſque eorumdem ritibus. 240.

240. b. cum ſequentibus.
Continentia deſcribitur, cum viri manu cohibentur genitalia. 133. a. b. Continentia Alexandri Macedonis. 133. c.
Corona radiata Diuinitatem ſapit. 69. a. Corona antiquitus niſi Deo dabatur 85. c. Coronam deinde ſumpſerunt Reges non ſolum auream, & gemmeam, verũ etiam radialem ad ſigna duodecim Zodiaci. 86 b. c. Coronarum plura genera, 88. c. Coronam primum impoſuiſſe capiti ex Hedera Liberum Patrem. 90. b. Coronis ornauere priſci Chriſtiani etiam Sanctos ſuos. 90. c. Tonſura Clericalis ita olim fiebat, vt Circulus tantũmodo capillorum emineret, inſtar Coronæ, vt modo vtuntur Monachi. 92. c.
Cornua quid denotent 69. c. ex Cornuis flumen ſignificatur, 71. a.
Cucurbitæ Symbolum. 84. c.

D

DE Deo variæ philoſophorum opiniones. 95. c. Dei Ignoti aræ, vnde origo? 96. b. Deus ex Ariſtotele non ſic influit ſupra terram ſicut in Cœlum, quod eſt erroneum. 96. c. Dijs quomodo decreta templa, & ſimulacra 98. c. Dij Conſentes, & Selecti. 99. c. Pluralitas Deorum aliquando pro vnico Deo ab Ethnicis etiam ſumpta. 100. a. Quod Deus ſit vnicus. 100. c. Dii, qui dabant reſponſa Dæmones erant. 101. a. Deorum cultores quales fuerint, 101. c.
Deificationis origo vnde prouenerit? 98. a.
Diadema erat laneum, vel lineum ligamen apud Græcos, & Latinos. 87. a b. Diadematis color qualis? 88. 13. 89. c. Diadema caput cingebat, vt occipitio aliquid fluctuaret. 88. c. 89. b. & hoc a Libero habuiſſe principium, dixerunt Gentiles. 89 c. Diademate vſos eſſe Reges ab initio vrbis conditæ. 90. a. Diademate vſos Chriſtianos erga Deum & Sanctos ſuos. 90. c. & 91. a. Diademate quadrato non autem circulari vtebantur Chriſtiani erga viuentes; qui habebantur pro Sanctis. 91. b. Nihilominus circulare Diadema non abhorruere etiam Chriſtiani Impp. viuentes ſibi ab adulatoribus apponi. 92. a. Vide de prædicto Diademate in verbo Corona, & in verbo circulus.

E

EX Ethnicis ante Chriſti aduentum aliqui fuerunt ſalui. 104. a. Quibuſdam Ethnicis Chriſtus ante ſuum aduentum veritatem

tem detegere dignatus eſt. 104. a. Nihilominus in ſtatu naturali conſtitutis opus fuiſſe ad ſalutem ſpeciali aliquo Diuinæ gratiæ auxilio, quo ad fidem in Chriſtum perducerentur, neque enim naturalem legem ſufficere vllatenus potuiſſe, 104. c. Ethnicis, fuit ſufficiens cognitio de Chriſto in confuſo, & ſubobſcura ad ſalutem. 107. b. nec tenebantur ore profiteri Chriſtum venturum, ſed tantum ſe vnum Deum credere faterentur. 108. a.

F

Fibulæ vnde Vocis origo? 185. b. Fibula Architectonica quæ ſit. 185. c. Fibula veſtiaria quæ ſit. 185. c. Lunula eburnea in Senatorum calceis fibula erat. 186. a. & Fibulam Lunarem extitiſſe Nobilitatis indicem. 186. b. Erat quoque fibula, quæ Capillitium continebat. 186. b.

Flamines pro ſua Diuinandi facilitate Infibulati erant 186. c. ſicuti etiam Veſtales. 187. a. Fibulæ vſus qualis. 187. a. Annumeratur inter fœminarum ornamenta. 187. b. Viris quoque ornamento fuere in Mantellis, ſeu Penulis 187. c.

Materia fibulę, ex ferro, argento, auro, aut quouis metallo: infimæ ſortis hominibus propria erat ferrea, ænea. 187. c. Erant etiã non ſolum aureæ ſed etiam gemmis diſtinctæ. 188. a. Fibula Imperatoribus propria, & in veſtitu Imperatorio pretioſiſſima. 188. b.

Forma Fibulæ, ex iis aliquę circulares omnes variis icunculis diſtinctę, vnica tamen figura ad arcum accedentes: conſpiciuntur etiã forma quadrangulæ, Equi, Hinnuli, Auis, &c. 188. c. Deſcriptio Formę ipſius Fibulæ. 189. a.

Fibula Gymnaſtica, qua adoleſcentulorum virilia ſolent coerceri conſeruandæ vocis, ſeu ſanitatis gratia, quæ Venere debilitantur, 189. b. c. Athletæ etiam in Paleſtra pugnantes fibulas vſurparũt. 190. a. c. Materia, ac forma huius fibulæ, qualis fuerit. 190. a. b. Infibulationis modus non ſolum cum mulieres Acu traijciunt nares, verum, & apud Ethyopes Nares, & Labia. 191. b. c.

In Funeris Ritibus Romani primo circũſtabant lecto morituri, quo vltima morientis verba exciperent attentiores. 244. c. & cariori ex prædictis Annuli tradebantur, qui vt plurimum hæres ſcribebatur. 245. a. Morientis ſpiritum mater, aut propinquiores excipiebant. 245 b. Propinquiores etiam claudebant oculos Mortui 245. c. Poſt ſermones iucundos de mortuo ad oſcula, & comple-

xus

xus mortui concurrebant. 249. a. b. Luctus, & Lamentationes. 246. b. Lauabant, & vngebant Cadauera & quare. 247. a. b. Quibus vero Aromatibus vide 258. a. b. c. Qui Cadauera curabant Libitinarii a Libitina dicebantur. 247. c. ſeptem diebus corpus domi aſſeruabatur Lauando, Vngendo, oſculando, comploratido, &c. Octauo die procedebat funus, & corpus incendebatur, Nono ſepeliebatur. 248. c. Poſt condimenta corpus cōclamebatur. 249. a. Dein voluebatur linteo, & veſte pretioſa ornabatur. 249. b. Stipem in ore mortui ponebant. 249. b. Producebatur deinde cadauer, & Domeſticorum turba Lugubris thorum circumſtabat. 249. c. potentiorum ianuas Cipreſſus in luctu comitabatur. 250 a. De Pauperum funere. 250. b. maiorū Imagines in funere exponebantur. 250. c. mortuos cum Cantu ad ſepulturam proſequebantur, ac etiam cum Tibiis. 250. c. & ſequenti. Progrediebantur, qui munera ferebant Amicorum, & propinquorum. 251. b. Effigies mortui, & Funebres Lectuli procedebant. 251. b. Item Liberti Pileati, & poſt hos Archi mimus, qui perſonam mortui fingebat, 251. c. Lectus funebris a filiis, ſeu honoratis viris portabatur. 252. a. & longo ordine thædæ vndiq. lucebant. 252. b. A Foro ad Roſtra ducebatur funus vbi laudatione funebri viri virtutes enarrabant filii, ſeu alii proximiores niſi S. C. magiſtratibus mandabatur. 252. c. efferebatur deinde. Cadauer ad Rogum vbi de illius ritibus. 253. a. b. Cœna funebris Dis manibus in Rogo parabatur. Altera Cœna domi propinquioribus, & amicis, & hæc propriæ Epulum funebre. 253. c. Rogi Luſtratio fieri ſolebat, antequam faces admouerentur, circumiendo Rogū. 254. a. Coniuncti Sanguine, vel amicitia defuncto, ſe ante Rogum occiderunt. 254. a. b. Item Gladiatores ante Rogum dimicabant, qui Buſtuarii a Buſto ſunt appellati. 254 c. Cinerum reliquias lauabant, & oſculabantur. 255. b. Prædictæ cineres, & oſſa deſumebantur ex Lino Carbaſino in Vſtrinis. 255. b. c. Deinde claudebantur prædicta in olla vna cum lacrymis. 255. c. & ſequen. Manſit apud Romanos cremandi conſuetudo vſq; ad Antoninorum Impp. tempora 256. c. De Hipogeo vbi condiebantur Cineres. 256. c. & ſequen. Conſecrauere Romani in Deos Imperatores, & Principes. 257. c. Quibus Aromatibus condirentur Cadauera. 258. a. quibus aromatibus poſt plurima ſecula, etiam noſtris temporibus reperta cadauera, eorūdemque Veſtimenta a læſione præſeruata 259

Harpo-

H

HArpocrates Iuuenis. 55. a. *Silentij Deus*, re vera Græcus *Philoſophus* erat. 55. c. Supra caput figuræ Harpocratis quid denotet *Symbolum* appoſitum. 56. a.

Hercules Iouis, & Alemenæ filius; qui ob fortitudinem, & gloriam inter Deos relatus. 131. b. Vnus ex duodecim Diis. 131. c. De eodem variapudenda, ex Lactantio. 132. a. b.

Hieroglyphicum quid ſit, & in quo differat a *Symbolo*, 43. c. Hieroglyphicarum litterarum quis fuerit primus inuentor. 44. a. b.

I

IDololatriæ origo in Aegypto. 19. c. & ſeq. Idololatria vſque-quo durauit. 102. c. De Idolo Priapi. 145.

Ioſeph Patriarcha non frumentum tantum, ſed & veram Dei cognitionem tradidit Aegyptiis. 49. b.

Iſis, & Oſiris quales fuerint apud Aegyptios. 46. a. b. & ſeq. In Iſidis effigie quare gracilitas, & de ſtatu pedum. 62. c. *Iſis* vbique terrarum culta propter morborum curationes. 64. a. b. Iſidi quare plantæ pedum dicatæ. 64. b. Iſis ſumitur pro Luna 68. a. Circa Iſidis caput quare faſciolæ, ſeu vela. 73. b. Iſiacę imaginis interpretatio. 74. a.

*I*upiter varis nominibus appellatus. 113. c. 114. b. Quare Aquila, & Fulmen apponantur Ioui. 114. b. *S*celera & turpia eiuſdem Iouis. 114. c.

L

LIbitinarii dicuntur, qui Funera curabant a Libitina. 247. c. Quorum miniſtri quales eſſent. 248. a. b.

Lucerna ſacrum quid portendebat apud Græcos, & apud Aegyptios. 79. c. & ſequen. Lucernam extinguere apud Romanos Religio erat, ſed poſito oleo inextinctam dimittebant, & quare. 80. a. b. In Lucernis Aegyptiis *R*eligioſiores, & de feſto apud ipſos Accenſio.

Luminum 80. b. Quare inducta feſtiuitas illa luminum 80. c. & ſequenti Pompa prædictæ feſtiuitatis Lucernarum. 82. b. In Lucernarum cultu ſuperſtitioſi fuere Aegyptii, & aliæ nationes. 83. a

Luna

Luna quare Triuia, ſeu Triformis dicatur 68. a, b.
Luna à Sole recipit lumen 68. c, 73. c.
Luna ſemper inſtabilis. 68. c.

M

Mars cur ſic nominetur, & Mauors, & Gradiuus? 115. a. De Templis eiuſdem. 115. c. Eius ſimulacrum Ioui Capitolino cedere noluit. 115. c. in honore à Romanis quare habitus. 115. a. dictus Vltor ab vlciſcendo 115 c. de Adulterio Martis, & Veneris 116. a. Occaſio fabulæ prædicti adulterij. 116. b.
Matris magnæ Deorum plurima nomina. 212. b. Quare Tympanum, Turres, Sedes, Galli, Leones, & Clauus apponantur prædictæ Deæ 2. c. Turpitudo ſacrorum Matris Magnæ 213. b.
Mercurius, & Minerua coniuncti non coniugio, ſed communione ſtudiorum. 120. c. Mercurius quare ſic nuncupatus. 120. c. Quare talaria pennata, virga ſerpentibus nexa, Galerum cooperto capite, & marſupium apponantur Mercurio 120. c. & ſeq. Multa munia eidem tribuuntur. 121. a. Multis nominibus nuncupatus Mercurius. 121. b. Fur & nebulo dictus à Lactantio. 121. c. A Germanis præcipua veneratione cultus. 121. c. In compitis ciuitatum ſtatuas ei erigebant. 122. a. Statuæ illius ſine manibus, & pedibus, eo quod rem omnem ſermone ſine manibus conficiat. 122. a, b.
Mineruæ, & Mercurio erigebantur Aræ communes. 122. c.
Minerua Bellis præerat. 122. c. Erat & lanificijs præpoſita. 123. a. Oliuæ quoque inuentrix, & fabricæ multarum artium repertrix. 123 b.
Minerua dicta à minuendo, vel minando, quia prudentiæ Dea ſit, & Belli, ſeu Meminerua, quæ eadem ſit quod memoria. 123. c. De Templis Mineruę. 123. c.
In Matrimonijs contrahendis ætas requiritur, vt ſint maſculi puberes quatuordecim annorum; fœminæ verò duodecim annorum viripotentes. 209. a. Nuptiæ, quas vir ſexagenarius cum vxore quinquagenaria contrahebat vtrum ſubſiſterent. 210. c. Conditio, & qualitates bonæ quærendæ in matrimoniis 211. c. Inter perſonas liberas, & ſeruilis conditionis non ſubſiſtebant matrimonia. 212. b. Inter ciues Romanos, & Peregrinos an ſubſiſterent matrimonia 212. c. A Prouincialibus cuiuſcumque loci cum Barbaris coniugia contrahi erat prohibitum; ſicuti

etiam Patribus cum plebe.213. a.Senatores etiam prohibebantur vxores ducere Libertinas, & quarum parentes artem ludicram feciſſent 213.b.Senatorijs perſonis exceptis, cœteris omnibus ingenuis Libertinas vxores ducere lege Papia conceſſum regulariter.213.c. Mariti captiuitate an ſoluatur matrimonium. 214.a.Tutores eorumdem ſucceſſores prohibentur pupillas ſuas ducere in matrimonium. 214.c. Inter aſcendentes, & deſcendentes in infinitum iniuſta ſunt matrimonia: Nec cum perſonis quæ affinitatis ratione parentum, & liberorum vicem repræſentant, quare nec Nouercam, nec Socrum ducere permiſſum. 215.b. Abſtinendum etiam contrahere cum ijs, quæ in concubinatu fuerint parentum. 215. c. Ex tranſuerſo etiam cognationis gradu prohibentur nuptiæ, ſiue ab eodem patre, eademque matre, ſiue ab altero geniti fuerint. 215. c. Adoptiuæ ſororis filiam etiam adoptione durante ducere licitum erat.216. b. Fratrum, ſororumque filias vxores ducere non licebat, nec minus habere in concubinatu. 217. b. Mortuorum fratrum coniuges duci citra Inceſti crimen non potuiſſe. 217. c. Duas ſorores ducere prohibitum diſſoluto etiam primæ vxoris matrimonio. 218. a. Verum duorum fratrum liberi rectè matrimonio iungebantur. 218. b. Amitam, & Materteram vxorem ducere non concedebatur. 218. b.

Conſenſus contrahentium requiritur, vt nuptiæ iuſtæ ſint, quare cum furioſo, furioſaque matrimonium contrahi nequit. 218. c. Exigitur etiam cõſenſus eorum, in quorum poteſtate ſunt.218.c. Filiæ, quæ vigeſimumquintum annum ſunt egreſſæ, inconſultis parentibus pro arbitrio nubunt, nec pœnam exhæredationis timent. 219. a.

Duas eodem tempore vxores habere Romæ non licuit. 219. b. Sicuti nec id permiſſum Iudæis: Vt nec minus concubinas vxori adiungi potuit. 220. a. Quomodo in Lege Moſaica permiſſum eſſet plures habere vxores. 220. b. Matrimonium intra annum luctus prohibebatur; ne de prole dubitãdi occaſio daretur.220.c. Virginibus Veſtalibus non niſi nefarias, & inceſtas nuptias contrahi potuiſſe. 222. a.

Moneta antiquitus non fiebant emptiones, & venditiones, ſed rerum permutatione. 173. a. Notiſsimum tamẽ vſum pecuniarum teſtantur ſacræ litteræ. 174. b. Et non ſolum intelligitur de moneta appenſa, verum & de numerata. 174. b. c. Ab initio V.C. vſum fuiſſe ſolum corijs boum nummorum loco, quamuis alij

velint

velint vſum fuiſſe pecuniæ ex dictis corijs ſolum in defectum æris argenti, non apud veteres tantum, ſed noſtris etiam temporibus, quod non tollit vſum præcedentis monetæ ſignatæ aureæ, vel argenteæ, ſeu æreæ, ea conditione vt poſtmodum ij publico ſigno ad valorem æris, vel argenti redderentur; & cum primum ceſſaſſet defectus æris, vel argenti, ceſſauerit quoque vſus monetæ cuſæ ex corio bouum. 175. c. & ſeq.

Monetæ ſignatæ inuentionem Iano plurimis adſcribunt, ad quem fugit Saturnus Imperio expulſus; hinc nummi veteres in quibus Ianus, & Nauis. 176. c. Quamuis alij velint Ianum fuiſſe eumdem, ac Noe, & Saturnum, & à filio Iaphet regnante in Italia hoſpitio exceptum. 177. c.

Argento, & aureo nummo quando vti cœperint Romani. 178. a. b. Apud Iſraelitas multo ante Imperium Romanum vſum fuiſſe monetæ aureæ, & argenteæ publico ſigno ſignatæ 178. b. c. Ferreæ monetæ apud Romanos, Græcos, & ceteras nationes vſus erat, & hic erat nummus paruus. 179. b.

N

Nilus quantum creſcat 71. a. b.

In Nuptiis interueniebat contractus ſtipulationis, qui contractus dicebatur ſponſalia, 198. a. Nudus conſenſus ſufficiebat ad conſtituenda ſponſalia, & hic conſenſus in tabulas redigebatur 198. c. Arrhę à ſponſo ſponſę dabantur, ſicut & Annulus. 198. c. Aetas in nuptijs contrahendis 199. a. Dierum delectum maxime in nuptijs conſiderabant. 199. c. Tribus generibus vxores quæſitas Vſu, Farræ, Coemptione, 200. b. c. Nuptiæ niſi captatis augurijs non fiebant. 201. c. Ornari noua nupta ſolitum ſenis crinibus: Cœlibari Aſta: Corona ornata: Texta Tunica: Cingulo etiam cingebatur, quod Maritus in lecto ſoluebat. 201. c. cum ſeqq.

Iunoni nubentes ſacra facientes Fel demptum abijciebant, ſignificantes omnem bilem, & amaritudinem à nuptijs abeſſe oportere, 203. a. Iunius Menſis propitius contrahendis Nuptijs. 203. b.

Iugum contrahendis matrimonium imponi conſueuerat. 203. b. Velo obnubi ſolita noua nupta, cum ad virum deduceretur. 203. c.

In viri domum tamquam in coniugis manſioné noua nupta tradu-

cebatur. 204. a. Hæc deductio noctu flebat. 204. b. Pueri tres Patrini nubentem deducebant, quorum vnus pacem præferebat, reliqui duo nubentem tenebant, 204. b. In altum tolli conſueuiſſe etiam nubentes 205. a. Comitabantur nubentes Colus cũ fuſo, & ſtamine. 205. b Vtenſilia item mulieris per puerum impuberem in vaſe operto geſtari conſueuerant. 205. b. Aſſes tres ad maritum impuberes deferebant. 205. c.

Fores ædium mariti Floribus, & frondibus ornari conſueuerunt. 205 c. Præ foribus ædium mariti interrogatæ ſponſæ, quæ nam eſſent? Caias ſe eſſe reſpondebant, & quare? 206. a. Ianuæ lana tangi à nubentibus, adipeque vngi conſueuerunt, 206. b. Sponſa ingrediendo limen pedem attollebat; illud enim tangere ominoſum erat, 206. b. Ingredienti nuptæ claues dabantur 206. c. Ac etiam in pelle lana noua nupta ſtatuebatur, 206. c.

Aqua, & ignis nuptiarum ſolemnibus adhiberi conſueuerũt 207. a.

In cœna nuptiali oppipare, & lautè acceptos conuiuas, 207. b. & magna populi frequentia nuptiæ deducebantur, 207. c. Tibiam nuptialibus feſtiuitatibus interueniſſe, 207. c. Taſſalionem in nuptijs non ſecus, ac Hymeneum inclamare conſueuiſſe, 207. c. Nuces à nouis Maritis iaci, & pueris ſpargi conſueuiſſe, 208. a. Qui ad eam celebritatem conueniebant obſcæna omni licentia occinebant, qui verſus Fœſcenni dicti ſunt, 208. b.

Lectulus Nuptiali, ſeu Genialis componebatur a. & ſeq. & Hos lectos ſterni Toga conſueuiſſe. 209. a. Super Priapi faſcinum ſedere noua nupta iubebatur, 209. a. Ad huiuſmodi officium ſpectatę pudicitiæ mulieres, quæ vni tantum viro nupſiſſent adhibebantur, 209. b.

O

OBeliſci nomen, pag. 6. a. Materia obeliſcorum, 6. c Forma 7. b. Vbi extructi 6. c. Extructionis cauſa? 8. a. Inuentores obeliſcorum 8. c. Mitres. 8. c. Sochis, Ramires. 9. b. Seſoſtres. 10. a. Nuncareus 10. c. Smarres, Nectabis. 11. a. b. Aphries, Sanniſerteus. 12. a. c. Ramiſes in eleuatione obeliſci alligauit filium cacumini. 9. c. Obeliſci quare abſque notis? 10. c. & ſeq. Diruti obeliſci à Cambiſe in Aegypto, 13. c. Phtolomeus iterum erexit dirutos à Cambiſe in Aegypto, 14 c. Romanis in Aegyptum ingreſſis quomodo, & quot obeliſcos Romam aduehxeruot Augnſtus, Claudius, Caius, Conſtantius, & alij Impp. 14. c. & ſeqq.

Obeliſci Romæ à Gothis ſecundo confracti. 16. c. & ſeq. non autem à ſummis Pontificibus, vt aiunt. 18. a. Obeliſci à Sixto V. Pont.Max. Romæ erecti, quod tentarunt primum alij Pontifices. 18. c. Dominicus Fontana Architectus opera 700. operarum erexit obeliſcum Vaticanum, quamuis in obeliſco Ramiſis hodie in Laterano elaborauerint in eius erectione in Aegypto viginti milia hominum. 19. a.

P

Pecunia Vide in verbo Moneta.

Pileum eſt Symbolum Libertatis, vnde ſerui ad Pileum vocari dicebantur. 192. c. ſerui raſo capite Pileum accipiebant, cum manumittebantur. 193. a. Romani Pileo non vtebantur, ſicuti nec aliæ plurimæ nationes, quæ capite operto incedebant. 193. b. c. Fuerunt tamen tempora quædam, quibus vſus fuit caput tegendi nempe ſacra, Ludi, Saturnalia, Peregrinatio, Militia. 194. b. Fuere quoque homines, qui pileo vtebantur, nempe Liberti noua Libertate donati, Senes, Conuiuæ aliquando, ac etiam Aegroti, & delicati 194. c. & ſeqq. Qui mos fuerit Romanis de honore verſus digniorem in capite aperiendo. 195. b.

Priapus Deus Naturalis membri, & Sobolis. 141. a. Sicuti etiam Aegyptij Hircum propter eam corporis partẽ venerantur. 142. a.

Priapus fuit è Ciuitate Lampſaco, à qua pulſus propter virilis membri magnitudinem, poſtea in Deorum numerum receptus, 142. b. Ponebãtur in hortis cubitales ſtatuæ, quæ Phallus, ſeu Ithyphallus vocabantur propter vbertatem eorum, & ſymbolum Priapi putabantur. 142. c. Quare habeat ſinum apertum omni genere fructuum refertum? 143. b. Grande habet Veretrum. 143. c. Quare inueniatur Priapus effigiatus habitu Anachoretarum? 144. a. b.

De Priapi Idolo, ſupra quod Sponſæ antequam iungerentur Maritis apponebant pudenda. 145. c. Priapus, ſeu membrum virile eſt ſymbolum fortitudinis, & è contra Vulua fœminæ ſymbolum inertiæ. 147. & ſeq.

Q

QVieianæ ſignificatio. 65. c.

R

ROma, quomodo, & quando à Gothis deuaſtata. 17. b. c. Romæ, quando deſecerunt ſpectacula, & aliæ pompæ. 18. a.
Rotæ ſymbolum. 84. a.

S

SAcrificium eſt Victima, & quæcumque in ara cremantur, aut ponuntur. 149. b. Sacrificia quomodo peragebantur? 149. c. Libatio in ſacrificiis à Libero Patre vini inuentore. 150. b. & hæc Libatio erat vini deguſtatio. 150. c. Vinum etiam aſpergebatur. 151. a. Fundebatur etiam vinum foculo accenſo. 151. a. Exta, & Fœmora aris impoſita vino perfundebantur. 151. b. Ac etiam Thus, & Fruges, cum vino in ignem immiſſæ. 151. b. & c. Libabatur in ſacrificiis ad numerum determinatum. 151. c. Verba in Libationibus. 152. a. Commiſcebant etiam vinum cum ſanguine in Libationibus. 152. a. Aethnici ſuffurati ſunt vſum Libamina ab inſtitutis Moſaycis. 152. b. c. Præfericulum quale eſſet in ſacrificiis? 153. a. & ſeq. Simpulum in ſacrificio inſeruiebat ad guſtandum vinum 154 b. c. Materia Simpuli erat ex luto ſamio. 154. c. & 156. a. Deſcribitur forma eiuſdem ſimpuli. 155. a. & ſeq. Pateræ quoque erant in ſacrificiis ad effundendum vinum, & ſanguinem. 156. c. & ex his aliquæ erant cum manubrio, aliæ ſine 157. Guttum erat etiam in ſacrificio, quod vinum dabat minutatim, & hoc etiam ex luto ſamio. 157. c. & ſeq. Erat & vas luſtralis aquæ 158 c. Tripodes etiam. 159. a. Erant varij miniſtri in ſacrificio inter quos Popæ, Vittimarij, Camilli pueri, Sacerdotes. &c. 160. b. & ſeq. Enarratio figuræ ſacrificij. 162. a.
Scarabeus in veneratione apud Aegyptios, & quare? 45. b. Propter ſimilitudinem cum operibus Solis. 61. a. Scarabeum ſymbolum mundi. 60. c. Scarabei charactere Aegyptiorum bellatores ſignabantur, & quare? 61. b. Per ſcarabeum vnigenitum Dei Filius ſignificatur. 62. a.
Serapis, qui & Apis apud Aegyptios pro Deo colebatur. 47. a.
Serapis Rex Argiuorum. 47. c. Serapidem credidere aliqui fuiſſe Ioſephum Patriarcham. 48. b. In Serapidis templi expugnatione per Theodoſium Imperatorem repertæ fuere figura Crucis, vbi de eorum ſignificatu, 49. c.

Se-

Seſoſtris Rex cœpit ſimul iungere Mare rubeum, & Mediterraneum. 10. a.
Siluani votum. 140. a.b. Siluani fabula. 140. c. Siluanus natus ex capra. 141. a. Eiuſdem cultus. 141. b. Mos fuit apponi Siluano Titulus Sancti. 141. b.
Sphynx quale monſtrum fingatur. 57. c. Sphyngis ænigmata. 58. a. Sphynx verè eſt de genere Simiarum. 58. b. Sphynges, & Leone, & Virgine quare formabant Aegyptij. 58 b. Ex quare apponebantur præ foribus templorum. 58. c.
De Sponſalibus, & ſponſa vide in verbo Nuptiæ.
Siſtrum eſt inſtrumentum Aegyptiorum delineatum ab Apuleio. 77. c. Siſtrum motum, vel ortum rerum indicabat, vel Nili acceſſum, ſeu receſſum. 78. b. Siſtrum Iſacorum geſtamen, quo Typhonem arceri credebant. 18. b. Adhibebatur ad ſedandos infantium ploratus. 78. c. Et in bello eo vſi Aegyptij. 78. c. Siſtri curuamine Luna denotatur. 79. b.
Symbolum quid ſit. 39 b. & ſeq. Symbolum quare nominetur Credo. 42. c. Symbola ab antiquis figuris exprimebãtur 42. c. & ſeq. Symbola non ſolum Aegyptij, Græci, & Romani, verum & Chriſtiani habebant. 43. c.

T

TErmino Deo Numa Pompilius ſacellum erexit in colle Tarpeio, cui animatum nihil, ſed pultes, & frugum primitiæ offerebantur. 138. b. Si quis eum tranſtuliſſet volenti occidere ſecuritas erat; 138. c. & ſeq. Terminus, Mars, & Iuuente noluerunt concedere locum Ioui in Capitolio: & quare. 138 c. & ſeq. & facto Iouis templo foramen fuit relictum in lecto ſupra ipſum terminum. 139. b.
Terræ deſcriptio. 112. b.
Teſſera ſolita dari hoſpitibus, ſeu amicis, ve quis talis agnoſci poſſet, & hęc ad poſteros tranſibat. 196. c. Teſſeram hoſpitalem confregiſſe dicebatur, qui ſibi redditum in domum aliquam præcluſerat. 197. a. De huiuſmodi Teſſeris ſatis probabile eſt intellexiſſe Chriſtum dum præcepit Apoſtolis, ne in prædicatione Euangelij virgam deferrent. 197. b.c.
Triclinium, vide in verbo Cœnaculum.

Variatio

V

Variatio, & inconſtantia per Lunam ſignificatur. 65.a.
Veſtæ nomen vnde deductum. 164. a. Quare virgo ſit Veſta. 164. b.
Veſtalium inſtitutio quomodo, & quando. 164 c Solis Veſtalibus earumque Pontifici Maximo fas erat ingredi in Veſtæ penetralia. 165. a. Quibus in Regionibus reperirentur Veſtales. 165. b. Romæ à Numa primum inſtitutæ Veſtales. 165. b. Quod eſſet officium, quæque dignitas Veſtalium. 165. c. poſt triginta annos nil vetabat Veſtales nubere. 166. a. perpetuus ignis in templo Veſtę ſeruabatur in vaſis fictilibus. 166 b. c. Et ſi quando extingueretur prodigium credebatur. 166. c. Si contigiſſet extinctio incuria Virginis ſeuere illa à ſacerdote plectebatur. 167. a. Ac etiam ſi non fuiſſet extinctus renouabatur tamen quotannis Calendis Martij. 167. a. Veſtales cum atrio excedebant, matronarum cuſtodiæ mandabantur. 167. b. Magna erat earundem auctoritas. 167. c. & ſeq. Teſtamenta penes eas erant aſſeruata. 167 c. Honores illis redditi. 168. b Ornatus, ſeu veſtitus earum ſuffibulum appellabatur. 168. c. Pœna grauiſsima earumdem ob inceſtum. 168. c. & ſeq. vbi de earumdem morte. Capiebatur Veſtalis, & quomodo? 170 a. Alebantur autem Veſtales ſumptibus publicis. 170. b. Durauit autem earum ſacerdotium vſque ad Theodoſii ſenioris Imp. tempora vt ex epiſt. Simachi Præfecti, & reſponſionibus D. Ambroſij 170. c. vſque ad finem.
Venus quare ſic nominetur? 116. b Dea Generationis, Voluptatis, & Formæ credita. 116. b. De vi generandi à Venere. 116. c. De Venere calua. 117. a. De Veneris libitinæ ærario. 117. b. De duplici Venere 117. c. Quare Columbæ in Veneris tutela. 118. c. Venus nunquam eſt ſine Amore. 118. c. Venus præualet omnibus Dijs, eoſdemque ſub ſua iuga mittit. 119. a. b.
Vinum vbi accubuiſſent conuiuãtes aliquid poculi Deorum in honorem, vel in terram, vel in ignem, vel etiam in mare ſi nauigaſſent infundebant. 156. b. Vide in verbo Conuiuium.
Vitam putarunt Ethnici Fortuna, vel Fato terminari, Chriſtiani vero Dei diſpoſitioni tribuunt. 244. b.
Vngebantur mortuorum cadauera ad durationem. 247. b. c. Quibus autem aromatibus vngebantur. 258. a. b.
Virilitas accipitur pro Fortitudine, & magnanimitate, ſicuti è contra Vulua fœminæ eſt ſymbolum inertiæ. 148. per totum.
De Virili membro, vide in verbo Priapus.

FINIS.

Aol 1475719